קובץ רפ"ז ה'תש"פ | שנה שישית

3 ₪

קובץ גליונות

פרשת תולדות

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

מנחיל התורה רשכבה"ג מרן הגאון
רבי **ברוך בער ליבוביץ** זיע"א
בעל ה"**ברכת שמואל**"
ה' כסלו ת"ש - ה' כסלו תש"פ, שמונים שנה לפטירתו

"**מעשה רב**" מנכדו הגדול ממשיך דרכו ומשנתו
מרן גאון ישראל רבי **חיים שלמה ליבוביץ** זצוקללה"ה
בעל ה"משנת רבי חיים שלמה"
וראש ישיבות פוניבז' וקמניץ
מאוצרו של בנו חביבו הגאון רבי **עוזיאל** שליט"א

-דברי שי"ח
-דרכי החיזוק
-ממגד גרש ירחים
-פניני חשוקי חמד
-תורת רבותינו
-עומק דעת
-הארה מוסרית
-רשימות תלמידים
-מים חיים
-שואלין ודורשין
-מסביב לשולחן
-הפרשה המחנכת
-נשיה בחוקיך
-גאון יעקב
-פנינים משולחן רבינו
-דהזיתיה
-תיקוני עירובין
-וידבר משה
-מתורתם של בונים
-אוצר הספרים

לתרומות והקדשות ע"ג הקובץ
ניתן לפנות למס': 053-3145900
ניתן לשלם גם במכשירי
'קהילות' ו'נדרים פלוס' ע"ש קובץ גליונות

לעילוי נשמת

ר' **אהרן** הי"ד בן מרגלית ויוסף הי"ו

הוקדש ע"י יוסף חי בן גאולה

שהשמחה במעונם

הר"ר **מאיר חדש** - הר יונה - להולדת הבת

הבה"ח **משה ארנברג** - ישיבת כפר חסידים - לשמחת ארוסיו

לכל הקוראים והלומדים החשובים שליט"א

לקראת השנה החדשה הקדישו ע"ג הקבצים

את יקיריכם באחת משבתות השנה,

ותזכו להיות שותפים בזיכוי הרבים הגדול

להגדיל תורה ולהאדירה.

עניני זרעים

ממרן האילת השחר

לקראת היא"צ של מרן רשכבה"ג ראש הכולל זצ"ל עומד לצאת ספר **שלמי יוסף** על מסכת תרומות ומעשרות, ובראשו קונטרס רחב **'אילת השחר'** עמ"ס תרומות והוראות והנהגות בעניני תרו"מ.

כל היודע על שיעורים, כתבים, הוראות עובדות והנהגות בענינים אלו מתבקש לשולחם בדחיפות לכתובת דוא"ל:

avrahamsiach@okmail.co.il או טל: 03-6192863

כמו כן נותרה כמות מצומצת מספרי שלמי יוסף ב' כרכים בעניני סת"ם וציצית, ובראשו קונטרס רחב אילת השחר - שיעורים, הוראות ועובדות בנושאים אלו.

אפשר להשיג בכולל פונבי'ז, קרית הישיבה, בני ברק.

כל הקודם זוכה!

הקבצים הבאים

ב' כסלו	**תולדות**	ח' אייר	**אחרי מות-קדושים**
ט' כסלו	**ויצא**	ט"ו אייר	**אמור**
ט"ז כסלו	**וישלח**	כ"ב אייר	**בהר בחוקותי**
כ"ג כסלו	**וישב**	כ"ט אייר	**במדבר**
ל' כסלו	**מקץ- חנוכה**	ז' סיון	**חג השבועות- נשא**
ז' טבת	**ויגש**	י"ד סיון	**בהעלותך**
י"ד טבת	**ויחי**	כ"א סיון	**שלח**
כ"א טבת	**שמות**	כ"ח סיון	**קרח**
כ"ח טבת	**וארא**	ה' תמוז	**חוקת**
ו' שבט	**בא**	י"ב תמוז	**בלק**
י"ג שבט	**בשלח**	י"ט תמוז	**פינחס**
כ' שבט	**יתרו**	כ"ו תמוז	**מטות מסעי**
כ"ז שבט	**משפטים**	ד' אב	**דברים**
ד' אדר	**תרומה**	ט' אלול	**כי תצא**
י"א אדר	**תצוה**	ט"ז אלול	**כי תבוא**
י"ח אדר	**כי תשא**	כ"ג אלול	**נצבים וילך**
כ"ה אדר	**ויקהל פקודי**	א' תשרי	**ראש השנה**
ג' ניסן	**ויקרא**	ח' תשרי	**האזינו-שבת שובה - יו"כ**
א' אייר	**תזריע מצורע**	ט"ו תשרי	**חג הסוכות**

גליון מתורתם של בונים

ליקוטים מתורת אברכי הכוללים שליט"א

כללי השתתפות:

א. יש לשלוח רק **חומר מוקלד בוורד** למייל המערכת.
ב. הדברים מתפרסמים רק **בשם אמרו**, ולא בעילום שם או ר"ת.
ג. ניתן לשלוח רק עד **1000 מילים** בלבד.
ד. ניתן לשלוח רק **עד מוצש"ק** שלפני השבת שבו מתפרסמים הדברים.
ה. **אין המערכת מתחייבת** לפרסם את החומרים.
ו. **יש קדימה** למי ששולח מוקדם, וכפי שיכיל הגליון.
ז. כמו"כ **יש קדימה** למי שעדיין לא פורסם מתורתו.
ח. ניתן לשלוח **רק וארט** אחד לפרשה.

לתשלום/לתרומות

במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבהכ"נ:

יש לבחור בלחצן קופות נוספות,

חיפוש, ולכתוב קובץ גליונות.

בטלפון:

נדרים פלוס: 03-7630585 שלוחה 486

קהילות: 073-2757000 שלוחה 4311

בהעברה בנקאית:

מרכנתיל-17 | סניף: 745 | מס' חשבון: 71262

ע"ש קובץ גליונות

להקדשות/לפניות

להקדשות ע"ג הקובץ / למעוניינים לפתוח מוקד הפצה באיזור מגוריהם / לשאר ענייני הקובץ - ניתן לפנות למו"ל:

טל': **053-3145900** פקס: **077-2092005**

מייל: **k.gilyonot@gmail.com**

כתובת: **רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק**

לקבלת הקובץ במייל ניתן להצטרף

ע"י שליחת מייל לכתובת:

kovetz+subscribe@googlegroups.com

יו"ל בסיוע: יתדות תשמו להחדרת ערכי היהדות ע. ר.

הדס

גיליון מס' 353 | פרשת תולדות
תש"פ, שנה שביעית

לע"נ האשה מרת
פנינה הנא פערל
בת הר"ר נחמן הכהן **קרליץ**
נלב"ע ד' כסלו תשע"ב

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה **הגר"ח קניבסקי** שליט"א

מעגלי הדרישה

"ויברכהו ה'" (כו, יב)

כתב הספורנו: לפי מה שאמרו שאומד זה למעשרות היה, הנה קבע לו ברכה בשבילם. כאמור: "הביאו את המעשר אל בית האוצר והריקותי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג, י).

רבינו סיפר שפעם היה לו ספק לענין הסכום של מעשר הכספים. שאל תמיד את אביו, מרן הקהילות יעקב זצ"ל, שיעצו: בכל הספיקות, ראק תחמיר. כי ממעשר לא מפסידים לעולם, רק מרויחים.

עוד אמר בשם אביו, כי מי שמקפיד על מעשר כספים אין למס הכנסה שליטה עליו.

וסיפר רבינו, שאחד בא אל רב העיר בטענה: הרב דוחק בנו לתת צדקה כסגולה לעשירות. הרי מוטב שיקנו בכסף זה תכשיטים לנשים, ויתקיים בהם המאמר: כבדו נשותיכם כדי שתתעשרו (בבא מציעא נט ע"א).

ענהו הרב: הצדקה, עומדת לאדם לעד (תהילים קיב, ב) ועשירותו תתמיד. אבל המכבד את אשתו אינו מתעשר אלא לפי שעה. ככתוב: "אל תירא כי יעשיר איש [וסיבת עשרו] כי ירבה כבוד ביתו [זו אשתו (ריש יומא). אין להתפעל מכך] כי לא במותו יקח הכל, ולא ירד אחריו כבודו" (תהלים מט, יז-יח). עשרו לא יחזיק מעמד...

(תורת חיים ע"פ מאחורי הפרגוד)

עלי שיח

רשימות אישיות מפנקסו של תלמיד רבינו הגאון רבי יצחק שלמה בן שמואל קרליבך זצ"ל, ממה שזכה לראות, לשאול ולשמוע במחיצת רבינו מרן שליט"א (תודתנו נתונה לאחיו הגאון רבי יחיאל שליט"א על מסירת הדברים לע"נ רבי יצחק שלמה)

פרק ב'

- פרשת דברים, ט' באב שחל בשבת ונדחה, תשע"ב. מו"ר הרב שליט"א מחצות ביום שישי זה לא לומד, וסיפר שמרן הח"ח זיע"א אמר שאת הדברים שמותר ללמוד בתשעה באב צריך שלוש חודשים ללמדם.

וכן בשבת לומדים רק את הדברים של תשעה באב, והגר"י זילברשטין אמר לי שנוהגים כן ללמוד רגיל.

שני דברים ששמעתי מרבי... בשם רבינו שליט"א:

א) הקב"ה נדמה בים לסוסה וכאשר סוס פרעה ראה את הסוסה נכנס לים וכך אחריו נכנסו כל הסוסים בתאוה אחת נגררו כולם ומאידך הים ראה וינוס ראה ארונו של יוסף ונבקע הים בזכות פעם אחת שהתגבר על יצרו רואים מה כוח של התגברות את על היצה"ר

ב) אדם נכנס למרן שליט"א ואמר שכל עסקו בתורה ולא מרגיש שהוא בן חורין השיב לו הרב והנך רק לומד? אמר לו בלילה שעה אחת הנני כותב סת"ם אמר לו מרן שליט"א להרגיש בן חורין צריך רק עסק התורה והלה שאל מנלן הוציא מדרש רבה פרשת נשא פרשה י' פיסקא ח' אין לך בן חורין אלא העוסק בתורה בלבד.

- היה שאלה בקופה צדקה שבאה יתומה ורוצה כסף, ויש עני בעל חוב שיש לו נושים ויורדים לחייו שרוצה כסף, והנה על יתומים כתוב שאין צדקה גדולה מזה מאידך בעירובין כתוב ג' שלא רואים פני גיהנום ואחד מהם שיש לו נושים, מי קודם. והרב הכריע, דאפשר שצריך ליתן לזה שיש נושים.
- הגר"י זילברשטין שאל באדם שאומר ברכות בקול רם ומפריע לעומדים לידו ע"י שצריכים לענות אמן ומאחרים לתפילת שמו"ע עם הש"צ, והגר"י רוצה לומר שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ולא יענה אמן. הגיב רבינו, 'שהעומדים יעברו ממקומם' ועל דברי הגרי"ז אמר 'אפשר'.
- היה שאלה על מסעדה שאכלו מאות אנשים והיה משגיח צמוד והתברר שאכלו שם נבילות האם צריכים לעשות תשובה האם מיקרי אונס או פשיעה, וענה מו"ר שמיקרי אונס אבל צריכים ללמוד הל' כשרות.
- שמעתי מאחי הג"ר יחיאל שליט"א, חמותו מרת רחל ע"ה אשת רבי עזריאל בר שליט"א נפטרה בעש"ק ויגש ע"ג והוא תאריך לועזי ללידתה ושאלו את מרן הגראי"ל שטיינמן (שליט"א) זצ"ל אם יש בזה ענין של 'את ימיך אמלא' והשיב לנו היהודים יש רק תאריך עברי ואין לתאריך לועזי כל משמעות, אמנם כשהאבלים שאלו את מרן הגרח"ק שליט"א אמר, הסברא אומרת שיש לזה משמעות וכך מצינו בתורה שנאמר לאברהם כעת חיה והראה לו על הקיר עד שחמה תגיע לכאן רואים שמתייחסים לימות החמה.
- לפני כמה שבועות שאל הגר"א דונר מלונדון האם מותר לעבור במכוין ליד דלתות של חביריו שעוזבים את הבית לשבת וע"י כך שיהיה צורות של הנעלים ימנע מהגנבים לגנוב, והשיב הגר"י זילברשטין שיהפוך את הנעלים מימין לשמאל והוי שינוי ולצורך מצוה מותר גם שיש רושם בסימנים, ושאל ומה אם שכחה, והשיב מו"ר הרב שליט"א דמה שאומרים בזמירות שבת אין לשכוח כלומר שסגולת שבת שלא ישכח את תורתו גם אם עשה מדברים שהם קשים לשכחה.

ושבוע לאח"מ [שלא זכיתי להיות בעוה"ר בזמן הקבוע] שאלו את מו"ר א"כ לפי"ז מותר לאכול זיתים בשבת, והשיב מו"ר הרב שליט"א רק כאשר יש מצוה בדבר השבת מגינה לא לשכוח.

להצטרפות לרשימת מקבלי הגליון במייל ניתן לשלוח בקשה לכתובת: divreysiach+subscribe@googlegroups.com
ניתן לתרום ולהקדיש ע"ג הגליון לע"נ, לרפואה ולהצלחה וכד', **נשמח לקבל** עובדות, הנהגות, ושו"ת מרבינו.

עלי דרך

נדה ל"ב א' דתניא מעשה בעין בול והטבילוה קודם לאמה כו' וכן א"ר יוסף מעשה בפומבדיתא והטבילוה קודם לאמה בשלמא דר' יוסי כו' משום תרומת א"י אלא דר' יוסף ל"ל והאמר שמואל אין תרומת חו"ל אסורה אלא במי שטומאה יוצאה מגופו וה"מ באכילה אבל בנגיעה לא אמר מר זוטרא לא נצרכה אלא לסוכה שמן של תרומה דתניא ולא יחללו כו' לרבות את הסך. עי' בחידושי הר"ן שהק' מכאן לשי' ר"ת (הובא בתוד"ה וכשמן) דסיכה כשתי' דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא על דעת הרשב"א דבאיסור דרבנן מותר לספות לקטן בידים (צ"ע למה צריך להקשות לפי שיטת ר"ת הא בלא"ה תרומת חו"ל דרבנן) ותי' וז"ל ולי אפשר דכיון דסיכה כשתי' הסכין אותה הרי הן כמטמאין תרומה בידים ומשום איסור הסכין הטבילוה ולא משום איסור התינוק עכ"ל, ולכא' הוא תמוה דבסוגיין מבואר דליכא שום איסור לטמאות בתרומת חו"ל רק באכילה, וי"ל דכונת הר"ן דהא בתרומה יש איסור להפסידה מדין משמרת תרומותי וא"כ אם נותן אותה למי שאין דינו לאכול רק מחמת שהוא קטן אין מענישין אותו הרי הוא מפסיד התרומה, והראוני דכעי"ז תי' בספר אמרי משה סי"ג על קו' המל"מ מקטן ערל מהו לסוכו בשמן של תרומה על שיטת הרשב"א ותי' בכה"ג, וע"ע בשו"ת רעק"א ח"ד סי' מ'.

(שיח השדה ח"ג נדה שם)

מעגלי השבת

רשמים ולקחים משמחת הבר מצוה של רבנו.

בשמחת בר מצוה של נכד מהמשפחה, כאשר הביאו ספרים רבים כמתנה ונערמו על השולחן בכמויות. העזתי לשאול כמה ספרים קיבל רבנו לבר מצוה שלו? מעט ספרים, ועשיתי לי קעסטל [=ארגז] ממה שהביאו לי לבר מצוה, ופעם אחת הרב מפונביז' זצ"ל היה אצלנו בבית והיה לי תנ"ך שקיבלתי לבר מצוה וביקש ללוות ממני כי אין לו תנ"ך, וכמדומה שאמר שמעונין בכך לחודש ימים, וחלפו כמה חודשים ולא החזיר, והזדמנתי לביתו וראיתי את התנ"ך, שאלתיו האם עדיין צריך לו, הוא אמר לי: אני כבר כמה חודשים מנסה להיזכר ממי לוויתי את התנ"ך הזה ולא נזכר, והנה ב"ה שראית ואמרת לי והשיבו לי בשמחה.

בהזדמנות באחד מימי חודש טבת, בעת טעימת שחרית לפתע אמר לי רבנו: היום יום בר המצוה שלי ומה שלא מזכיר יום ההולדת, ביאר לי מרן הגראי"ל זצ"ל: כיון שרבי חיים קנייבסקי שח רק בדבר של מצוה, והרי יום הולדת אינו שייך למצוות, אלא יום בר המצוה.

פעם לא היתה כלל סעודה בבר מצוה. הבר מצוה שלי הייתה בישיבת "בית יוסף", עם קצת מזונות ושתיה ולא הייתה סעודה, הזמנות נשלחו רק לכמה יחידים, השכן כתב את ההזמנה במכונת כתיבה. קיבלתי רק כמה ספרים, החזון איש נתן לי ספר חזון איש על יבמות והוא אצלי, הרב מפונוביז' נתן מאירי על חולין, הג"ר מתתיהו שטיגל - חובת הלבבות קטן. רבי יעקב הלפרין - משניות. רבי שמערל גריינמן היה אז חתן במשפחה וחמיו המוהל הרב שקול נתן ג"כ משניות. אביו של הג"ר אברהם פרבשטיין שהיה חייט ותפר לי את הבגדים ובשעתו היה ראש הקהילה נתן לי גמרא ברכות פרק קמא עם ניקוד. הבנים של הג"ר שמואל גריינמן נתנו בשותפות ספר. הג"ר יהושע קרליץ נתן ספר. בבר מצוה השתתף גם הז'בינקע רב. כמדומה שהרב מפונוביז' אמר דברים קצרים והוא איחר לבר מצוה כי שב מהלוויה של הגרי"מ חרל"פ, ובכניסתו אמר טוב ללכת לבית האבל מלכת אל בית משתה.

אמרתי דרשה על 'היסח הדעת בתפילין' וזה הסתעף לטומאה הותרה או דחויה [עי' יומא ז' ב']. ומסתמא הודפס בקהילות יעקב, לא היה מי שיפריע בדרשה. הרב מפונוביז' אמר דרשה. היו רק הידידים הקרובים והכיתה מהחדר. את החידר גמרתי בגיל 14 ואז נכנסתי לישיבה קטנה. גם בברית לא היתה פעם סעודה כלל ואף למשפחה רק מזונות ועוד.

לגבי הדרשה של בר מצוה אמר רבנו כי רוב הנערים היו אומרים משאגת אריה אודות לילה זמן תפילין וכדו', אבא אמר לי מליצה בשם מגיד אחד שבכל ברית בא אליהו הנביא ובכל בר מצוה בא השאגת אריה, אני אמרתי שטיקל תורה של אבא עם שייכות לשאגת אריה. בחתונה היו מפריעים לחתן אבל לא בבר מצוה. בר המצוה שלי היה בבית המדרש של ישיבת 'בית יוסף' כי עשוהו על תנאי ויכלו לערוך סעודות.

(כל משאלותיך)

לב מודאה

לישון מתוך הלימוד

וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (כ"ח י"א)

איתא במדרש (שוחר טוב פרק קכ"ד): וישכב במקום ההוא. אמר רבי יהושע בן לוי, כאן שכב, הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב.

ורבינו אמר כמה פעמים כי בתקופות שלנו, כל אחד צריך לישון ולאכול בצורה מסודרת, כי אם ינסה להתנהג כמו יעקב אבינו שלא עלה על יצועו לישון, יהיה לו קשה גם בזמן שהוא ער, ללמוד ולעבוד את ה', אכן, גם כשהולך לישון ינצל הזמן, ויהרהר בתלמוד תורה או יעיין באיזה ספר עד שנרדם.

והוה עובדא ברבינו שליט"א, שהיה מאוד חלש והוצרך ללכת לנוח כדי להוסיף כוח, והלך לחדרו לנוח, ואחרי שנשכב ביקש שיביאו לו הגמרא שעסק בה, כדי שבדקות עד שנרדם יתקדם עוד בגמרא, ואכן הוא הספיק ללמוד כמעט דף, עד שחש בעייפות והניח הספר בצד.

והורה, שמי שרוצה ללמוד בשכיבה לא יניח הספר על המיטה ממש בשווה לו אלא יגביה מעט הספר שלא יהיה באותו מקום בוא הוא שוכב.

[וסיפר על רבו מרן החזון איש זצ"ל, שהיה תקופות שהיה כ"כ חלש שהיה לומד רוב הזמן בשכיבה על המיטה, וכך גם כתב את חידושיו].

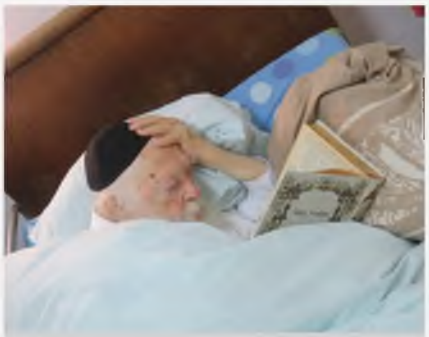

תופעה מצויה: רבינו מנצל את שארית כוחותיו עד שנרדם, להספיק ללמוד עוד דף גמרא

(מתוך רב המכר 'שבענו מטובך' על התורה)

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,
יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:
נדרים פלוס 03-7630585 **שלוחה- 1586**
קהילות 073-2757000 **שלוחה- 4310**

ליצירת קשר: ig0533145900@gmail.com
רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק
053-3145900 077-2092005

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

שויתי השם לנגדי תמיד

השולחן ערוך בהלכות תפילה (סימן צח סעיף א) כתב כיצד צריכה להיות התפילה "וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונין בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות כוח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה", היינו שבעלי מדרגה בתפילתם מגיעים להתבטלות החושים הגופניים, שכל חושי הגוף אינם פועלים, וכידוע על מרנן החזו"א והגרי"ז זצ"ל שבעת שעמדו להתפלל שמונה עשרה דיברו אליהם והם לא שמעו, כי היו מרוכזים בתפילתם בהתבטלות החושים הגופניים, וכן כתב גם בספר הכוזרי (מאמר שלישי פרק ה).

ואמנם זוהי מדרגה גדולה מאד, אבל יש עוד הרבה מדרגות עד למדרגה זו, כמו שכתב הרמ"א בשולחן ערוך בסימן הראשון מה היא אמונה, והביא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים "שויתי השם לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים".

היינו שאדם צריך לזכור תמיד את הידיעה והאמת שהקב"ה נמצא איתו ורואהו ומשגיח עליו כל הזמן, וממילא זה משפיע "כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדיבורו במושב המלך, כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלוא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו".

ומוזכרים כאן כמה עניינים שמשתנים בהנהגת האדם על ידי השויתי, ראשית **כשהוא יושב,** ישיבתו היא בצורה אחרת, כי כשאדם יושב לפני מלך הוא יושב לא כמו בבית, וצורת הישיבה היא אחרת, **וגם התנועות**, כל תנועה שהוא עושה מחושבת, ואילו בבית הוא עושה כל מיני תנועות, אבל כשהוא נמצא אצל המלך אין תנועות כאלה, **וגם העסקים** שהוא מתעסק בהם, יכול להיות שהוא יושב ישיבה מאד יפה, וגם עם תנועות שכל תנועה היא בחשבון, אבל העסק, במה הוא עסוק, כשאדם נמצא לפני מלך הכל בצורה אחרת! הישיבה, והתנועה, והעסק, הם בצורה אחרת. כך כתב הרמ"א, והוא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים.

ומוסיף שם עוד **שגם הדיבור** הוא אחר, תוכן הדיבור, וצורת הדיבור, הרחבת פיו, כמו שכתוב (תהלים פא, יא) הרחב פיך ואמלאהו, לפני המלך זה בצורה אחרת, לא כמו בבית. זוהי ההנהגה על ידי השויתי.

ומלבד ההנהגה בפועל, זה משפיע גם על הלב, כמו שכתב שם בהמשך שעל ידי השויתי "מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השם יתברך ובושתו ממנו תמיד", וגם כאן הזכיר כמה עניינים, התלויים בלב: ראשית **יראה,** מורא, יראת שמים, **וגם הכנעה,** שמרגיש שאין לו שום חשיבות, ונכנע לפני השם, **וגם פחד** מהשם יתברך, יראה ופחד (עיין רש"י סוף פרשת עקב), **וגם בושת,** בושתו ממנו תמיד, שהוא מרגיש בושה, ומתבייש כל הזמן, בושה תמידית מהקב"ה, זוהי המדרגה של שויתי.

כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים

וכתב שם כי זהו "כלל גדול בתורה", ויש לפרש כמו שמצינו בירושלמי (נדרים ט, ד) על הפסוק ואהבת לרעך כמוך אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, וביארנו במקום אחר לפי מה שכתב רבי חיים ויטאל בשערי קדושה שאם חסר לאדם בשלמות המידות אזי כל המצוות שהוא עושה הן פגומות ואינן בשלמות, ולכן ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, כי אם אהבת הבריות אינה בשלמות הרי זה פגם בכל המעשים הטובים שהאדם עושה, וכל התורה והמצוות שלו אינם בשלמות.

זהו כלל גדול בתורה לגבי ואהבת לרעך כמוך, וכך גם הביאור במה שכתב הרמ"א מהרמב"ם ששויתי השם לנגדי תמיד זה כלל גדול בתורה, דהיינו שבלי זה, **אם חסר השויתי, כל המעשים הטובים שהוא עושה אינם בשלמות, כי חסר בהם היראה, וההכנעה, והפחד, והבושה, וכאשר זה חסר כל המצוות אינן בשלמות,** ולכן זהו כלל גדול בתורה.

והוסיף עוד שם כי זה כלל גדול בתורה "ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים", ומעלות הצדיקים פירושו כי ישנם צדיקים ויש הרבה דרגות בצדיקים, וכל צדיק באיזה מדרגה הוא, מה המדרגה שלו, זה תלוי לפי המדרגה של השויתי, של הישיבה, והתנועה, והעסק, והדיבור והרחבת פיו, והיראה, וההכנעה, והפחד, והבושה, וכפי המדרגה הזו כך היא המדרגה של הצדיק, ויש הרבה מדרגות בזה.

והדרך איך מתקדמים בזה, ידוע שרבי חיים מוואלוז'ין אמר לרבי זונדל מסלנט "כל ספרי מוסר טוב ללמוד אבל מסילת ישרים יהיה מנהלך", המסילת ישרים הוא יהיה המנהל, כי הוא קבע דרך, לפי טבע האדם, איך מתקדמים עד קדושה ורוח הקודש.

ומבאר את כל המעלות לפי סדר הברייתא של רבי פינחס בן יאיר, והדבר הראשון שם הוא תורה, שזה ההתחלה, ובלי תורה לא שייך, כי אם יש ביטול תורה כבר חסר השלמות, וחסר בשויתי, וצריך שיהיה תורה כהלכות תלמוד תורה, בלי ביטול תורה, כל אחד לפי כוחו, וכאשר האדם עושה לפי כוחו כתוב במסילת ישרים בסוף הספר כי יכול להיות אדם פשוט מאד שעוסק בעבודה פשוטה מאד והוא במדרגה גבוהה מאד, כמו שידוע שהיה בתל אביב סנדלר בעל מדרגה, ומי שעושה לפי כוחו הוא במדרגה של קדושה, והוא קדוש, אבל צריך שאכן יהיה לפי כוחו.

וכאמור הדבר הראשון זה תורה, וכמו שאמר רבי פינחס בן יאיר בברייתא "תורה מביאה לידי זהירות", והיינו שצריך קודם תורה, עסק התורה בשלמות, וגם ידיעת התורה – צריך לדעת, כי בלי ידיעת התורה אינו יודע ממה להיזהר ובמה להזדרז, ורק עם תורה שייכים כל הפרקים וכל המידות של המסילת ישרים.

האשריך בעולם הזה – לפי ה'שויתי'

ובאבות פרק ששי אמרו, כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, והיינו ארבעה קשיים שונים, ואם בתורה אתה עמל אזי אשריך בעולם הזה.

ופשוט הדבר, שהכל תלוי מה עם הלב, מה יש לאדם בלב, ועד כמה הוא במדרגה של "שויתי", שאם יש שויתי אזי האשריך בעולם הזה הוא גדול יותר, והאשריך תלוי לפי השויתי! פת במלח עם השויתי, המדרגה של השויתי עם פת במלח ומים במשורה, עם הקשיים, וכל מדרגה תלויה לפי מדרגת השויתי, לפי ההכנעה, והיראה, והבושה.

ומדרגת הבושה היא מדרגה שאין לשער, ובהקדמה לספר מנוחה וקדושה מובא על המחבר שפעם אחת בסליחות כשאמר לך השם הצדקה ולנו בושת הפנים, הרגיש בושה גדולה מאד עד שהתחיל לבכות, ורק פעם אחת בחייו זכה למדרגת בושה כזו, וכל ימיו היה משתוקק לזכות שוב לזה.

ואמנם הרי הרמב"ם כתב "ובושתו ממנו תמיד", היינו ששייך גם לזכות לבושה תמידית, והיא מדרגה שאין לשער, וכפי הנראה שהרמב"ם זכה לזה, שאם הוא כתב כן בודאי שגם הוא בעצמו הייתה לו מדרגה זו, ובכך נהיה רמב"ם. זהו דרכה של תורה, ובכך זוכים לאשריך בעולם הזה, על ידי בתורה אתה עמל, עם השויתי!

'שויתי' מביא לשמחה של מצוה

ומצינו עוד בשערי תשובה לרבינו יונה (ד, ט) שכתב בענין שמחה של מצוה "כי יגדל וישגה מאד שכר השמחה על המצוות", יגדל, וישגה, מאד! שכר השמחה על המצוה, ואמנם גם על המצוה עצמה יש שכר, אבל השכר הגדול ביותר הוא על השמחה של המצוה, משום **ששמחה מראה על השויתי, וכמו שיש יראה ופחד והכנעה ובושה יש גם שמחה! והשמחה במצוה תלויה לפי מה שאדם מחשיב את המצוה, עד כמה שזה חשוב לו, ועד כמה היה חסר לו אם לא הייתה המצוה, איזה צער היה לו בחסרון המצוה, ואיזה שמחה יש לו על ידי קיום המצוה,** שמחה של מצוה.

ועל כך יגדל וישגה מאד השכר, וזוהי מדרגה שאין לשער, והרמב"ם בהלכות יום טוב (ו, כ) כתב שנצטווינו על השמחה "שיש בה עבודת יוצר הכל", והיינו שמחה שיש בה עבודה, שהוא עובד השם עם שמחה, והשמחה עצמה היא עבודת השם, על זה כתב רבינו יונה שזו מדרגה, ולפי מדרגת השמחה כך הוא עובד השם, וזה נקרא עבדות.

ואמנם אלו הן מדרגות לא פשוטות, וכדי להגיע למדרגות הללו צריכים לעסוק ביראת שמים, ובאמונה, וזהו על ידי המסילת ישרים, וגם חובות הלבבות ושערי תשובה ואורחות צדיקים וכל הספרים, אבל **הדרך** היא על ידי המסילת ישרים שכולל בקיצור את הכל.

ומצינו עוד במדרש (שיה"ש רבה א, לא) על הפסוק זה היום עשה השם נגילה ונשמחה בו, אין אנו יודעים במי לשמוח, אם ביום או בהקב"ה, בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, בך בהקב"ה, בישועתך, בתורתך, ביראתך, וזהו שאומרים בנוסח התפילה וישמחו בך ישראל.

ישמחו במלכותך – שמחה בעבדות!

ועוד מזכירים בתפילת שבת "ישמחו במלכותך שומרי שבת", ופירוש ישמחו במלכותך היינו **לשמוח בעבדות, שיש מלך ואני העבד, עבד המלך, וככל שהאדם יותר עבד זו יותר שמחה, שהוא יותר קרוב למלך,** ומצינו בגמרא (ברכות לד, ב) שיש חילוק בין שר לפני המלך או עבד לפני המלך, שיש שר ויש עבד, והעבד יכול לבקש מהמלך יותר משר, וזהו "ישמחו במלכותך", שמחה על שאנו זוכים להיות עבדי השם.

ובפסוקי ההלל אנו אומרים "אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי", וביארו המפרשים כי הרי עבד יכול לברוח, ולכן קושרים אותו במוסרות שלא יברח, אבל יש עבד שהוא בן האמה, עבדך בן אמתך, שנולד עבד, ועליו אין חשש שיברח, כי הוא רגיל להיות עבד, וטוב לו העבדות, ועל כך אמר דוד המלך אני עבדך בן אמתך, שהעבדות טובה לי, והנני בן אמתך, שכך ההרגל והטבע שלי להיות עבד, והריני שמח בזה, וממילא פתחת למוסרי, כי בעבד כזה אין צורך לקושרו שלא יברח, וזוהי מדרגה של עבדות.

שויתי השם לנגדי בכל ההנהגה

והדרך לזה היא על ידי המסילת ישרים, ובכך כל ההנהגה וכל המעשים משתנים, כגון בתפילת שחרית, זה משנה את כל התפילה, שמגיעים לתפילה, ויש ברכות השחר שאומרים לפני התפילה, ואחר כך התפילה עצמה, איך אומרים את הברכות, פסוקי דזמרה וכל הברכות, ברכות קריאת שמע וקריאת שמע, והתפילה עצמה, והתחנונים שמוסיפים לאחר התפילה, הכל משתנה עם הרגשת השמחה של עבדות.

ואחר כך כשהולכים לאכול גם כן אוכלים כמו עבד, וכמו חייל שאוכל מפני שהוא חייב לאכול, כדי שיהיה לו כוח לעבודת המלך, ואין אוכלים מפני שרוצים לאכול, אלא שחייבים לאכול, ואפילו שהיו יכולים עכשיו שלא לאכול, מכל מקום אוכלים, כי המלך דורש זאת, וחייבים בזה לצורך בריאות הגוף לעבודת השם.

ובאופן כזה הרי כתב הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) לגבי שינה, שאדם שישן לשם שמים "נמצאת שינה שלו עבודה למקום" והוא עובד השם בשינתו, כי כוונתו בשינה לצורך עבודת השם, והוא הולך לישון בזמן מפני שמחר יש יום נוסף של עבדות עם תורה ותפילה וברכות ותרי"ג מצוות, וצריך ראש צלול ויישוב הדעת כדי שהכל יהיה עם השויתי, וכאשר זוהי כוונתו בשינתו אזי גם כשהוא ישן הוא עובד השם, כי גם השינה היא הכנה לצורך עבודת השם, והשינה עצמה היא חיוב, שהוא חייב לישון.

וממילא גם כשאוכל, הרי הוא חייב לאכול, וזה תלוי מה כוונתו, מדוע הוא אוכל, אם הוא אוכל מחמת תאווה, שאז בדרך כלל זה גם מזיק לבריאות והאכילה אינה לפי כללי הבריאות, או שהוא אוכל לפי כללי הבריאות וכוונתו לשם שמים כדי שיהיה בריא לעבודת השם, ואז בודאי הוא עובד השם באכילתו, והאכילה עצמה היא עבדות.

וסיפר לי פעם אדם מבוגר מן החסידים, שהוא היה בילדותו אצל אחד מגדולי הצדיקים בחוץ לארץ לפני המלחמה, והיה אז ילד קטן כבן שש, אבל היה מקורב עם הצדיק וראה איך שהוא אוכל, איזה קדושה הייתה באכילתו, וזה עשה עליו רושם למשך שנים רבות.

ומעשה שהיה גם עם מרן הרב מפוניבז' זצ"ל שישן פעם באיזה מקום ובעל הבית שמע איך שהוא קורא קריאת שמע שעל המיטה, וזה עשה עליו רושם אדיר, איך הוא קורא קריאת שמע, עם השויתי!

והרב בעצמו אמר לנו פעם כי "רואים את הגמרא עם ריבונו של עולם", יושבים על יד הגמרא וזוכרים את הריבונו של עולם, זה הולך ביחד, אמונה עם תורה ביחד, והוא אמר כך מפני שזו הייתה מדרגתו.

וכן כתב בנפש החיים (ד, ז) שגם באמצע הלימוד מותר להפסיק ולהתבונן ביראת שמים והרהורי תשובה כפי הצורך, וזהו ה"קב חומטין" הנצרך לשמר את התורה (שבת לא, א) שהוא חשוב מאד.

המסילת ישרים סלל דרך לקדושה

ואמנם אלו הן מדרגות גדולות מאד, אך כאמור המסילת ישרים הוא המסילה והדרך לזה, וכמו שאמר פעם מרן הגאון רבי ברוך בער זצ"ל על השערי תשובה של רבינו יונה "ער האט אויסגעטראטן א שוסיי פון תשובה", ובתרגום מאידיש: רבינו יונה סלל לנו כביש של תשובה, שעל כביש אפשר לנסוע מהר, והוא הדרך איך מגיעים לתשובה, וכך גם המסילת ישרים הוא הדרך לקדושה.

ואף שאין זה פשוט, אבל אם יש קביעות בזה, מי שיש לו קביעות במסילת ישרים אזי "אבנים שחקו מים", וכאשר הקביעות היא בכל יום זה משפיע שלאט לאט האדם משתנה, עד שנעשה בעצמו "מסילת ישרים", ומתקדש ומוסיף עוד קדושה ועוד קדושה.

ועלינו לדעת שכאשר אנו עוסקים בתורה אנו מתקדשים, שהתורה מקדשת את האדם, התורה הקדושה, וכדאיתא בזוהר קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא, היינו שעל ידי התורה מתחברים עם הקדושה, ומי שעוסק בתורה מחובר למקור הקדושה! ואין אנו יודעים להעריך כראוי את החשיבות של עסק התורה שלנו.

וזהו ענין השמחה על המצוה שכתב רבינו יונה, שמחה מתוך הכרת החשיבות של מה שאנו לומדים ומתפללים ומברכים ברכות, וכל המעשים הטובים, עסק התורה והמוסר, שעל ידי זה אנו מתקדשים ומתקדשים, ואיננו יודעים בעצמנו עד כמה שאנו מתקדשים בזה.

כל אלו הם מחשבות של "שויתי", אך כאמור הדבר הראשון שמוכרח להיות הוא עסק התורה, כל אחד לפי כוחו, וגם צריך לנוח, כמו שכתב בספר החינוך (מצוה תפח) שיש ארבעה דברים הנצרכים לבריאות הגוף והם: מזון, ושינה, וגם מנוחה חוץ משינה, ושמחה, היינו שמלבד ענין השמחה של מצוה יש בזה גם צורך לבריאות הגוף, שאדם בלי שמחה איננו בריא, וכמו שכתוב (משלי יח, יד) "רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה", אם חסרה השמחה זה מזיק גם לבריאות הגוף, ולפעמים יכולה להיות שמחה על ידי דברים של מה בכך, אבל שמחה של תורה זו שמחה שהיא מדרגה, והיא זכות גדולה מאד.

אם כן יש לנו במה לשמוח, ובעזרת השם נזכה להתקדם בכל הדברים האלה עם השויתי, על ידי קביעות עסק לימוד המוסר, ולקיים להיות עם השויתי עד כמה שאפשר, ונזכה לסייעתא דשמיא בזה!

משא רבינו שליט"א במעמד העשור וסיום הש"ס העשירי ברשת הכוללים ש"ס אידען שבראשות הגר"א אייזען שליט"א גאב"ד פוזנא

באמת פשוט שידיעת הש"ס זה דבר חשוב מאד, ואפילו מי שהוא בעל הבנה שיכול לחדש חידושי תורה, בלי ידיעת הש"ס יכול להיות הרבה טעויות, וכפי שראיתי פעם שאחד הדפיס חידושי תורה שהם נגד גמרא מפורשת, והדפיס זאת באיזה חוברת ולא ידע שיש גמרא מפורשת נגד זה. חיסרון ידיעת הש"ס הוא חיסרון בגדלות בתורה.

וישנם רבים שאינם יודעים עד כמה שזה חשוב, ידיעת הש"ס, אפילו גמרא עם רש"י בלי תוספות, וראיתי פעם שאחד לא הבין ותמה איזו חשיבות יש ללימוד גמרא עם רש"י, ולא הבין שיש לזה חשיבות, עד כדי כך יש טעות בדורנו שלא מבינים מה היא ידיעת התורה ומה חשיבותה.

ולכן זה דבר חשוב מאד שיש פה הרבה אברכים ברוך השם שמסיימים ש"ס עם רש"י ועם תוספות גם כן, והם תלמידי חכמים אמיתיים, וכבר אמרו (שבת סג, א) ליגמר והדר ליסבר, ואמרו (ע"ז יט, א) אף על גב דלא ידע מאי קאמר, ליגמר והדר ליסבר זו הדרך, וכיום ישנם רבים שלא מבינים את זה, וברוך השם שזכינו שיש ציבור כזה שעושים את זה, וזוכים לידיעת הש"ס עם הליגמר ועם הליסבר ביחד, שזה דבר חשוב מאד.

בעזרת השם זה ישפיע שהרבה יעשו את זה, צריכים ללמוד מהם, שזה ישפיע על הרבה כאלה שאינם עושים כן, ובודאי שזה ישפיע בעזרת השם, וזו זכות גדולה מאד למסיימים ולבני משפחותיהם ולכל אלו שמסייעים שיוכלו לסיים, זכותם גדולה מאד, והקב"ה יעזור שכל כלל ישראל כולם יהיו גדולי תורה!

מוקדש לעילוי נשמת רבי **חיים** ב"ר **יוסף זביב** ז"ל
נלב"ע כ"ח חשון תשס"ט - תנצב"ה

מוקדש לעילוי נשמת הגאון רבי **יצחק ברנשטיין** זצ"ל
בן הג"ר **חיים** זצ"ל נלב"ע כ"ט חשון תשע"ה - תנצב"ה

'פיקודי ה' ישרים משמחי לב' -
אימתי הן ישרים כשיוצאין מפי ישר
(מדברי מרן שליט"א ע"פ חז"ל
בילקוט תהלים)

ממגד גרש ירחים

פניני הלכה אגדה ומוסר
משלחנו של רבינו מרן ראש הישיבה הגרי"ג אדלשטיין שליט"א

'ויעתר יצחק לנכח אשתו כו'

התפילה מועילה לפי השגת המתפלל

איתא במדרש (בראשית רבה ס, יג) "רבי ברכיה ורבי לוי - מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עכו"ם אומרים תפילתנו עשתה פירות, אלא ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו". ולהלן שם במדרש איתא עוד "רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר ברכת אובד עלי תבוא (איוב כט, יג) ברכת אובד זה לבן הארמי שנאמר ארמי אובד אבי (דברים כו, ה) עלי תבוא זו רבקה שברכוה אחותנו את היי לאלפי רבבה (בראשית כד, ס) ועמדו ממנה אלופים מעשו ורבבה מיעקב, אלפים מעשו (שם טו, טו) אלוף תימן אלוף קנז, מיעקב רבבה דכתיב (יחזקאל טז, ז) רבבה כצמח השדה נתתיך".

ויש להעיר בסתירת דברי המדרש, שבתחילה אמר רבי ברכיה כי לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק כדי שלא יאמרו עובדי כוכבים תפילתנו עשתה פירות, ומיד אחר כך אמר רבי ברכיה בעצמו שנתקיימה הברכה שברכו את רבקה, שעמדו ממנה אלופים מעשו ורבבה מיעקב, ומפורש שתפילתם וברכתם של העובדי כוכבים כן עשתה פירות.

ובאמת צריך ביאור בעיקר הדבר מהו שלא יאמרו עובדי כוכבים תפילתנו עשתה פירות, הרי גם תפילה של גוי היא תפילה, ומצינו בכמה מקומות שגם תפילת גוי מתקבלת, כמו שכתוב בתפילת שלמה בחנוכת ביהמ"ק (מלכים א' ח, מא-מג) וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא וגו' אתה תשמע השמים מכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי וגו', ועי"ש ברש"י שגוי שמתפלל - מקבל את הישועה יותר מישראל, ובמגילה דף ט"ו אמרו לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכום שני הדיוטות ונתקיימה בהן, ואלו הן דוד ודניאל, דוד דברכיה ארונה דכתיב ויאמר ארונה אל המלך וגו', דניאל דברכיה דריוש דכתיב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך, ומבואר שנתקיימה ברכתם של העובדי כוכבים, ארונה שברך את דוד, ודריוש שברך את דניאל, ומהו שאמרו כאן שלא יאמרו עובדי כוכבים תפילתנו עשתה פירות.

ומו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל היה אומר כי בדברי אגדה אין סתירות, ואם מצאנו סתירה ומחלוקת באגדה - שני הדברים נכונים (עיין מכתב מאליהו ח"ב עמ' 371 וח"ג עמ' 353), וגם כאן יש לומר שהכל נכון, כי בודאי גם תפילה של גוי יכולה להועיל, אבל תלוי מה התפילה צריכה לעשות ולפעול, שכל אחד זוכה בתפילתו לפי זכויותיו, והתפילה מועילה בדבר שהמתפלל יש לו שייכות לזה.

והרי גויים כל שאיפתם והשגתם זה בגשמיות, וממילא גם תפילתם יכולה להועיל רק בענייני גשמיות ולא בענייני רוחניות, וכן ברכת ארונה לדוד וברכת דריוש לדניאל היו בענייני גשמיות, ולכן נתקיימה ברכתם.

ומעתה יש לומר כי בברכת "אלפי רבבה" כלולים כמה עניינים, ראשית זוהי ברכה על כמות הגופים, שירבו יוצאי חלציה בכמות, ובזה מועילה גם ברכה של גויים, שגם הם יש להם שייכות לריבוי בכמות, וגם ישמעאל היו לו אלפים ורבבות, כמו שכתוב (בראשית יז, כ) הנה ברכתי אותו והפריתי אותו והרביתי אותו במאוד מאוד וגו', ועל זה גם גויים יכולים לברך.

אמנם יש עוד ענין ב"אלפי רבבה", והוא מה שאמרו חז"ל ביבמות דף ס"ג על הפסוק (במדבר י, לו) ובנחה יאמר שובה השם רבבות אלפי ישראל - מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה נמצא גורם לשכינה שתסתלק מישראל, וזהו "היי לאלפי רבבה" שתזכה שזרעם יהיו ראויים להשראת השכינה.

וכדי לזכות להשראת השכינה צריכים את קדושת כלל ישראל, שיוולד יעקב אבינו שהוא בחיר שבאבות (בראשית רבה עו, א) וצורתו חקוקה בכיסא הכבוד (שם פב, ב), ומצינו שבזכות יעקב ניצל אברהם מכבשן האש (שם סג, ב) כמו שכתוב בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט, כב), והיינו מפני שצריכים את יעקב, שבלי יעקב אין כלל ישראל, שלמות קדושת כלל ישראל הוא רק על ידי שלושה אבות אברהם יצחק ויעקב, ועל ענין כזה של רוחניות והשראת השכינה, שיוולד יעקב אבינו וממנו יעמוד כלל ישראל, לא שייך שתועיל תפילה של גויים, וצריכים לזה דווקא את תפילת יצחק אבינו.

ואמנם לאחר שכבר התפלל יצחק על לידתו של יעקב, מעתה גם תפילת גויים יכולה להועיל לענין המשך הדורות שיהיו אלפים ורבבות בכמות, ובזה אמרו חז"ל שנתקיימה ברכתם ועמדו רבבה מיעקב, אבל להעמיד את יסוד כלל ישראל וקדושתו לא שייך שתועיל תפילתם של גויים, ובזה אמרו שלא יאמרו עובדי כוכבים תפילתנו עשתה פירות!

(משיעורי החומש לרבינו שליט"א ומדרשות בש"ב)

'והידים ידי עשו'

כל עצמו של אביהם רוצח הוא

הגויים יש להם מידות רעות ונהנים מרציחה, וכמו שכתב באור החיים (דברים יג, יח) "שסיפרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר", והיינו שיש באומות העולם תאווה לרציחה, ואילו כלל ישראל יש להם מידות טובות ואינם מסוגלים לרצות.

שמעתי מאבא זצ"ל מעשה שהיה ברוסיה ביהודי שהיה לו ידיד גוי עגלון וכשהיה צריך לנסוע למרחק היה שוכר את העגלון הגוי שייקח אותו בעגלתו, והיו נוסעים בדרכים במשך כמה ימים, והעגלות היו ארוכות עם מקום מסודר לשינה, ופעם אחת כשנרדם היהודי בשעת הנסיעה, התעורר פתאום וראה את הגוי עומד לידו ומנשק אותו, ושאל מה קרה, ואמר לו הגוי, אירע עכשיו נס גדול, כי בשעה שישנת היה לי חשק גדול להרוג אותך, ורק מפני שהתעוררת פתאום נזכרתי בידידות שבינינו וניצלו חייך, וכמו שמצינו בפרשת השבוע אצל עשו שנכמרו רחמיו ויישקהו.

זהו ההבדל בין יהודים לגויים, שהגויים יש להם מידות רעות, וגויים רבים יש להם תאווה לרציחה, וכמו שאמרו בספרי (פרשת וזאת הברכה) "כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא שנאמר והידיים ידי עשו ועל כך הבטיחו אביו שנאמר על חרבך תחיה", והיינו שכל חיותו של עשו היא מן הרציחה, ונהנה מזה, עד כדי כך שמסוגל להרוג אפילו את מי שהוא ידיד שלו, ואף על פי שאוהב אותו, הרי הוא אוהב יותר את עצמו, ואהבת הרציחה גדולה אצלו יותר ממה שאוהב את חברו.

ואילו כלל ישראל יש להם טבע של מידות טובות, ובודאי שאינם מסוגלים להרוג ולרצות, וכפי שסיפר לי יהודי שנלחם במלחמה ופעם אחת נתקל בחייל גוי שבא להילחם מולו, והגוי התקרב אליו ורצה לפגוע בו, ונאלץ לדרוס אותו כדי שלא יפגע בו, ואמר לי אחר כך שהרגיש צער וכאב גדול ממה שהיה מוכרח להרוג אותו, ורק בלית ברירה עשה כן מפני שהיה שרוי בסכנת נפשות. זהו הטבע היהודי.

ועוד זכורני מימי ילדותי ברוסיה שהיינו גרים בסמוך לגויים, והשכנים הגויים גידלו כלב בביתם, ופעם אחת הכלב ראה חתול וטרף אותו, וכל הגויים עמדו וצחקו משמחה, אבל אני לא הייתי מסוגל לראות זאת, מפני שכלל ישראל יש להם טבע של מידות טובות, ואינם כמו הגויים שנהנים מרציחה, וברוך ה' יש לנו הזכות שאנחנו יהודים ולא גויים, ועל זה אנחנו מודים ואומרים בכל בוקר "שלא עשני גוי".

(משיחות רבינו שליט"א)

'גור בארץ הזאת'

קדושת א"י קודם כיבוש יהושע ולאחר החרבן

הנה אף לדעת הסוברים שקדושת הארץ בטלה אחר החורבן, מכל מקום ארץ ישראל הייתה מיוחדת בקדושתה כבר לפני כיבוש יהושע, וכמו שמצינו (בראשית רבה סד, ג) שיצחק אבינו היה עולה תמימה ונאסר עליו לצאת מארץ ישראל, כמו קרבן שאם יצא חוץ לקלעים נפסל, והיינו שגם לפני כיבוש יהושע היתה מעלה וקדושה יתירה בארץ ישראל, והשפעה זו נשארה בארץ ישראל גם לאחר החורבן, וע"ע משי"ת בענין קדושת מקום המקדש בפ' ויצא.

(משיחות רבינו שליט"א)

'ויקח את מחלת בת ישמעאל'

הנושא אשה מוחלין לו כל עוונותיו - עם התשובה

שמעתי בשם מרן המשגיח בעל אור יחזקאל זצ"ל, שאמר כי חתן זוכה למחילת עוונות רק עם התשובה, ומסתבר שזה הטעם שחתן אומר וידוי כמו ביום הכיפורים, מפני שצריך גם לחזור בתשובה, ובכך זוכה למחילת עוונות.

ויש להעיר, שהרי מקור הענין שחתן זוכה למחילת עוונות נלמד מעשו שלקח לאשה את בשמת בת ישמעאל, וכאן בפ' תולדות נקרא שמה "מחלת" לומר שעל ידי הנישואין נמחלו עוונותיו, וצריך ביאור, וכי עשו הרשע עשה תשובה?

אכן באמת מצינו (בראשית רבה סז, יג) שעשו נתן דעתו להתגייר, ויש לפרש הכוונה שנתן דעתו לעשות תשובה, שהרי מבואר בגמרא (קידושין יח, א) שהיה ישראל מומר ואינו צריך להתגייר, אלא שהיה בדעתו לעשות תשובה, וכיון שהרהר תשובה בלבו, זכה למחילת עוונות, אבל בלי תשובה לא שייך לזכות לכפרה.

(משיחות רבינו שליט"א)

פרשת תולדות
א' כסליו תש"פ
גליון – 108

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

חבר מזעצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. וראש כולל 'בית דוד' חולון

כיצד להתפלל לרפואת תינוק ששמו עשו

וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו (כה-כה).

שאלה: מעשה באדם המתנדב בעזר מציון לשמור על ילדים בבתי חולים, כשהגיע באחד הימים לשמור על ילד, שאל את אמו איך קוראים לו, תשובת האמא היתה, קוראים לו עשו! כשהאמא ראתה שהאדם מתפלא על השם המוזר, סיפרה לו, שהם שומרים מסורת, ונולדו לה תאומים בפרשת תולדות, ולאבא קוראים 'יצחק', ולי האמא קוראים 'רבקה', ולכן החלטנו שהשמות הכי מתאימים לתאומים האלו, הם 'יעקב ועשו'. אך דא עקא שהילד יעקב מתפתח יפה מאוד, ועשו לא עולה במשקל ולא גדל, ולכן הוא מאושפז כעת בבית חולים. ולכן אני מבקשת ממך שתמסור את שמו לרבנים, שיתפללו עליו שיבריא? ועתה שואל המתנדב היש טעם להתפלל עליו כשהוא נושא שם כזה, או שמא יש לומר לאם להחליף את השם?

תשובה: איתא ביומא (דף לח ע"ב) מאי ושם רשעים ירקב? אמר רבי אלעזר רקביבות [פירש"י, חלודה] תעלה בשמותן, דלא מסקינן בשמייהו, ופירש"י לא יקרא אדם לבנו שם אדם רשע. ושם בגמרא מבואר [מעשה בדואג בן יוסף] שיש גם סכנה בדבר. וכן מבואר בתוס' במגילה (דף י ע"ב ד"ה רבה) שאין לקרוא בשמו של עפרון משום שהיה רשע.

ויעוין בספר שיח השדה (סוף קונטרס בשער המלך) שדן אם זה איסור, או שזה זהירות ממדת חסידות, והביא שם מהמהרש"א (ח"א תענית דף כח ע"ב ד"ה הוא) שכתב דברשעים גם שם עצם שלהם ירקב, שאסור לקרוא אדם בשמם כדאמרינן ביומא גבי דואג, משמע דהוה איסור.

ויעוין בשו"ת בשמים ראש (סימן קצ) שדן האיך קורין ישמעאל, כתב וז"ל: אין אנו צריכין לדברי המדרש שעשה תשובה, דכל ששמותיהם נאים ומעשיהם כעורין, השם ניתן מעצמו לקרות, אבל בשם כעור, או שאין לו הוראה נעימה, מתוך שנתלבש בה רשע סימנא מילתא, עכ"ל. וכתב שם בכסא דהרסנא, וראיה לדברי רבינו, דהא המרגלים רשעים היו, ואשכחן במקרא פלטי בן ליש, ועמיאל אביו של מכיר, ושמוע בן דוד המלך ע"ה, אלא אי קשיא דשם במדרש נראה דעשו יש לו הוראה נעימה, וכן ודאי שהרי יצחק ורבקה קראוהו כך, והכתוב מודיענו זאת, וודאי לסימן דבר הגון הוא.

ויעוין בשו"ת יוסף אומץ (סימן יא) שתירץ את קושייתו וז"ל: דכונת הרב המשיב בשו"ת בשמים ראש היינו דבעינן שהשם יהיה לו הוראה נעימה כמו ישמעאל, אבל עשו אע"ג דיש לפותרו לטובה נעשה ונגמר לטובה, וכן מ"ש במדרש רבה פרשת שלח עשו עושה רצון עושיו, ולצד זה נתרצו יצחק ורבקה בשם עשו שקראוהו העולם כשנולד (וכעין זה במדרש תנחומא פרשת שמות), מ"מ יש לו פתרון רע הא שוא שבראתי וכו', כמ"ש בבראשית רבה, ומשום הכי אין לקרות על שמו, עכ"ד. [ויעוין עוד מש"כ בזה בחשוקי חמד יומא (דף לח ע"ב) בענין האם מותר לקרוא לילד בשם אדם רשע].

ושמעתי ממו"ח מרן **הגרי"ש אלישיב** זצ"ל, דמצד הסברא היה מקום לומר דשם רשעים ירקב, נאמר רק על מי שנתן שם זה על שמו של הרשע ולזכרו, אבל מי שקראו לו שם של רשע לא מחמת הזכרון, אלא מחמת הצליל שנראה יפה, בזה לא נאמר דלא מסקו בשמייהו. אך דחה דברים אלו מהא דכתבו התוס' במגילה (דף י ע"ב ד"ה רבה) דגרסינן רבה בר עופרן ולא גרסינן עפרון, דשם רשעים ירקב ולא מסקו בשמייהו. והרי בודאי לא קראו לאביו של האמורא רבה, על שם הרשע עפרון, כי אם מחמת סיבה אחרת, ובכל זאת אמרו התוס' שצריך להגיה בגמ' ולגרוס עופרן, ש"מ דבכל גונא אין מסקי בשמייהו.

ולכן נראה שיש להמליץ להורים להחליף את שם התינוק ולקראו בשם של אדם צדיק. אולם אם אין ההורים רוצים להחליף את השם, והוא חולה ויש להתפלל לרפואתו, ודאי שצריך להתפלל, כי יהודי הוא לכל דבר ונתחייבנו בהצלתו ורפואתו, ובכלל זה להעתיר בעדו בתפילה.

ולכאורה אין זה הגון להתפלל על ילד ולהזכיר את שמו שהוא על שם אדם רשע, והוא כעין מזכרת עון בתפילה, ונראה שיש ב' עצות כיצד להתפלל: א. להזכיר רק את שם האמא 'פלונית בת פלונית ובנה הנולד לה'. ב. הרב המקומי יוסיף לילד שם הגון, מבלי ליידע את ההורים, ויתפללו בשם החדש הזה. וזאת עפ"י מה שמצינו בחז"ל שלמשה רבנו היו כמה שמות, ואחד מהם קראוהו בני ישראל, כמבואר בילקוט שמעוני (שמות רמז קסו) 'ישראל קראו לו שמעיה בן נתנאל כי בימיו שמע אלהים את נאקתם מיד דוחקיהם'. (חש"ח ב"מ קה ע"א).

האם מותר לנסוע בכביש שיורים בו לצורך פרנסה

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים (כה-כז).

שאלה: האם מותר לראש ישיבה לנסוע בכביש שיורים בו, כדי ללמד תלמידים שזהו צורך פרנסתו?

תשובה: שאלה זו שאלו את מו"ח מרן **הגרי"ש אלישיב** זצ"ל והשיב, כיון שנאמר בבבא מציעא דף קיב ע"א על פועל 'ואליו הוא נושא את נפשו', מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו. הרי חזינן שהתורה התירה לפועל להסתכן קצת לצורך פרנסתו, כי כך יסד מלכו של עולם.

כיוצא בזה כתב בספר אמרי אש (יור"ד סימן נב) שנשאל על מה שנהגו בפולין ובאונגרין, למצוא גבר אשר בעד בצע כסף יחפוץ וירצה ללכת אל הצבא בעת המלחמה בין נכרים לנכרים, האם אין בזה איסור. והשיב שהמתנדב לצאת למלחמה אינו בכלל 'מאבד עצמו לדעת', והביא לכך שתי ראיות:

א. מדוד המלך שהרבה לצאת למלחמות רשות, ולא חשש לונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכתב לעיין בתוס' בסוף פרק שבועת העדות. ונראה כוונתו, דבמסכת

שבועות (דף לה ע"ב) נאמר: אמר שמואל, "מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא, לא מיענשא", ופירשו התוס' שם שהכוונה למלך המוציא חיילים למלחמת רשות, שאם נופלים ששית מחייליו לא ייענש, אבל אם יפלו יותר, יענש בידי שמים. ומשמע שבטבעו של עולם שבמלחמה נופלים עד ששית מהלוחמים. ואפילו בבית המקדש השני כשלא היו האורים ותומים, בכל זאת היתה מותרת מלחמת רשות. וכן מצינו אצל מלכי בית חשמונאי הכשרים, שיצאו למלחמה לשם רווחה. שמע מינה שאין ביציאה למלחמה עוון של 'מאבד עצמו לדעת'.

ב. במסכת גיטין (דף מז ע"א) מסופר על ריש לקיש שמכר עצמו ללודאי [אומה האוכלת בני אדם] ובתחבולה הרגם וניצל מידם. וכתבו שם התוס' שמעשה זה קרה לפני שריש לקיש חזר למוטב, שאילו קרה זה אחר כך מסתמא לא היה מזלזל בעצמו כל כך. משמע מלשון התוספות שאין במעשיו של ריש לקיש משום 'מאבד עצמו לדעת', אלא רק זלזול בלבד ותו לא, עכ"ד.

ואף שיש לדחות שלמלך יש רשות בכך, מ"מ בדברי האמרי אש מבואר, שמותר לאדם להיכנס לסיכון כמידת הסיכון של הנכנס למלחמה והיינו כדי שישית.

ויעוין בנודע ביהודה (מהדורא תנינא יו"ד סימן י) שנשאל האם מותר ליהודי להתעסק בציד חיות. והשיב: הציד לשם שעשוע יש בו [נוסף לשאר האיסורים] איסור מצד מה שנאמר בתורה 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם' (דברים ד טו). ומי לנו גדול ובקי בצידה יותר מעשו שהכתוב מעיד עליו 'ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה' (בראשית כה כז) ובכל זאת אמר על עצמו 'הנה אנכי הולך למות' (שם לב), ופירש הרמב"ן שהכוונה הפשוטה במלים אלו היא שעשו סיכן עצמו כל יום בין גדודי חיות. ומעתה, איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות. אלא שצייד עני העוסק בצידה למחייתו התירה התורה, כמו שמותר לסוחרים לעבור אורחות ימים בגלל הפרנסה. והתורה אמרה 'ואליו הוא נושא את נפשו' (דברים כד טו). ואמרו חז"ל בבבא מציעא (דף קיב ע"א) מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו? אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו, ומתאוות לבו הוא הולך למקום גדודי חיות, עובר על 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'.

וכעין זה מבואר גם בשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"א סימן קד) שדן האם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים, וכתב שם להתיר מסוגין דאמרינן ואליו הוא נושא את נפשו, מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה, לא על שכרו? וכתב לפרש דאיירי בסכנה רחוקה, והותרה לצורך פרנסה. והוסיף, שבזה מותר לא רק לסכן את עצמו, אלא גם לסכן אחרים. שהרי גם להרוג את עצמו אסור משום 'לא תרצח', וכמו שהותר בו כך גם הותר באחרים, ובתנאי שהם יודעים שהם בסכנה והסכימו לזה.

ולכן נראה בענינו שאם הסכנה אינה גדולה כל כך, מותר לנסוע, אבל אם הסכנה הוא גדולה יותר מבשעת מלחמה, אסור גם לפועל להסתכן כדי למצוא בו את פרנסתו.

ושמעתי בשם הרה"ג ר' וולף רוזנגרטן זצ"ל שכאשר הסיע את הרב מבריסק מרן הגרי"ז, נסע לאט, שאל אותו הגרי"ז למה אתה נוסע לאט? ור' וולף השיב לו מפני זהירות יתירה, בפרט כשאני מסיע את כבוד תורתו, אמר לו הרב מבריסק זצ"ל, נאמר בגמרא שהשטן מקטרג בדרך, אם כן קיים חישוב למהר קצת, כי כל זמן שאדם נמצא בדרך, השטן מקטרג, וכל מה שממהר לצאת מהדרך הרי הוא נמצא פחות זמן בסכנה. (חש"ח ב"מ קיב ע"א).

❊ ❊ ❊

סופר שהתחייב לשלם מאה דולר על כל טעות שימצאו ונמצא שכתב עתה אתה ברוך ה'

אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נִגַּעְנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ ה' (כו-כט).

שאלה: מעשה בסופר שכתב ספר תורה מהודר מאוד, ושילמו לו על כך סכום גדול של כסף. הסופר רצה להראות שהוא בטוח בהידור ובכשרות של הכתיבה, ולכן התחייב למזמין הספר תורה שעל כל טעות שימצאו בס"ת, הוא יחזיר מאה דולר. והנה כשבדקו את הס"ת מצאו שבפרשת תולדות (בראשית כו כט) במקום לכתוב אתה עתה ברוך ה', הסופר כתב עתה אתה ברוך ה'. וכעת נסתפקו האם להחשיב טעות זו כשתי טעויות והסופר צריך להחזיר מאתיים דולר, או כטעות אחת ועליו להחזיר מאה דולר?

תשובה: צדדי הספק הם, האם אזלינן בתר הפסולים של הספר תורה, ופסולים ישנם שתים, או שמא אזלינן בתר הטעויות של הסופר, והסופר בעצם טעה פעם אחת, ומחמת הבלבול הבודד שלו נכתבו בתורה ב' פסולים.

והנה נאמר בשולחן ערוך (יו"ד סימן רעט ס"ג): ס"ת שנמצאו בו שלש טעיות, אסור לקרות בו עד שיגיהנו, כי הוא מוחזק במוטעה. וכתב הערוך השולחן (שם סט"ו) וז"ל: ויש שהקשו על זה לפי מה שנתבאר לעיל (סימן פד) בתולעים דאתי מעלמא, לא אמרינן חזקה זו רק בדבר דמיניה קא רבו עיי"ש, והא הכא הוה כמו דאתי מעלמא. ולא קשיא כלל דאדרבא הכא הוה כמיניה קא רבו, שהרי אנו רואים שהסופר הזה מוחזק לטעות.

ולפי סברת הערוך השלחן, הרי שטעם שאם נמצאו שלושה טעויות בספר תורה אינו בחזקת כשרות, הוא מפני שהסופר מוחזק לטעות, ואם הוא טעה בטעות הנ"ל, [עתה אתה ברוך ה'] מסתבר שהדבר נחשב לטעות אחת, דאמנם יש בספר תורה ב' פסולים, אך הסופר הוחזק לטעות רק פעם אחת. ואם כן יתכן שאף בענינו, מסתבר שהסופר התכוון להוכיח שהוא עצמו לא טעה, ובטעות הנ"ל זה נחשב שהוא טעה בטעות אחת, והרי כשיבואו לתקן יתקנו את שתי הטעיות, ולגבי כשרות הספר תורה אין נפ"מ כמה פסולים יש אחד או שנים, ולכן אולי ישלם רק מאה דולר.

אולם יתכן שיש נפ"מ בזה שיש שני פסולים, שהרי יתכן מצב שהמגיה ימצא רק טעות אחת, ולא ישים לב לטעות השני, ועל ידי כל טעות גדל הסיכוי שהספר תורה ישאר בפסלותו, ולכן אם למעשה ישנם שני פסולים על הסופר לשלם מאתיים דולר.

אולם למעשה נראה שהסופר כלל לא התכוון לשלם על עצם הפסולים, אלא רק להראות שהוא סופר מומחה שאינו טועה, [וכמו הסופרים שהביא החיד"א בספרו לדוד אמת (סימן יג אות ב) שיש ספרים קדמונים מסופרים מומחים כגון ספרי הרב משה זבארו מהגרוש שבדקו ובחנו ולא נמצא שום טעות כלל בספריו, וכן ספרי הר' מהר"א מונסין וספרי הרב רבי עזריא פיג'ו שהם מומחים ואין בהם אף טעות], ואם כן בענינו הדבר נחשב לטעות אחת, שהרי הסופר עצמו טעה רק בטעות אחת, ואם כן עליו לשלם רק מאה דולר, וצ"ע.

(חש"ח בכורות ס ע"ב).

יו"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות"
ניתן לשלוח חידושי תורה מגדולי ישראל ל:
k.gilyonot@gmail.com

גליון
תורת רבותינו
ליקוטים מתורת מרנן ורבנן גדולי ישראל זצוק"ל ויבדלחט"א
תולדות תש"פ

אב ורב

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. (פר' תולדות, בראשית כה, יט)

אומר **זקני הגה"צ רבי חיים עזרא ברזל זצוק"ל** יש לפרש כפילות הפסוק 'תולדות יצחק בן אברהם', וכן, 'אברהם הוליד את יצחק'.

כי אמרו חז"ל (סנהדרין יט:) כל המלמד בן חברו תורה כאילו ילדו. ואומר הכתוב על יסוד החיים של יצחק והמשך תולדותיו, שזה היה מכח אביו אברהם שהיה גם ה'אבא' שלו - מהבחינה הטבעית. והיה גם 'רבו' - שהולידו גם אל המדרגה הרוחנית שאליה הגיע, ומכל זה המשיכו תולדותיו של יצחק עם רבקה.

תפלה, עבודה, ומענה

ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו. (פר' תולדות, בראשית כה, כא)

שניהם ראויים למילוי המישאלה

בילקוט שמעוני (רות רמז תרח) מובא, בסיום ברכת הסנהדרין והזקנים והעם, שהיו בבית-דין, שברכו את בועז ואת רות. "ויהי ביתך כבית פרץ". אמר: 'רבש"ע, כל בנים שאת עתיד ליתן לי, יהו מן הנערה הזאת'.

ודכוותה, "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו". מלמד שהיה יצחק שטוח כאן, ורבקה שטוחה כאן. ואומר: רבש"ע, כל בנים שאתה נותן לי, יהו מן הצדקת הזאת. וכן היא שטוחה, ואומרת מצדיק זה.

ודכוותה, "וברך עלי את אלקנה". אמר: רבש"ע, כל בנים שאתה עתיד ליתן לי, יהו ממנה.

הנה כתוב לפנינו, שאופן התפלה היה ממש שווה. זה-על-זו, וזו-על-זה. שניהם השתטחו על הארץ, ושניהם ביקשו בקשה, שיהיו להם בנים, בדיוק כפי היות זולתו. זה כמו זו, וזו כמו זה.

שוני במילוי המישאלה

אבל כאשר נתקבלה הבקשה בשמים, כתוב בתורה, "כי עקרה 'היא'". ועוד כתוב, "ויעתר 'לו' ה'".

והנה יצחק העתיר לה' בתפלתו על אשתו, כי היא היתה עקרה. ואולם, הרי גם הוא היה עקר, כמובא בגמ' (יבמות סד.), ויש שם בזה ב' דעות. (ועיין בדברי בעל-הטורים כאן).

אלא כנראה שסבר יצחק להתפלל רק על עקרותה, שכאשר 'הוא' יתפלל ביחוד על 'אשתו', אז ייענה גם הוא ממילא בשלמות מילוי ההטבה מלפני ה'.

אבל בפסוק כתוב, שה' נעתר 'לו', ולא נעתר לה. כלומר, לא רק 'הוא' ייענה על מבוקשו, שהתפלל - על אשתו ועליו. אלא כל מה 'שהיא' תיענה, יהא זה - אך ורק בגללו...

המתפלל על חברו והוא צריך לאותו דבר

כאשר ה' נענה למלאות משאלתו של יצחק, על בקשת-שניהם. ה' נעתר רק "לו", ולא "לה".

על מילוי משאלתה, אשר באה לפני ה' - על ידי יצחק, נעתר ה' - אך ורק לו. ומה שגם היא ממילא תיענה, יהא זה אך ורק - על ידו, ובגללו. זה מה שכתוב כאן.

ולכן יתפרש לשון הכתוב, "כי עקרה הוא". כתיב 'הוא', וקרינן 'היא'. כי יצחק העתיר בתפלה לה' על עקרותה שלה, כאילו - 'הוא' העקר. הוא התפלל אודותיה, ממש כמו שהוא התפלל - על 'עצמו' !

וכי יפלא שהקב"ה קיבל את תפלתו, לו, ולא לה. על אף שגם היא עמדה והתפללה, באותה שעה בזוית מקבילה, והוא התפלל לנכח אשתו (רש"י פסוק כא, וילקוט הנ"ל). כי הרי הוא באותה בעיה כמותה, והוא התפלל רק עליה, על בעייתה. ואף שבעייתה לא תבוא לתיקונה, בלא שגם הוא יבוא על תיקונו. אבל, - הוא התפלל עליה !

כל תפילתו, היתה עליה, על אף שהוא המבקש והוא צריך להיענות. אבל הבעיה שלה, היא בעייתו שלו.

ואמנם היא התפללה - גם בהמשך ההריון, ככתוב בהמשך הריונה, כאשר נוכחה שהם מתרוצצים בקרבה, היא אמרה: למה זה אנכי, ומפרש"י: מתאווה ומתפללת על הריון.

תפלה, ועבודה עמה

אנו איננו 'מבינים' דברים בפשטות הראויה, ואינני מסוגל 'לדעת' בדברים כה רמים, מה גם שנוכחנו במילוי בקשתם שנענתה, והאיך ניווכח שישנו חילוק למי ה' נענה, באשר למעשה בקשת שניהם היתה אחת, והיא נתמלאה. אולם

כאן כתוב פסוק מפורש, שיש חילוק במילוי העתירות, אף כי יצחק ורבקה שניהם התפללו ושניהם נענו. אבל, העניה היתה חלוקה, 'הוא' נענה, אבל 'היא' לא נענתה !

ומבאר **כבוד מו"ר מרן רבי דוד פוברסקי זצוק"ל** על טעם דברי חז"ל שהובאו ברש"י, שה' נעתר 'לו', ולא 'לה'. לפי שאינו דומה תפלת צדיק-בן-צדיק, לתפלת צדיק-בן-רשע.

ולכאורה, הרי תפלת צדיק-בן-רשע נכנעת יותר, וגדולה ההכרה שלו בשוועת תפלתו לפני ה', מאשר תפילתו של צדיק-בן-צדיק.

והוא מבאר, שעצם התפלה שונה היא. באשר צדיק-בן-צדיק, כאשר הינו עומד לפני ה', בזכות עבודת-עצמו, והוא איננו סומך על זכות אבותיו הצדיקים המסייעתו. יש בכל תפלה ותפלה שלו, עבודה-שלימה, שיהא בה 'התחדשות', לבל תהא יראתו נאמרת, כפי תוכחת ישעיהו הנביא בשם ה', 'ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה' (ישעיה כט, יג). וכאשר איננו עומד ככל 'מלומדה' לפני ה', ואיננו מוציא אף לא מילה אחת לפני-ה', אשר הינה 'מלומדה' אצלו בירושה, ובזכות אבותיו. זוהי תפלה שונה, מאשר תפלת מי שהינו צדיק-בן-רשע. אשר רק בגלל שהינהו בן-רשע, לא היה לו צורך לגודל 'עבודת' ההתחדשות, ולא תהא נאמרת כתפילה 'מלומדה' לפני ה'.

ועל כן, עבודת תפלתו של יצחק, היתה כוללת בתוכה עבודה-שלימה, המנערת אותו ממצב של 'מלומדה', אל מצב של 'חידוש'. והתפילה - כשהיא עם 'עבודה', היא תפלה נעלה, עד לאין ערוך, מאשר תפלתה של רבקה. עד שעצם דבר זה, משנה את כל מהות-התפלה, עד שנעתר ה' לו. באשר יש בתוכנה עבודה, המעלה ומוסיפה בעצם התפלה, בגלל העובדה של היותו צדיק-בן-צדיק, והוא עבד על עצמו בענין 'מלומדה'. ואילו אצל רבקה נמנע הצורך לעבודה זו, לפי שהיתה צדיק-בן-רשע.

סור מרע ועשה טוב

... ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה. (פר' תולדות, בראשית כו, לה)

בילקוט שמעוני (רמז קיג) מובא, למה ליצחק תחילה?

אלא, רבקה לפי שהיתה בת של עובדי עבודה זרה, לא היתה מקפדת על עובדי עבודה זרה. יצחק שהיה בן קדושים, והיה מקפיד על עובדי עבודה זרה, לכך ליצחק תחילה.

הנה, אילולי שחז"ל הק' כתבו זאת במפורש, אנו לא היינו מסוגלים להעלות על קצה דעתנו ענין כזה.

והיה מקדים ואומר **כבוד מו"ר מרן רבי דוד פוברסקי זצוק"ל**, לא לכולם יש מורת-רוח, שזהו כעס ועצבון, מפני הרשעים. וכך, לא הכל "מתעוורים" בעיניהם מפני עשן עבודה-זרה...

שייכות אל העבר

וכפי הנראה שהיה ברבקה עצמה איזשהו 'שייכות' אל בית בתואל, שהמשיך להתקיים גם אחרי מותו (עיין תוס' קידושין ה. ד"ה על מנת). ולכך יחסו גם את תפלתה לתפלת צדיק-בן-רשע. וכן כאן, שהיא לא היתה מקפדת כמו יצחק, על עבודה-זרה. שבודאי, זהו בגלל בית-אביה בעבר.

כך התייחסה רבקה גם אל עובדי העבודה-זרה, בחושבה שהם יכולים לשוב מדרכם הרעה כמוה. מה שאין כן לגבי יצחק, היה דרכם "היפך" דרכו. ולכן יותר היה לו מאשת עשו מורת רוח.

שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד (י"ג י"ד)

כתב החידושים וביאורים: מסתבר שלא נתכוון יצחק להריגה, דיצחק לא הי' אוכל נבלה, אלא נתכוון שיפגע ע"י הצידה במקום שלא עושה אותה טריפה, ואח"כ יתפסנה וישחטנה, ומה שאמר יצחק שא כליך וקשתך, כיון דעל ידי קשת רגילין לצוד.

וצידה בכה"ג שאינו צריך אלא לעורן או לבשרן שפיר יורה חץ להרגן, ויש להסתפק אם חשיב צידה בשבת אע"פ שאינו זוכה בהן בחייהן, או דאין צידה אלא בצד בעל חי בחייו, וכדתנן הצד צבי השוחטו וכו' דבצידת חי איירי.

יתן ויחזור ויתן

ויתן לך האלו' וגו'. כ"ז כ"ח:

אמר בזה הגאון רבי יהודה אריה רפפורט שליט"א רב קהילת ברכת יוסף ירושלים, ומראשי ישיבת בית מתתיהו: מפורש ומודגש בברכה, ענין הנתינה, וכמו שחז"ל דרשו, **ויתן ויחזור ויתן**, ואילו בהברכה שמקבל עשו, כתוב לאמר, **"הנה משמני הארץ יהיה"** וגו', לא כתוב שה' יתן, אלא כך יהיה.

היינו שאצל ישראל הברכה והשפע הגשמי, זה השמחה בקשר שבין הנותן למקבל, ובהרגשת הקירבה שיש בנתינה, משא"כ אצל עשו, העיקר התוצאה שיהיה לו הגשמיות, וכמו שאמרו, שעונשו של הנחש, שיהיו מזונותיו מצויין, ולא יצטרך לבוא אל ה'.

וזהו **ויתן ויחזור ויתן**, שיכול הקב"ה ליתן הכל בב"א, ולא צריך ריבוי נתינות, אלא בשביל החיבה והקירבה, שיש בכל מעשה נתינה.

וכן יש ליתן לב, שהפסוק כותב רק את ה"ויחזור ויתן", כי זה עיקר המעלה בנתינה.

הנה במדרש רבה כאן אמרו, יתן לך אלוהותך, דהיינו **ויתן לך אלו'**, נדרש כאילו כתוב ויתן לך את האלו', שבכלל הנתינה היא האלוקות.

ולהמתבאר, הכוונה שענין הנתינה החיבור בין האלוקים להמקבל, ולזה הקובע לא עצם הקבלה, אלא מעשה הנתינה, שו"ר דברים דומים בשפ"א עי"ש.

עוד י"ל, דהנה הט"ז [או"ח סי' רכ"ד סק"א], מבאר הא דבחכמי ישראל מברך, **אשר חלק מחכמתו**, ובחכמי או"ה מברך **אשר נתן**, שחלק משמעותו, שנשאר יחס מהנותן להמקבל, משא"כ "נתן" משמע, "שאחר שנתן להם מתנה זו, שוב אין דביקות בנותן", וזה העומק במה שאמרו חז"ל, שכל מתנה אין לה אחריות, [ועי"ש בפמ"ג במ"ז מש"כ עוד בזה].

ועי' מג"א [שם סק"ד], וז"ל, שישראל הם חלק אלוה ודבקים בו, לכן אומר שחלק, והפמ"ג כ' שרמז למש"כ הט"ז, ואולי כוונת המג"א, שהנה קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא, ונתינת התורה לישראל, אינה הפרדה, אלא הגדרת החיבור הזה, וזהו שישראל הם חלק ממנו ומחכמתו ית'.

מעתה יל"פ כאן, שהרי וודאי לא רצה יצחק, שאחר הנתינה תיפסק הדביקות, בין השי"ת הנותן להמקבל, לכן בירך באופן שלעולם לא תיפסק הנתינה, וישארו ישראל דבוקים בו ית'.

[בשפ"א כ' שהעבודה המוטלת על ישראל, מקבלי הנתינה האלו', לשייך ולהרגיש שהנתינה ממנו ית', ולא בטבעו של עולם, ולצורך זה קיימים ברכות הנהנין, על כל דבר קודם הנאתו ממנו].

הלומד תורה יש לו נסים טבעיים

וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם. (פר' תולדות, בראשית כח, ז)

באמת, יעקב לא הלך מיד אל ארם, הוא התעכב בבית שם ועבר 14 שנים כדי ללמוד מהם תורה (גמ' מגילה יז.). אבל הרי המציאות היא, שעשו זמם להורגו למוות גם עתה, ובשל כך קיבל עצת אמו 'לברוח שדה ארם' (הושע יב, יג. הפטרת פר' ויצא). אז איך הוא הסכין בנפשו להישאר במקום זה או בסביבתו עוד 14 שנים ! כאשר הוא בורח בעצת אמו?

אלא, **אומר זקני הגה"צ רבי חיים עזרא ברזל זצוק"ל,** על ללכת וללמוד תורה, בזה לא היו נסובים דברי רבקה אל יעקב על סכנה מפני עשו. כי באמת אין שום סכנה, אף לא סכנת נפשות מפני עשו ההורג. כי 'שומר מצוה לא ידע דבר רע' (קהלת ח, ה). 'תורה מגינא ומצלא' (גמ' סוטה כא.).

ואמנם, אם היה ליעקב 'ספק' בדבר, האם להישאר בבית שם ועבר ללמוד תורה או לברוח אל ארם, כי אז ברור ומוחלט היה הדין שיש לו 'לברוח' מפני הסכנה, ולא היה ראוי שייעשה לו נס גלוי לשמירתו, נס גלוי לא נעשה כה מהר. אבל היות והוא לא שאל שאלות, לא היו לו שום תהיות של 'האם' או 'מה כדאי' או 'מה יותר טוב', כי באופן טבעי רגליו היו מוליכות אותו עיין מדרש ויקרא רבה (פרשת בחוקותי פרשה לה סימן א) אם בחקותי תלכו הה"ד (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הה"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך גם בעת מנוסתו מפני עשו - היישר אל בית מדרשם של שם ועבר, ואז נעשה עמו נס נסתר שזהו 'טבע' לשומר מצוה שלא יידע דבר רע.

אבל אם היה לו איזשהו ספק 'מה יותר כדאי', אז תורתו היתה לא טבעית אצלו, והיה נזקק שייעשה לו נס גלוי, ומי יודע אם הוא ראוי ל-נס גלוי לשנות טבעו של עשו ולשמור את יעקב.

ויקח את מחלת בת ישמעאל (כ"ח ט')

כתב החידושים וביאורים: מצינו באגדת מדרש ספר שמואל (מדרש שמואל פי"ז), ג' מוחלים להן עונותיהן, גר שנתגייר, והעולה לגדולה, והנושא אשה, ולמד הטעם מכאן, לכך נקראת מחלת, שנמחלו עונותיו. (רש"י ל"ו ג').

ויש לומר דמה שלמדו מכאן שחתן מוחלים לו על כל עוונותיו וכן מי שנתמנה למלך דמוחלין לו עוונותיו, הוא משום שכשאדם מתחיל התחלה חדשה נותנים לו הזדמנות להתחיל דף חדש ולהתעלם מן העבר.

החילוק בין יעקב אבינו לעשו הרשע

שח הגר"נ גולדברג שליט"א מראשי ישיבת אור ישראל: בפרשת תולדות מצינו שני אחים שגדלו באותו מקום ובאותה סביבה, והאחד הגיע לפסגה הגבוהה ביותר שאפשר להגיע, שהיה מן האבות הקדושים, ובשמים במרכבה הקדושה יש דמות אדם, שור, נשר ואריה, ודמות אדם היא יעקב אבינו, ובפרה"ש עה"פ (בראשית כח יב) "והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו" איתא בחז"ל שהמלאכים קראו זה לזה לבוא ולראות פנים של אדם קדוש, ואילו האח השני הגיע למצב הגרוע ביותר שיכול אדם להגיע בעולם, והתורה מכנה אותו 'רשע', ואף אמר עליו הקב"ה ששונא אותו, כדכתיב בהפטרת פרשת תולדות "ואת עשו שנאתי" (מלאכי א ג), וא"כ יש להבין האיך אח אחד הגיע לפסגה שאין כדרגתה, והאח השני הגיע לשפל שאין כמוהו.

והנה מבואר בפסוקים בתחילת פרשת תולדות (בראשית כה כב-כג) שהתרוצצו הבנים בקרבה של רבקה עד שנודע לה שיש לה תאומים, והביא רש"י מהמדרש 'כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת', ע"כ, וא"כ לכאורה עשו נולד עם תכונות שאינם טובות, שהרי מתחילתו היה מפרכס לצאת לפתחי עבודה זרה, ונולד אדמוני כולו כאדרת שער, ויעקב נולד איש תם, וא"כ מהי הדרישה מעשו ומהי התביעה עליו שלכך נקרא רשע והקב"ה שונאו.

והביאור בזה פשוט דאף שנולד עשו עם טבעים של רֶשַׁע, כיון שנולד בבית של יצחק ורבקה, זוהי התביעה עליו, ולימדתנו בזאת התורה שאין אפשרות לאדם לטעון שהסביבה היא זו שגרמה או הבית הוא זה שגרם, שהרי יעקב ועשו נולדו וגרו באותו בית, שהיה בית של האבות הקדושים והאמהות הקדושות, והיה להם את כל האפשרויות להיות צדיקים, וכמו שהביא רש"י עה"פ (פס' כז) "ויגדלו הנערים" 'כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודה זרה'.

והביא רש"י עה"פ (פס' כא) "ויעתר לו" 'לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך לו ולא לה', ולכאורה מדוע אינה דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, ועוד שהרי הביא רש"י לעיל (פס' כ) על מה דכתיב ברבקה "בת בתואל מפדן ארם אחות לבן" 'וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם', וא"כ לכאורה יש מעלה לצדיק בן רשע על פני צדיק בן צדיק, וביאר הגרא"א דסלר דהנה כאשר בעל תשובה חוזר בתשובה מתלהב הוא מכל מצוה ומכל פרט ופרט במצוות, משום שהכל חדש הוא לו, ולכך לצדיק בן צדיק הנסיון הוא יותר גדול, משום שהכל אצלו נעשה מצות אנשים מלומדה, וצריך הוא להתאמץ יותר לקיים את המצוות כאילו הם חדשים.

והנה לא מוזכר בתורה שהחילוק בין יעקב לעשו היה שעשו עבר על ג' עבירות חמורות ויעקב היה צדיק, אלא הביאור הוא ששניהם התחילו את חייהם בעבודה, וליעקב היתה העבודה לשמר את מה שבנו אבותיו ולחדש, שהרי כל אחד מהאבות היה עולם אחר, והיה עליו ליקח את הדרך מאביו יצחק אך לבנות דבר חדש, שלא תהא הדרך מלומדה, וזו היתה עבודת חייו, אמנם עשו עבודת חייו היתה לשבור את הטבעים הרעים שהיו בו, ולכך אומרת התורה שהחילוק בין יעקב לעשו הוא שיעקב היה "איש תם יושב אהלים", ואיתא בחז"ל (תנחומא פר' וישלח ס"ט) שהיה הולך מאהל לאהל, והיינו שלא נתעצל אלא היה מחפש לו מקומות שונים ללמוד תורה, ואילו עשו היה "איש יודע ציד איש שדה", והביא רש"י (פס' כז) מן הגמ' 'אדם בטל', והיינו שהיה אדם עצל שלא ניצל את כוחותיו, וע"כ נקרא יעקב ע"ש העקב, שבכל מקום הוא נמצא בתחילה, ואילו עשו נקרא כן מלשון 'עשוי', שהכל אצלו עשוי, ולכך מתעצל הוא לעשות עוד, שאומר שהכל אצלו עשוי ומוכן.

והנה עוד מצינו שכאשר נולדו יעקב ועשו לא היתה את הבחירה מי ימשיך את דרך האבות, ורק בזמן הברכות נבחר יעקב שימשיך ולא עשו, אך כאשר נולדו שניהם היו יכולים להמשיך את דרך האבות, ועשו ג"כ היה יכול להיות הממשיך, אלא שיעקב בחר לעבוד ולעמול ועשו בחר להתעצל, וזוהי התביעה הגדולה על עשו, וע"כ נקרא הוא רשע ושונאו הקב"ה. ויש להבין אימתי היה הרגע והזמן שבו איבד עשו את הכל ועבר הכל ליעקב, והנה מצינו שכאשר נפטר סבם הגדול אברהם אבינו יצא עשו לציד, ואילו יעקב בישל נזיד עדשים והביא ליצחק אביו, והקשה האור החיים הק' מה ליעקב בבית הרקחות, וביאר האור החיים שיעקב ביקש בכל עת ללמוד ולהתעלות ולהתקדם, וכאשר נפטר אברהם אבינו ורצה יצחק להתבודד ולישב בעצבות על אביו הגדול שנפטר, ויעקב רצה להיכנס לאביו, משום שביקש ברגעים קשים כאלו ללמוד ממנו האיך צריך להתנהג בשעה כזו, וע"כ בישל את הנזיד עדשים בכדי שיוכל להכניסם ולראות האיך מתנהג אביו בשעה זו, ועוד קודם שנסתיים בישל העדשים הגיע עשו וביקש מיעקב שילעיטהו מן האדום האדום הזה, וא"כ יעקב נמצא בזמן זה בפסגה, שמנצל את הרגעים הקשים בכדי ללמוד עוד דבר ועוד דבר מאביו יצחק, ואילו עשו הלך להתבטל בשדה ובציד, וכאשר הגיע עשו וביקש את נזיד העדשים, מכר עשו את הבכורה ליעקב, [ורק לאחר שמכר כתיב (פס' לד) "ויבז עשו את הבכורה", והיינו שלאחר שמכר היה צריך למצוא תירוץ מדוע מכר, ותירץ זאת בכך שתלויות בעבודה זו עונשין ומיתות], ושם היה המעמד הגדול שבו יעקב נהיה ממשיך דרך האבות ועשו נעשה רשע ושנאו הקב"ה.

עוד חילוק מצינו בתורה בין יעקב לעשו, שיעקב אבינו אמר (בראשית לג יא) "יש לי כל", ואילו עשו אמר (שם פס' ט) "יש לי רב", ופירש רש"י 'יש לי כל. כל ספוקי', ואילו 'יש לי רב. יותר ויותר מכדי צרכי', ולכאורה נמצא שעשו הסתפק במועט, שאמר רק "יש לי רב", ואילו יעקב אמר "יש לי כל", וא"כ נמצא שעשו הוא הצדיק, אמנם הביאור הוא שאין מושג של יותר מכדי צרכי, ו"יש לי כל" היינו שהכל מנוצל ואין זמן שהוא מיותר.

השפעת התורה מותנית בקדושה וירא"ש

"ויגדלו הנערים ויהי עשיו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אוהלים"

שח הגאון הגדול רבי יהושע אייכנשטיין שליט"א ראש ישיבת 'יד אהרן' הצורה שהדברים נתפסים בפשטותם זה שמצד אחד יש את יעקב שהיה "איש תם יושב אוהלים", ומצד שני יש לנו את עשיו שהלך לדברים אחרים שהרי מרגע בריאתו היה 'שופך דמים', כמש"כ ויצא הראשון אדמוני שזהו רמז לשופך דמים, אבל בדברי חז"ל משמע לא כך שכמו שאמרו 'ראשו של עשיו קבור במערת המכפלה', היינו שלעשיו היה ראש של האבות הקדושים, וא"כ ודאי שמצד יכולותיו יכול היה להיות אחד מן האבות הקדושים למרות שנולד במזל של שפיכות דמים, ובאמת כתוב בילקוט שמעוני שדוד המלך נולד גם הוא באותו המזל שבו נולד עשיו שהגם על דוד נאמר "וישלח ויביאהו **והוא אדמוני** עם יפה עינים וטוב ראי" (ש"א טז,יב) אלא שבשונה מעשיו שנהיה לרוצח, הוא השתמש במידה זו באופן חיובי ללחום את מלחמות ה' על פי הסנהדרין.

אבל עשיו הרשע הגם שהיה לו ראש של האבות הקדושים אך הראש היה מנותק מהגוף, ולכן אפילו שמצד הראש היה גדול עד כדי כך שגם נקבר עם האות הקדושים מ"מ עדין נשאר 'עשיו הרשע', וצריך להבין כיצד באמת שייך דבר זה, שמשהו שמצד אחד הוא בדרגה הבלתי נתפסת של האבות הקדושים אך בפועל יצא עשיו הרשע כמו שיצא.

ולבאר עניין זה נקדים כאן עניין מסוים המבואר באריכות בנפש החיים (שער ד' פ"ה) ששם ביאר שהקיום של התורה באדם אינו תלוי בלימוד התורה בלבד אלא יש עוד תנאים המוכרחים בשביל שתשכון התורה באדם, ותורף דבריו הם, שאמנם שבשביל להיות תלמיד חכם ולזכות לתורה צריך להרבות בלימוד, אך העיקר שצריך בשביל שהתורה תכנס באדם ותתחבר עמו תלויה בדרגתו ביראת חטא, ובלי יראת חטא לא שייך כלל שאדם יזכה בהצלחה בתורה, וזה העניין הראשון המבואר בנפה"ח תנאי לקיום התורה באדם. וממשיך הנפה"ח שם (פ"ו) שהרי כידוע קוב"ה ואוריתא וישראל חד הוא, והביאור בזה שהתורה הקדושה לא רק שאינה סתם חכמה חיצונית והיא גם לא ספר הוראות בלבד בשבילנו שנדע מה מותר או צריך לעשות ומה לא, אלא התורה הקדושה היא ממש דיבורו של הקב"ה אלינו וזו הצורה שבה הוא מתגלה כאן בעולם החומרי, ולכך ע"י שאנו עוסקים בה ומתייגעים להבינה אנו כביכול נדבקים בו ממש ובדיבורו, ולכן בכדי להיות ראויים להידבק בתורה הקדושה צריך שהיא תהיה בטהרתה כי בלי זה איננו ראויים להדבק עם השי"ת.

אך אם אדם עוסק בתורה ולומד אותה מבלי להכין את עצמו כראוי, יתכן באמת שהוא יבין וגם ידע הרבה מאוד חלקים ממנה, אך מכיון שאין שום קדושה וטהרה בלימודו התורה לא נכנסת בו בצורה נכונה ובאופן שהיא תשפיע עליו ותתקן אותו, ונמצא שמצד ראשו הוא בעולמות העליונים ביותר אך אין שום קשר בין המקום הגבוה שבו הראש נמצא מצד גודל השגתו להיכן שהגוף נמצא בפועל, ובצורה כזאת יוצא **'עשיו הרשע'**, שאמנם הראש שלו היה במקום גבוה ביותר, אבל מצד המעשים שלו כולם יודעים היכן הוא היה.

ונמצאנו למדים מדבריו יסוד גדול שנוגע אלינו מאוד והוא חשוב לנו ביותר בהיותנו עוסקים בתורה כל חיינו, שכתוב פה שגם אם לומדים ועמלים בתורה כדי להבין אותה ולדעת אותה, בכל זאת אם לא שנכין בעצמנו **'אוצר של יראת שמים'** ששם התורה תחול עלינו, התורה לא תעשה כלום וכל מה שנלמד ישאר בגדר ידיעות בעלמא בלי שום ביטוי בפועל, ומה שמוטל עלינו בעניין זה הוא להתבונן ולהפנים שמה שכל התורה שאנו לומדים אלו הם הציווים של הקב"ה בכבודו ובעצמו וכאשר אנו לומדים את התורה כביכול הקב"ה אומר לנו מה לעשות, ולהבין שאנו מחויבים לפעול אך ורק כפי שהתורה מורה לנו ושהציווים של התורה מחייבים אותנו, ורק כך כשניגש ללימוד בפועל הלימוד ישפיע עלינו ועל מעשינו ונתעלה ע"י לימוד התורה.

והיסוד הנוסף שלמדנו בנפה"ח גם הוא יסוד גדול, שמחמת קדושתה של התורה שהיא דיבורו של הקב"ה בכבודו ובעצמו ממילא זה בלתי אפשרי לכוון לאמיתה של תורה בלי סיעתא דשמיא, וגם אם כן חושבים שמבינים זה רק ההבנה השיטחית אבל התפיסה האמתית בעומק התורה מתאפשרת רק ע"י סיעתא דשמיא, ולכן רק ע"י שיש יראת שמים זוכים לסיעתא דשמיא לכוון לאמיתה של תורה.

הארה מוסרית

משיחותיו של המשגיח הגה"צ רבי משה אהרן ברוורמן שליט"א

שאלה עיקרית ויסודית מתערורת בפרשת לידת יעקב ועשיו, הרי יעקב ועשיו נולדו מכוח התפילות של יצחק אבינו כמו שכתוב "ויעתר יצחק לד'" (כ"ה כ"א) וזה בהנהגה ניסית למעלה מדרך הטבע, כמו שאמרו זכרונם לברכה "כי עקרה היא - עיקר מטרין לא היה לה, וגלף לה הקדוש ברוך הוא עיקר מטרין" ואם כן איך מבינים מאמרים זכרונם לברכה שקיצור ממנו מובא בפרש"י על מה שנאמר "ויתרוצצו הבנים בקרבה" בשעה שהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, הדא הוא דכתיב "בטרם אצרך בבטן ידעתיך" ובשעה שעוברת על פתחי עכו"ם עשיו רץ ומפרכס לצאת שנאמר "זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב". ולכאורה מה שנאמר כאן ב"ויתרוצצו", הוא המדרגות הרוחניות של יעקב ועשיו. ואין מובן הרי העובר במעי אמו אין לו בחירה, וידענו שמעשיו של האדם נמדדים לפי בחירתו ואם כן מה שיעקב עשה וכן עשיו הם הכול מה שהנהיגו אותם משמים בלא שיש להם חלק כל שהוא בזה, ומה עניין יש בזה עד שקראהו "זורו רשעים מרחם" ועל יעקב "ידעתיך"?

והתשובה לזה היא שבאמת הכול תלוי ואין ערך למעשים רק לאלו שבאים מכוח בחירתו של האדם, ומה שקבע את דרגתם ומציאותם הוא מה שנאמר "ויגדלו הנערים ויהי עשיו איש יודע ציד איש שדה" (פרש"י אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות) "ויעקב איש תם יושב אהלים" (פרש"י אהלו של שם ואהלו של עבר) וכן כל מה שמוזכר במקראות מעשיו של עשיו "ויבא עשיו מן השדה והוא עיף" פרש"י: "ברציחה כמו שנאמר 'עיפה נפשי לרוצחים'. ובחז"ל דרשו שעבר על ג' עבירות וכן "ויבז עשיו את הבכורה".

ומה שנרמז ונתפרש מה שהיה לפני שנולדו זה בא לגלות מה היה תוכן ומדרגת העבודה שכל אחד מהם, ומה היה חלק כל אחד מהם ומה היה חלק כל אחד ואחד מהם בעבודת השם ובגילוי כבוד השם יתברך בעולם. עשיו היה חלקו להתגבר על הרע שהיה בפועל בקרבו, לא רק להגרר ולקבוע אורחות חייו על פי אותו רע, אלא לעוקרו ולבטלו ולהשליט במקומו את הטוב ואת ההליכה בדרכיו יתברך, כי לעומת הרע שבו הושרשו בו שרשים וכוחות רוחניים כמשקל נגדי שיאפשר לו בחירה לעמוד כנגד הרע ולהפכו לטוב, והביאו על זה את המקרא "זורו רשעים מרחם תעו מבטן דוברי כזב" שמרחם ומבטן היה עמו כוח הרשע והכזב וכמו שדרשו חז"ל "עשו, שוא בראתי את עולמי".

ועל זה לא היו תובעים אותו אלא על מה שלא ניצל את הכוחות שכנגדם שניתנו לו להינצל מהם ולהפכם לטוב, ואז היה שכרו ומדרגתו עצומה וגדולה כאשר הופך החושך לאור טומאה לקדושה רע לטוב. ומצינו בחז"ל בקה"ר (ט, י"ח) "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" זה עשיו הרשע שאבד כל הטובות שבעולם ומתנות של עולם הבא.

אך יעקב אבינו, מעיקרו היה בו הקדושה והטוב, "בטרם אצרך מבטן ידעתיך" וחלקו היה להוציא את הקדושה על גופו ועל כל העולם ולשמור על הקדושה שלא תפגם על ידי הפכה הוא העולם הזה הגשמי, ונאמר על יעקב "והקדישו את קדוש יעקב" "קדוש ישראל" ובשמונה עשרה ג' ברכות כנגד ג' אבות ושלישית כנגד יעקב "אתה קדוש וקדושים בכל יום יהללוך" והיתה מטתו שלמה ובברכת ראובן "כוחי וראשית אוני" ועל זה היתה בחירתו ועבודתו ונאמר עליו "צורתו חקוקה בכיסא הכבוד" כלומר שסילק עצמו לגמרי מכוחות הגוף והחומר של עולם הזה, עד שכל מציאותו היתה כיסא לכבודו בדרגה של חקוק ונמצא שם תמיד.

במצא שעל שניהם מוטל התפקיד והתכלית של העולם כולו אך כל אחד ואחד כפי חלקו ואופן שלו.

ובזה יש להבין מה שמצינו בעשיו כוחות של שייכות לקדושה במדרגה מופלאת האחד והראשון כיבוד אב ואם בשלו וכידוע מאמר זכרונם לברכה "אמר רבן שמעון בן גמליאל כל ימי היותו משמש את אבא, ולא שמשתי אותו אחד ממאה ששימש עשיו את אביו, אני בשעה שהייתי משמש את אבא

הייתי משמשו בבגדים מלוכלים ובשעה שהיה משמש את אביו לא היה משמש אלא בבגדו מלכותו" ובדברים רבה "סוב לכם את ההר הזה" אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה אי אתם יכולים להזדווג לו עד עכשיו מתבקש לו שכר הכיבוד שכבד את אלו שקבורים בהר הזה"

וכן מתגלה מדרגה רוחנית במה שנתפרש בתורה (כ"ז ל"ד) "כשמוע עשיו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה עד מאד, ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי" ושם (ל"ג) "וישא עשיו את קולו ויבך" ואמרו זכרונם לברכה "אמר רבי יצחק כל האומר הקדוש ברוך הוא וותרן יתוותרין מעוהי, אלא מאריך אפיה וגבי דיליה, זעקה אחת הזעיק יעקב לעשיו דכתיב כשמוע וגו' והיכן נפרע לו בשושן הבירה שנאמר "ויזעק זעקה גדולה ומרה עד מאד" הרי דמעות מוכיחות על פנימיות כמו שנאמר "שערי דמעות לא נבעלו" הרי שהכיר בפנימיותו במעלת יצחק ובברכתו הרי שהייתה לו שייכות לרוחניות ולבורא יתברך שמו שהוא משפיע כול ובידו תלוי הכל, ורק מכוח זה שייך "צעקה גדולה ומרה עד מאד" כפי אמתותה של תורה, וידוע מה שכתוב בשם הגר"א שלשון "מאד" בתורה היינו בריבוי שאין לנו השגה בזה וזה השפיע לדורות לתבוע מיעקב ומבניו על הצער והצעקה.

וזה כמו שנתפרש שהיו בעשיו שרשי קדושה עליונים ושייכות לרוחניות שבכחם מוטל היה עליו לעמוד כנגד כוח הרע שהיה אצלו בפועל לבטלם ולעקרם ולהפוך עצמו לדבק בקדושה שהייתה בו, ומה שיכול היה לקבל מיצחק ורבקה והוא בבחירתו בחר להיות "יודע ציד איש שדה" והרחיק עצמו לגמרי מהקדושה וכמו שנאמר בהפטרת השבוע "הלא אח עשיו ליעקב ואהב את יעקב ואת עשיו שנאתי".

וכן יש ללמוד מהאמור בהתורה מה שאמרה רבקה אל יעקב "למה אשכל גם שניכם יום אחד" משמעות הלשון שם לעשיו דאגה שלא יהרג, והיינו שהיה בו שורשי קדושה שיצאו לפועל בהמשך הדורות עובדיה הנביא, רבי מאיר, רבי עקיבא, ואנטונינוס.

וזה לשון חז"ל בשהש"ר זוטא (פ"א) "וכתיב ויגדלו הנערים הרי יעקב ועשיו כשם שחל השם על יעקב כן היה ראוי שיחול על עשיו, עשיו ראוי להעמיד מלכים ויעקב כהנים (מלכים כובשים את הרע, וכהנים שומרים על הקדושה) הברכות הראשונות ראויות לעשיו והאחרונות ליעקב ונטלו ממנו המתנות האלו. מכר בכורותו ליעקב מיד נאמר עליו "קטון נתתיך בגויים בזוי אתה מאד" פרק ממנו עול מלכות שמים אף אלוקים שנאו שנאמר "ואת עשיו שנאתי" נטל את ד' וחל על יעקב פעמיים, פעמים אלוקי יעקב ופעמים אלוקי ישראל. ניטלה ממנו הבכורה וניתנה ליעקב, זכה במלכיות זכה בכהונה לפי שהלך בדרכי אבותיו שהיו נותנים גמילות חסדים ואוהבים את המקום ואף הוא זכה בכל המתנות האלו". ועל זה אמרו חז"ל "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" זה עשיו הרשע שאיבד כל המתנות טובות של עולם הבא.

הרי שביארו חז"ל שהיה לו בחירה מוחלטת לעשיו לזכות בכל המדרגות שיחול עליו השם כשם שחל על יעקב ולקבל כל הברכות ולהעמיד מלכים אלא ש"חוטא אחד יאבד טובה הרבה" שאיבד כל הטובות והמתנות של עולם הבא. וזאת כמו שנתבאר אף שהיה מושרש אצלו השייכות לרע שהיה מפרכס לצאת לבית עבודה זרה אך יכול היה להפריד עצמו מהרע ולהפוך כל כוחות לקדושה ולרוחניות ולהיות רץ אליהם, ואז היה זוכה למעלה גדולה ועצומה למלכים ולברכות ראשונות בשל הפיכת רע וחושך לטוב ולאור, אלא שבבחירתו לא פעל זאת בעצמו ונמשך לגמרי אחר הרע עד שהתורה מעידה עליו "ויבז עשיו את הבכורה". ומחמת זה "בזוי אתה בגויים".

ובזה יש להבין את הסתירות הגדולות והנוראות בהנהגתו של עשיו ואף במעלתו הגדולה והמיוחדת של כיבוד אביו הרי נתפרש בתורה שלאחר שזכה יעקב בברכות "וישטום עשיו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי" וברש"י: "כמשמעו שלא אצער את אבא, ומדרשי אגדה לכמה פנים יש" והוא מה שאמרו חז"ל "ומהו ויאמר עשו בלבו" וכו' אני אהרוג את יצחק אבי תחילה ואחר כך אהרוג את יעקב אחי ואירש את העולם לבדי. שנאמר "יקרבו ימי אבל אבי" אקרב אבלו של אבי קודם ואחר כך ואהרגה את יעקב אחי, ולא הספיק הקדוש ברוך הוא בידו לכך נאמר "אל תתן ד' מאווי רשע" ובבראשית רבה (ס"ז ח) "רבנן אמרי אם הורגו אני יש שם ועבר ויושבין עלי בדין ואומרים לי למה הרגת את אחיך, אלא אני הולך ומתחתן עם ישמעאל והוא בא ועורר עמו על הבכורה ובא והורגו ואני עומד עליו כגואל הדם והורגו ויורש שני משפחות" הדא הוא דכתיב: "יען אמרך את שני הגויים ואת שתי הארצות לי תהיינה וירשנוהו וד' היה שם" אמר רבי ברכיה כפר עשו ואמר לא אמרתי הדא מילתא, אמר לו הקדוש ברוך הוא לי את ידע דאנא הוא בודקיהון דבלבביא, אני ה' חוקר לבבות".

רשימות תלמידים

משיעורי מרן הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת בית יהודא

פרשת תולדות תש"פ

אברהם הוליד את יצחק [כ"ה, י"ט]

עיין פירוש רש"י, דלאחר שקרא הקדוש ברוך הוא שמו 'אברהם', אחר כך הוליד את יצחק, עכ"ל.

והנה עצם השם אברהם מפורש בפסוק פי"ז פ"ה, ולא יקרא עוד את שמך אברם, והיה שמך אברהם, כי אב המון גוים נתתיך, וזה מתפרש שאברהם הוא אב לכל העולם כולו, וכדאיתא בירושלמי ביכורים פ"א ה"ד, תני בשם ר"י גר עצמו מביא וקורא, ויכול כל גר לומר אשר נשבעת לאבותינו, לפי שאברהם היה אב לכל העולם, והכי קיי"ל, הרי מבואר דגם לאלו שאינם מזרע אברהם חשיב אברהם אב להם, ואם כן הרי מצד עצם השם אברהם אין מוכרח שיהיה לו בעצמו זרע.

אכן הביאור במה דהועיל השם אברהם שיהיה מוליד את יצחק, הוא כמו שכתב רש"י בפרשת לך לך, על הפסוק 'ויוצא אותו החוצה', שאמר לו הקב"ה, צא מאיצטגינונות שלך, שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן, 'אברם' אין לו בן, אבל 'אברהם' יש לו בן, עכ"ל. ומקורו במדרש בראשית רבה פמ"ד סימן י'. והיינו דאף שהיה גזירה עליו שלא יהיו לו בנים, זה רק כשנקרא שמו אברם, אבל כשנשתנה שמו להיות נקרא 'אברהם' לא תהיה עליו עוד הגזירה, וכדאיתא בגמ' ראש השנה דף ט"ז ע"ב, וא"ר יצחק, ד' דברים מקרעין דינו של אדם, אלו הן וכו', שינוי השם דכתיב, שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי, כי שרה שמה, וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן, הרי מבואר מדברי הגמ' זו המדה, דעל ידי שמשנה את שמה ואינה נקראת בשמה הקודם, זה קורע גזר דינה, ועל ידי זה זוכה לבנים, ויש לומר דאותו הענין הוא מה שהיה אצל אברהם, וזהו שפירש כאן, דרק לאחר שקרא הקדוש ברוך הוא שמו 'אברהם', הוליד את יצחק, כי רק לאחר ששינה שמו ל'אברהם' הוליד את יצחק, אבל כל זמן שהיה נקרא שמו 'אברם' לא היה מוליד.

ויתרוצצו הבנים בקרבה וגו' [כ"ה, כ"ב]

עיין בפירוש רש"י, שרבותינו דרשו רציצה זו לשון 'ריצה', שכשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, וכשהיתה עוברת על פתחי עבודת אלילים, עשו מפרכס לצאת.

וידוע מה שביאר אא"ז הגרי"ז זצ"ל, על פי הגמ' בברכות דף י' ע"א, שכאשר חלה חזקיהו למות, אמר לו ישעיה – צו לביתך, כי מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה, מאי כולי האי. אמר ליה, משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה, משום דחזאי לי ברוח הקודש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה, בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת איבעי לך למעבד וכו', ע"ש. ואמר אא"ז זצ"ל, דמבואר מזה, דטענת חזקיהו שלא עסק בפריה ורביה משום דנפקי מיניה בנין דלא מעלו, טענה צודקת היא, ורק דמכיון דמצווה היה בפריה ורביה, לא היה לו להתחשב בזה, וזהו שאמר לו בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמפקדת איבעי לך למעבד' שייכא רק באיש שהוא מצווה על פריה ורביה, אבל באשה שאינה מצווה על פריה ורביה, שפיר יש לה להתחשב במאי דנפקי מינה בנין דלא מעלו שלא לעסוק בפריה ורביה. ולכן, מכיון שראתה רבקה דנפיק מינה עשו שהוא מפרכס לצאת על פתח עבודת אלילים, שפיר טענה למה זה אנכי מתאוה ומתפללת על הריון, עכ"ד.

והנה אאמו"ר הגאון זצ"ל עמד בעיקר הדבר המבואר בגמ' שם, שהיה חזקיהו ראוי למות בעולם הזה, ושלא יהיה לו חלק לעולם הבא, משום שלא עסק בפריה ורביה, דהרי ביטול פריה ורביה הוא ביטול מצות עשה, ועל ביטול מצוה לא מצאנו עונש גדול כזה, שימות ולא יחיה בזה ובבא. והראה לו אא"ז הגרי"ז זצ"ל על זה את דברי הרמב"ם בפ"ג מתשובה ה"ב, שיש זכות שהיא כנגד כמה עוונות, ויש עוון שהוא כנגד כמה זכויות, ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העוונות.

אולם אאמו"ר הגאון זצ"ל אמר, דבאמת מחמת ביטול מצות העשה דפריה ורביה גרידא לא היה ראוי ליענש כל כך, אלא היה העונש ככל ביטול מצות עשה, אמנם מכיון שנתבטל ממצוה זו מחמת החשבון דנפקי מיניה בנין דלא מעלו, והיינו שהיה סבור שמצוות התורה בטלות במקום חשבון כזה, דבר זה הוא חטא ביסודות הדת, ועל כן היה ראוי ליענש על כך בעונש גדול זה, וכאשר אמר ביאור זה לאא"ז הגרי"ז זצ"ל שיבח לזה.

ויבז עשו את הבכורה [כ"ה, ל"ד]

והנה לכאורה ביזוי הבכורה היה בעצם הסכמתו של עשו למוכרה ליעקב בעד נזיד עדשים, ואם כן צריך ביאור למה נאמר 'ויבז עשו את הבכורה' אחר שקם והלך, ולא קודם לכן בעת המכירה.

והנראה דכוונת הכתוב מה שאמר 'ויקם וילך', לומר דמיד אחר המכירה קם והלך, ולא שת לבו כלל על המכירה, ולפי זה אפשר לומר, דבאמת מעצם המכירה לא היה מוכח כל כך שמבזה את הבכורה, שהרי כבר אמר הטעם שבעבורו נאות למכירה, מפני שהיה הולך למות, ומה תועיל לו הבכורה [כלשון הרמב"ן כאן], אלא דאף שלעצם מכירת הבכורה היה לעשו סיבה וטעם לזה, עדיין היה לו להצטער ולהרגיש שאבד ממנו דבר גדול וחשוב, [ואיתא בגמ' ברכות דף ה', מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב וכו'], ומכיון שתיכף אחר גמר הענין 'קם והלך לו', כאילו לא היה כאן שום דבר, בזה גופא גילה דעתו שמעלת הבכורה בזויה היא בעיניו, ואינו תופס מקום במחשבתו כלל וכלל.

אכן יעוין בפירוש רש"י כאן שכתב, וזה לשונו – 'ויבז עשו', העיד הכתוב על רשעו, שביזה עבודתו של מקום, עכ"ל. והנראה מדברי

רש"י, דבאמת אין ראיה מדבריו וממעשיו של עשו שביזה את הבכורה, אלא שהכתוב מעיד עליו, שמכר את הבכורה משום שהיתה עבודתו של מקום בזויה בעיניו, ולא מטעם אחר.

עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי [כ"ו, ה']

בקדושין דף פ"ב ע"א תנן, מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר 'עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חוקותי ותורותי'. וביומא דף כ"ח ע"ב אמר רבא, ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר 'תורותי', אחת תורה שבכתב, ואחת תורה שבעל פה.

והנה האחרונים הקשו, איך שמר אברהם אבינו את השבת, הא קיימא לן דבן נח ששבת חייב מיתה (סנהדרין דף נ"ח ע"ב), ועיין ב'פרשת דרכים' דרך האתרים דרוש א' שהוכיח מזה דהאבות יצאו מכלל בן נח אפילו להקל.

ומטין משמיה דאחד מן הגאונים בדורות שלפנינו שאמר, דמשכחת לה בפשיטות, שיצא בטלית עם ציצית כישראל, דאצל ישראל לא הויא הציצית משאוי, וליכא בה משום מלאכת הוצאה, שהרי היא מנוי הבגד ומטכסיסיו, וכמו שביאר הרמב"ם בפי"ט משבת ה"כ, אבל אצל בן נח לא הויא הציצית מנוי הבגד ומטכסיסיו, וממילא הויא לה משאוי ואיכא בה משום מלאכת הוצאה, עכ"ד.

ויש להעיר בזה, דתירוץ זה היה שייך אילו היה לאברהם אבינו דין ספק ישראל ספק בן נח, ומספק קיים את כל המצוות, והיתה השאלה איך שמר את השבת מספק, הרי יתכן שבן נח הוא, ובן נח ששבת חייב מיתה, ואשר על זה יש לומר שהיה יוצא בשבת לרשות הרבים בטלית מצויצת, דאז ממה נפשך עשה כדין, שהרי אם ישראל הוא, הויא לה הציצית מנוי הבגד ומטכסיסיו, וממילא ליכא בזה משום מלאכת הוצאה, ונמצא ששבת, ואם בן נח הוא, לא הויא הציצית מנוי הבגד ומטכסיסיו, וממילא איכא בזה משום מלאכת הוצאה, ונמצא שלא שבת.

אמנם באמת הקושיא היא לפי השיטה שאברהם היה 'בן נח', ורק שקיים את כל התורה עד שלא ניתנה, ועל זה קשה, דאם כן איך שמר את השבת, והרי בן נח ששבת חייב מיתה, ועל קושיא זו לא שייך התירוץ שיצא לרשות הרבים בטלית מצויצת, דכיון דאף שהוא בן נח יש כאן קיום מצוה בתורת 'כל התורה עד שלא ניתנה', הרי ליכא על הציצית שם 'משאוי', ונמצא ששבת בשבת, ואם נאמר דלא סגי בקיום מצוה בתורת 'כל התורה עד שלא ניתנה' להפקיע מהציצית שם 'משאוי', אם כן הרי חילל את השבת בהוצאתה, ונמצא שלא קיים את מצות השבת. [ועל עצם קושית האחרונים, ידוע מה שביאר הגרי"ז דאצל האבות לא היה שייך הדין ד'גוי ששבת', והארכנו בזה במקום אחר].

וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה וגו' [כ"ו, ב']

עיין בפירוש רש"י, שהיה בדעתו לרדת למצרים, כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו 'אל תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך', ע"כ.

והנה בפירוש רש"י בסוף פרשת וירא, על הפסוק 'כי עתה ידעתי', הביא דברי המדרש שם, אמר רבי אבא, אמר לו אברהם - אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי 'כי ביצחק יקרא לך זרע', וחזרת ואמרת 'קח נא את בנך', עכשיו אתה אומר לי 'אל תשלח ידך אל הנער'. אמר לו הקדוש ברוך הוא - לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה (תהלים פ"ט), כשאמרתי לך 'קח', מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך 'שחטהו', אלא 'העלהו', אסיקתיה, אחתיה, עכ"ל. ואשר לכאורה מבואר מזה, שכל הציווי לאברהם היה רק להעלותו על גבי המזבח, ולא נאמר לו לשוחטו כלל, ואם כן הרי לכאורה הדין נותן שמכיון שהעלהו אברהם ליצחק על גבי המזבח נעשית מצוותו, שהרי זהו כל דינו ומצוותו, להעלותו על גבי המזבח, ומכיון שהועלה על המזבח כבר נתקיים בו דין העלאתו, ותו ליכא ביה שום דין ומצוה נוספים, וכיון דנעשית מצוותו, שוב ליכא ביה דין 'עולה'.

אכן ידוע מה שביאר הגר"ח, דלכאורה אחר שאמר לו הקדוש ברוך הוא 'אל תשלח ידך' וכו', והוסיף לו, לא אמרתי לך 'שחטהו' אלא 'העלהו', אם כן כל המצוה היתה 'העלאה' ותו לא מידי, ואם כן כל מה שרצה אברהם לשוחטו הכל היה טעות, ואמר הגר"ח דאינו כן, דאף שהקב"ה אמר לו רק 'העלהו', מכל מקום הרי יש כאן קרבן, והיה חייב אברהם להקריבו כדין קרבן, ורק אחר כך כשאמר לו הקב"ה 'אל תשלח ידך' וכו', שוב לא היה צריך אברהם להקריבו, אבל עד אז היו בו כל דיני הקרבה, עכ"ד הנוגעים לענינו. ולפי זה יש לומר, דאף שלאחר שאמר לו הקב"ה שלא להקריבו, כבר ליכא ביה דיני הקרבה, מכל מקום לא פקע מיניה שם 'עולה', דרק בנעשית מצותו של הקרבן פקע מיניה שם 'קרבן', אבל כאן דלא נתקיימו דיני הקרבן, ליכא ביה דינא ד'נעשית מצותו', ואכתי איכא ביה שם 'עולה', ומה שאינו עומד להקרבה אינו מפקיע הימנו שם 'קרבן', וכמו ב'קדשים שמתו' דאין הקדשים עומדים להקרבה, ומכל מקום לא פקע שם 'קודש' מינייהו, כמבואר בחדושי רבנו חיים הלוי הלכות מעילה, ואם כן אף דכאן גרע מ'קדשים שמתו', שהרי בטלו דיני ההקרבה, מכל מקום כל זמן שלא נתקיימו דיני ההקרבה, לא פקע מיניה שם 'עולה'.

ואם כן אתי שפיר מאי דחשיב יצחק 'עולה תמימה', גם לאחר שכבר קיים אברהם המצוה להעלותו, דמכל מקום לא נתקיימו בו דיני הקרבתו, ואכתי לא נעשית מצותו.

בית הוראה הכללי ירושלים
בראשות הגאון רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א

שואלין ודורשין

פנינים משיחותיו ותשובותיו של מורינו הגאון הגדול רבי בן ציון הכהן קוק שליט"א
ראש בית הוראה הכללי ירושלים, רב דק"ק אבי עזרי מרכז פתח תקוה

גיליון צו, תולדות תש"פ

עייפות - סמל הירידה בעבודת ד'

וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף... וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי

(בראשית כה, כט-ל)

"ברציחה, כמה דתימא (ירמיה ד לא) **כי עיפה נפשי להורגים... אותו היום מת אברהם כדי שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה"**

(רש"י שם)

יש להבחין היכן נרמז שבאותו היום ממש יצא עשו לתרבות רעה, והרי מתוארת כאן מכירת הבכורה ותו לא.

ונראה דהכל כלול בשורש העייפות - "והוא עייף", "עייף אנוכי". רש"י מסיק כי אין זו עייפות גרידא כי אם יציאה לתרבות רעה ובאותו היום אף רצח, "והוא עייף ברציחה". כי בעבודה רוחנית לא קיימת מציאות של עמידה במקום, שהרי "אדם לעמל יולד" (איוב ה, ז). עבודה תמידית נדרשת מהאדם, העמל הוא מהות חייו, ובהיעדרם, עלול ליפול ולהידרדר חלילה לשאול תחתיות.

בתנועת המוסר (חלק א, עמ' כו) הביא על כך פתגם **מהגאון רבי ישראל מסלנט:** "האדם נמשל לציפור. בכוחה של ציפור לדאות למעלה למעלה, אבל בתנאי שתניע את כנפיה ללא הרף, ואם היא מפסיקה ממעופה לרגע, הרי היא נופלת וצונחת למטה וכן הוא האדם".

אכן ההתעלות בעבודת ה' דורשת מאמץ רב, וכשעשו מגדיר עצמו כעייף, מובן בזה כי הוא כבר לא במרץ העבודה ונוטש אותה לטובת רפיון וירידה מעבודת ה'. זה עצמו כבר מסמל את התרבות רעה, ואך טבעי הדבר שייגרר לחטאים גדולים עוד באותו היום.

לא בכדי הדגישה התורה פעמיים את לשון העייפות בעניינו של עשו, ללמדנו כי זהו עיקר תחילת הירידה של עשו, ואנו נוסיף לקח, לא לעזוב, לא להרפות אף לא לרגע קט את העבודה וההתעלות הנדרשת מכל אחד ואחד, כי היא ראשית הירידה.

כך גם נראה במלחמת עמלק כאשר עם ישראל שרוי במצב המוגדר בתורה (דברים כה, יח) "ואתה עייף ויגע לא ירא אלוקים". בלשון הפסוק טמון כי מציאות של "ולא ירא אלוקים" מקורה במצב של "ואתה עייף ויגע". כיון שהרגישו יגיעה וקושי בעבודת ה', ממילא נכנסו למצב שלא היו יראי אלוקים.

העייפות הבאה מתוך יגיעה בעבודת הקודש, זהו הפגם הגדול, וכשישראל במצב כזה הם בנפילה, או אז סרה מעליהם השמירה העליונה עד כדי פגיעתו של עמלק, סמל הרוע.

מותר האדם - "החי נושא את עצמו"

שמעתי מבן דודי הצדיק **הגר"ד קוק** מטבריה לבאר את הכלל "החי נושא את עצמו" (שבת צד, א). גופו של המת כבד כי חסרה בו החיות הפנימית, ולפי זה הכבדות שבאדם ובמעשיו נובעת מכוח החלק המת שבו. ואמנם אם הוא מרגיש חיות בדבר, זה לא כבד לו. אם הוא מרגיש בכך שמחה, זה נעים וקל לו.

ואכן בבהמה לא שייך הכלל "חי נושא את עצמו", כיון שאין לה חיות פנימית, וכל כולה משדרת כבדות (תוספתא שבת ט).

האבות שהיו שלמים בעבודה היו רצין לפניו כסוס בין בצעי המים (סנהדרין צו, א). הסוס מתייחד בריצתו בכך שאינו שוקע בביצה אלא כביכול מדלג עליה. האבות היו שלמים בעבודתם רוחנית עד שלא שקעו בשום ביצה אלא עברו את כל הביצות והמהמורות בחיים בלי ליפול עם כבדות.

וזהו שאמרו חז"ל "ועשהאל קל ברגליו כאחד הצביים - ומה היה קלותו שהיה רץ על ראשי שבלים ולא מתכופפים" (קהלת רבה ט, יא). ביאור הדבר: מאחר ורמ"ח אברי האדם מכוונים כנגד רמ"ח מצוות עשה (מכות כג, ב), אם היינו משעבדים את כל אברינו לחלוטין ומקיימים בכל אבר את מה שצריך לקיים בו, לא היינו סובלים כלל מתחושת כבדות. וכיון שעשהאל היה כולו עבודת ה' עד שלא היתה בו שום כבדות כלל, לכן הצליח להיות קל כל-כך אף בגופו.

'עמל' - עבודה זרה

ובשבחי עם ישראל נאמר "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל" (במדבר כג, כא). כלומר, עצם העמל של עם ישראל הוא סמל העוונות, וכשרואה הקב"ה שעם ישראל אינם בגדר 'עמלים' ולמרות שהם 'עובדים' הם נהנים מעבודת הקודש ולא מרגישים בה עמל, ממילא הקב"ה אינו מביט באוון שהוא עבודה זרה שבהם.

וכפי שמתרעם הקב"ה בזמן שחטאו ואומר (ישעיה מג, כב) "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" – מתוך כך שאני רואה בעמלכם, יודע אני שלא קראת לי אלא פנית אחר עבודה זרה (רש"י שם). מאופן לימוד התורה וקיום המצוות שלכם, בצורת 'עמל', מוכח שפניתם אחר עבודה זרה.

המשיל זאת **המגיד מדובנא** לסוחר יהלומים שנדד לארץ מרחקים בכדי למכור סחורתו ולפתע הבחין שאוצרותיו נעלמו. החל לקרוא מיד בזעקות רמות לעזרה 'הצילו, איבדתי את כל רכושי' וביקש מהדיילים לכו וחפשו בנמל את המזוודות היקרות שלי. הם אצו רצו לנמל ולאחר זמן קצר שלחו להודיע לו שהאבדה הגדולה נמצאה, ואחד המשרתים עושה דרכו עם הסחורה היקרה שנעלמה.

הסוחר הביט על הדרך המובילה לנמל בציפיה דרוכה לראות את המזוודות האבודות שבות אליו, והנה מיד כשהבחין ממרחק בשליח הצועד לאיטו עם המזוודות הכבדות שהעמיס על גבו, החל שוב בזעקות: אלה לא המזוודות שלי, תחזירו אותן ותחפשו את הרכוש היקר שאבד לי.

מניין לך, שאלו המשרתים, והרי עוד לא פתחת את המזוודות ואיך אתה מזהה כבר ממרחק שהן אינן שלך. נענה הסוחר ואמר: המזוודות שלי אמנם שוות הון תועפות, אך אינן כבדות כלל וכלל. יש בהן מעט יהלומים ששווים רב, וכשראיתי שהשליח עמל ומתאמץ בנשיאת המזוודות, מיד הבנתי שאינן שלי.

כך אומר הקב"ה לבני ישראל: "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל". אמנם נתתי לכם 613 מצוות, אך אין בהן 'עמל' אלא ריווח ונועם. ואם אני רואה שאתם עמלים בהן, סימן הוא שלבכם פונה לעבודה זרה.

יש להוסיף עוד כי בוודאי כוונת רש"י שהם פונים לעבודה זרה ממש, אך יתכן ואף כוונתו לעבודה במצוות עצמן, כי העבודה הזו שאתם עושים בעמל, זרה היא ואינה העבודה הרצויה במצוות שאני מצפה מכם.

מחיר פעוט לעסקה גדולה

על דרך זו ניתן לבאר כי מיד כששמע יעקב מעשו "עייף אנוכי", הבין כי עזב את הדרך העולה בית א-ל, בוודאי כבר שקוע בעבירות, וממילא אין לו שייכות לבכורה. או אז גמר אומר בליבו לבקש לרכוש את הבכורה וכל הגדולה הבאה בעקבותיה תמורת מחיר פעוט של נזיד עדשים בלבד.

אמנם בדרך כלל "האדם נפעל כפי פעולותיו" (ספר החינוך ט"ז) ולכן כל מי הרוצה להתחזק בעבודת ה' עליו לעשות פעולות שיפעלו לעוררו להגיע לאותה דרגה נעלה. אך בעניין הזריזות ודאי שלא רק שנצרכת עד מאוד, כי מסמלת היא את מהות האדם אם הוא עובד ומתעלה או עייף ומידרדר חלילה.

לכן יש להתחזק עוד ועוד בזריזות ומתוך כך בחיות בעבודת ה', שאם חלילה לא עובדים מתוך שמחה וחיות אף אם נראה שמקיימים מצוות ונשמרים מחטא, הוא מצב של ירידה שעלולה להגיע עד שאול תחתית ר"ל. ומנגד מבטיח לנו ה'ארחות צדיקים' (שער הזריזות) "מי שעושה מעשיו בזריזות זו הוכחה גדולה שהוא אוהב את בוראו" וכנגדה ישיב לו הבורא אהבה לאהבתו בטובות ושפע רב.

<<<

ביטחון לשמירה מפיגועים

ויו רצצי הפנים גקרפ! ומאמר
אם נגן למה זה אנכי
)כה,פב(
"למה זה אנוכי - מתאווה ומתפללת על ההריון"
)תשייי שם(

יש להבין מה היתה תמיהתה הגדולה של רבקה, וכי אם בן אחד צדיק ואחד רשע כבר לא כדאי לה העיבור כולו, והלא הוא עיבור משותף לתאומים וממנו עתיד לצאת גם אותו צדיק נשגב, יעקב אבינו, איש תם, נאזר בגבורה.
מבאר החתם סופר שהצטערה על תפילתה להריון זה שמכוחה נוצר עשו וחששה לפגם בתפילתה. השיבה הקב"ה שתפילתה הועילה ללידת עקב ומה שנוצר אף עשו זהו לצורך יעקב, משום שלא יוכל להיות יעקב אלמלא עשו המתנגד לו. התנגדותו של עשו יוצרת את שלמותו של יעקב.

מקור כוחם של בני ישמעאל

ישנם התמהים מניין שואבים בני ישמעאל כוח רב והצלחות גדולות במלחמות כנגד עם ישראל. בפרקי דרבי אליעזר)לב(מתבאר כי כל מהותו של ישמעאל כדי לעורר את עם ישראל לתפילות ע"י הצרות שירעו להם, וכפי הנרמז בשמו 'ישמעאל' שעל ידו ישמע א-ל ויענם: "למה נקרא שמו ישמעאל, מפני שעתיד הקב"ה לשמוע נאקת העם ממה שעתידים בני ישמעאל לעשות באחרית הימים שנאמר ישמע אל ויענם".
העולה מהדברים כי תפילה ללא תזכורת מהם היא הערובה הטובה ביותר לבטחון עם ישראל בכל מקומות מושבותיו. הקב"ה מכוון שתהיה הסלמה בדרום או פיגועים בצפון ר"ל כדי לעוררנו לתפילה. אם נקדים תפילה להחרפת המצב הביטחוני, נפעל שלא יצטרך הקב"ה להפעיל את הישמעאלים לעשות מעשים שיעוררו אותנו לתפילה מעומק הלב, כדברי הגמ' בסנהדרין)מד,ב("אמר רבי אלעזר לעולם יקדים אדם תפילה לצרה".

לכל צדיק יש מצירים העומדים נגדו

עוד עולה מהאמור כי המלחמה העולה כנגד צדיק לעתים דווקא לטובתו ולרוממו, וכבר כתב החת"ס)שו"ת,נב("ברית כרותה שכל ת"ח וצדיק... יש לו מצירים נגדו". כלומר רק כך יוכל לצמוח ולהתעלות לדרגתו השלימה.
חיזוק גדול יש בזה לרב תלמיד חכם שישנם הקמים מולו, או אף לקהילה נכבדה שנלחמים בה, שאמנם יש להם לבדוק אם אין אמת בדברי

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת תולדות תש"פ • גליון שנ"ד

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת **אסתר הדסה** ע"ה בת הר"ר **רפאל יונה** זצ"ל

בדין איני נוטל ואיני נותן

וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב (כ"ה ל"ג)

הנה הקשו קמאי היאך עשו היה יכול למכור את הבכורה, הא איתא בגמרא בבא מציעא (ט"ז א') דהאומר 'מה שאירש מאבא מכור לך' לא אמר כלום, דבחיי אביו אכתי לא ירשו, ואין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, והכי נמי הבכורה לא היתה של עשו עד שאביו ימות.

ומתרץ בקצות החושן (סי' רע"ח סקי"ג) דהנה מבואר בגמרא בבא בתרא (קכ"ד א') דאם האחים ירשו שטר חוב, בכור נוטל פי שנים בהחוב, ואם יצא עליהן שטר חוב בכור נותן פי שנים. ואם אמר איני נותן ואיני נוטל רשאי. [היינו שהבכור רשאי לומר דאיני נוטל פי שנים מכל ירושת אבי, שהריני מוחל חלק בכורה ואטול חלק כפשוט, ולפיכך לא אשלם למלוה פי שנים אלא כנגד מה שאני נוטל].

חזינן דאע"ג דיורש אינו יכול להסתלק מירושתו, מכל מקום בכור יכול להסתלק מחלק הבכורה קודם החלוקה גם בחיי האב, וכיון דאומר איני נוטל דבריו קיימים ולא מצי הדר ביה. [וטעמא, דמתנה קרייה רחמנא דכתיב 'לתת לו פי שנים'].

ולפי זה מתרץ קושיין, דלא היתה כאן מכירה בהבכורה, אלא בהא דאמר עשו 'למה זה לי בכורה' סילוק עצמו מהבכורה. [ועיין עוד מה שכתבנו בזה בגליון פרשת תולדות תשע"ה].

מהו הריוח של הבכור

הנה בדינא הנ"ל דרשאי הבכור לומר איני נותן ואיני נוטל, הקשו קמאי למאי נפקא מינה, הרי אם החוב כמו כל הירושה או יותר ממנה, הא בלאו הכי כל הירושה נגבה להחוב, ואם החוב פחות מהירושה, אם כן בהא דקעביד הבכור לנפשיה להיות כפשוט עוד יפסיד החלק הבכורה משאר הכנסים, [והרי משמע דאיכא ריוח להבכור בהא דרשאי לומר דאינו נותן ואיני נוטל].

ומצאנו בזה כמה תירוצים בראשונים. ברשב"ם תירץ דהפשוטים גברי אלימי. עוד תירץ ברשב"ם דהפשוטים הם במדינת הים. בתוספות בשם ר"י תירץ דהפשוטים קטנים. וברשב"ם בשם רבינו תם תירץ דרק הבכור חייב בהחוב. ובר"י מיגש תירץ דאינו רוצה הטרחה. בראב"ד תירץ דנפקא מינה לענין דלא יוכל לחזור. [ועיין לקמן דנדון בדבריהם].

קרובים לפשוטים ורחוקים מהבכור

הנה לכאורה יש ליישב קושיית קמאי, כגון שהעדים שהתובע קיים בהם השטר, הם קרובים לפשוטים ורחוקים מהבכור. ואם כן הבכור רוצה להסתלק מהחלק בכורה, וכך התובע לא יוכל לגבות החוב מהפשוטים דהרי העדים יהיו פסולים.

א. עדות שבטלה מקצתה

אך לכאורה אין התירוץ נכון, דהרי אם כן גם אם הבכור לא יסתלק, מכל מקום הרי מעידים גם על הפשוטים, ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

ב. יאמר המלוה שיגבה רק מהבכור

וכי תימא דיאמר המלוה שלא יגבה מהנכסים שביד הפשוטים, ואם כן אם הבכור לא יסתלק, הוה כל העדות רק על הבכור שהוא רחוק.

אמנם הרי אמרינן בגמרא מכות (ז' א') אילעא וטוביה קריביה דערבא הוה, סבר רב פפא למימר גבי לוה ומלוה רחיקי נינהו, אמר לו רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא אי לית ליה ללוה לאו בתר ערבא אזיל מלוה.

ולהאמור התם נמי נימא הכי, שיאמר המלוה שלא יגבה מהערב, והרי ניחא ליה למלוה טפי ממה שיפסיד כל חובו.

ג. חשב שיביא עדים אחרים

יש לחלק, דהתם המלוה חושב שיביא עדים אחרים ובזה יגבה, ואינו רוצה למחול לערב, ולא שייך לומר שיעשה תנאי בהמחילה אם לא יבואו עדים, דמכל מקום כשיבואו עדים לא מחל ואם כן הני עדים מעידים גם על הערב ובטלה עדותם.

ואכתי יש לעיין מה יועיל שיביא עדים אחרים, הא נמצא אחד מהם קרוב או פסול. ויש לומר שלא ראו האחרים עמם ביחד.

ד. תחילתם בפסול

יש לחלק עוד, דלכאורה יש לומר דלא יועיל שהמלוה יסתלק מהערב, מפאת דהעדים הוי תחילתם בפסול, דהרי לפני שהסתלק מערב הוי העדים קרובים מחמת הערב.

אך לא יעלה ארוכה להרמב"ן דלא חשיב בכהאי גוונא תחילתו בפסול. [דכתב ברמב"ן (בבא בתרא מ"ג א') דלא שייך תחילתו בפסול כי אם בקרוב ונתרחק וכדומה, שלמי שהיה פסול תחילה להעיד תו לא מתכשר, משא"כ בפסול מצד נגיעתו שמעכשיו נסתלק מממון ואין זה מעיד לקרובו].

ה. כבר העידו

תו יש לחלק, דאיירי התם במכות דכבר העידו לפני שהסתלק ואז היו קרובים. אך אכתי הא יעידו שנית, אם לא נימא כבעל העיטור (מובא בש"ך בסי' ל"ג ס"ק ט') דאם כבר העידו בבית דין אע"פ שנסתלקו לא מהני עדותן דחיישינן שמעידין כן לאחזוקי דיבורייהו.

לגרום שהחוב לא ישולם

הנה יש לדון האם מותר להיפטר מתשלום חוב על ידי שעושה קנוניא וגורם שהחוב יהא על גברא אלמא שלא ישלם:

א. הוכחה מדברי רשב"ם דשרינן

לכאורה חזינן דשרינן, דהנה כתב ברשב"ם הנ"ל דהא דרשאי בכור לומר איני נותן ואיני נוטל, איירי באופן שהפשוטים הם גברי אלימי ואי אפשר לכפותם לשלם החוב. והשתא אם החוב כסכום הירושה או

יותר ממנו, אם כן בזה דיהיב לאח גורם שישאר אצל אחיו ולא אצל הבעל חוב, ואם הירושה יתירה מהחוב, נהי דאיהו מפסיד חלק הבכורה מהירושה שישאר, אך יש לומר דאחיו ישלם לו תמורת הא דמרויח והתשלום יותר על ההפסד שמפסיד הבכור מחמת היותו פשוט.

מעתה לכאורה חזינן ברשב"ם הנ"ל דשרינן, דהרי כתב דנפקא מינה בסילוק הבכור, באופן דאינו יכול לכוף האחים לשלם החוב.

ב. הקשה בערך שי אמאי רשאי

אמנם באמת הקשה בערך שי (חו"מ סי' רע"א) דאמאי רשאי, הרי מסתברא דאסירא להבכור לעשות כן דהא קא עבר בלפני עור שמכשיל את אחיו שלא ישלם לבעל חוב. וגם יש כאן מצות השבת אבידה. ואם כן נימא דחייב הבכור לירוש חלק הבכורה כדי לשלם החוב.

[הנה רבינו תם (מובא בתוספות שם ד"ה ואם) מיישב הגמרא באופן אחר, דאיירי באופן שיצא שטר חוב רק על הבכור עצמו ולא על האחין, דרשאי הבכור לומר איני נוטל ואיני נותן, ומפסיד בעל חוב, ואין לו על היתומין כלום דלאו בעל דברים דידהו הוא. [ולא הוי דומיא דרשא דאיירי דיצא על כולן שטר חוב]. ולפי דבריו פשיטא דאסירא ליה למיעבד כן וליהוי לווה רשע ולא ישלם. וכמו שכתב במשנה למלך (פ"ב מהל' מלוה ה"ו) הובא בקצות החושן (סי' ט' סק"א)].

ג. יטעון פרוע

הנה יש ליישב, דלעולם אסרינן, אלא הכא איירי שהאח הפשוט טוען פרוע, ואם כן מדינא אינו חייב לשלם.

אמנם אינו כן, דממה נפשך אם נאמן לטעון פרוע אם כן גם הבכור אף אם אינו יודע אם פרוע, נטעון ליה פרוע, ואם הבכור יודע שלא נפרע אם כן לדידיה טענת אחיו שקר ושוב הוא מכשילו.

ד. מלוה חייב כסף לבנים

אלא יש לומר דהכא איירי באופן שהמלוה חייב לבנים כסף, והמלוה גברא אלימא ואינם יכולים להוציאו ממנו, ואם הבכור יטול, יקח הבעל חוב שלא כדין, אמנם הפשוטים הם גם גברי אלימי ולא ישלמו החוב והרי באמת פטורים מלשלם.

ובאמת יש ליישב יותר בפשיטות, שהמלוה אינו חייב כסף לבכור אלא רק לפשוטים וכשיגיע לידם לא יוכל לכופם.

אך לשון הרשב"ם הוא דאינו יכול לכופם, משמע דמדינא חייבים, דאם לא כן הוה ליה למימר דאינו יכול לתובעם. ואם כן הדרא קושיית ערך שי לדוכתא.

ה. רשאי הכוונה מה שעשה עשוי

הנה הקשה בקצות החושן (שם וסי' רע"ח ס"ק י"ב) דהרי אסור לוותר על חלקו ולהפסיד המלוה, ותירץ דאין הכי נמי וכונת הברייתא "רשאי" היינו שמה שעשה עשוי. ולפי זה תתיישב קושיית הערך שי.

והנה נחלקו בפוסקים (ט"ז וקצות החושן חו"מ סי' ט' סק"א) אם יכול לחזור מהא דאמר איני נוטל. ותיקשי לרשב"ם ורבינו תם הרי עכ"פ יתחייב לחזור בו שלא יכשיל. ואולי סבירא להו דאינו יכול לחזור.

ו. קובץ שיעורים

הנה בקובץ שיעורים (אות שע"ז) כתב דכיון דבכורה היא מתנה, אינו חייב לקבל מתנות כדי לפרוע חובו. וגם אינו מחוייב לזכות מן ההפקר לשלם חוב. [כמו שאינו חייב לחזור על הפתחים בשביל זה, וכן אינו חייב להשכיר את עצמו למלאכה כדי לפרוע חובו, דונמכר בגניבתו ולא בחובו]. וצריך עיון אמאי באמת אינו חייב.

ז. אינם יכולים להוכיח

אלא יש ליישב קושית הערך שי, דבאמת פטורים מלשלם אך אינם יכולים להוכיח זאת והגברי אלימי מהני שיהא על פי האמת.

אך צריך עיון אם מפאת ההנהגה על פי התורה חייבים לשלם אע"פ שיודעים שפטורים, הדרא קושיית הערך שי לדוכתא. ולא ידענא באמת ההנהגה על פי התורה בכהאי גוונא.

האם המלוה תובע מכל אחד

הנה יש לדון ליישב קושיית ערך שי בעוד דרך, והוא על פי שיטות רבינו יונה שהבעל חוב יכול לגבות כל החוב מכל אחד מן היורשים:

א. פלוגתת רבינו יונה ותוספות

הנה פליגי קמאי האם המלוה יכול לתבוע כל חובו מאחד מן היורשים, באופן דיש בחלקו בנכסים כדי כל החוב.

רבינו יונה (שם קכ"ד א') סובר דיכול לתבוע, וטעמא, דאינו יכול לדחותו אצל אחיו ולומר לו לאו בעל דברים דידי את אלא בשליש החוב או ברביע אם הם שלשה או ארבעה אחים, לפי שכל שדה ושדה משועבדת לו לכל חובו ודינו על זו כמו על זו, ואחר כך היורש חוזר על האחרים,

אמנם תוספות (בבא בתרא ק"ז ד"ה ובא) סברי דיכול לתבוע מכל אח רק את חלקו בהחוב.

ב. אינו מחוייב להפסיד את כל החוב

מעתה לענין דינא דערך שי, העירו דאם נימא כרבינו יונה, הכא דהאחים הם גברי אלימי, אם הבכור ישלם כל החוב, האחים גם לא יחזירו להבכור, ואם כן יש לומר דאינו מחוייב להפסיד כל החוב, ושרי ליה ליתן להם והם יתנו לו בחזרה, וכמו שכתב רבינו יונה דעכ"פ האחים לא יחזיקו בחלק הבכורה, או ישלמו לו עבור שויתר.

אך לענ"ד לא ברירא, דמכל מקום הוא מונע מהמלוה לקבל הלואתו, אך יש לומר דהרי ביותר מחלקו אינו חייב, אלא רק גורם הפסד למלוה ולמה שיפסיד עצמו. ותליא בדין לפני עור כדי להציל ממונו. וצריך תלמוד.

ג. אמנם לתוספות אינו כן

מיהו כל זה לרבינו יונה דהמלוה יכול לתבוע מכל יורש הכל והיורש חוזר על האחרים, אבל לתוספות דפליגי וסברי דיכול לתבוע רק חלקו, [וסוגיא דבבא קמא (ט' א') יעמידו שנתן מרצונו וכדכתב רבינו יונה או באפותיקי], לפי זה הנידון ברשב"ם רק ליתן חלקו, והשתא אם אינו נוטל חלק בכורה הא מכשיל כשנותן לגברא אלימא, ובזה ודאי יש לומר כקושיית הערך שי.

אי מפקת עלי הדר

הנה מבואר ברבינו יונה הנ"ל דבאופן דכמה אנשים לוו ביחד מעות מהמלוה, המלוה יכול לגבות את כל החוב מאחד הלווים, ואחר כך אותו לווה יגבה את שאר הלווים שיחזירו לו את חלקם בהחוב.

מעתה יש לדון האם כבר עכשיו הלווים האחרים יכולים לטעון נגד המלוה,

מי אמרינן דאינם יכולים לטעון מכיון דעכשיו הם לא תובעים אותם ונמצא דהם אינם הבעלי דין, או דילמא יכולים לטעון מכיון דאם המלוה יגבה כל החוב מאותו לווה אז הלוה יחזור ויגבה את שאר הלווים.

א. אחיו יודעין לטעון יותר טוב

הנה הבאנו לעיל קושיית קמאי למאי נפקא מינה בהא דבכור יכול לומר איני נוטל ואיני נותן, הרי בלאו הכי יטול הבעל חוב את כל החוב.

ומתרץ בשיטה מקובצת (שם) בשם רבינו יונה, וזה לשונו, נפקא מינה במה שאינו רוצה לדון אם בעל חובו אלא על חלק פשיטותו, כי שמא אחיו יודעים לטעון בדין יותר ממנו. עד כאן לשונו.

חזינן דאע"פ דלרבינו יונה לשיטתו (שם) יכול המלוה לתבוע מכל אח את כל החוב, והאח המשלם יתבע אחר כך משאר היורשים, מכל מקום אם הבכור לא יוותר על החלק הבכורה, לא יוכלו שאר האחים לטעון עכשיו בשבילו דהרי הם אינם הבעלי דין.

ב. אי מפקת עלי הדר

אמנם לאידך גיסא לכאורה חזינן לא כך, דהנה אמרינן בגמרא (בבא קמא ח' ב') אמר אביי, ראובן שמכר שדה לשמעון באחריות, ואתא בעל חוב דראובן וטרף משמעון, דינא הוא דאזיל ראובן ומשתעי דינא בהדיה ולא מצי אמר לו לאו בעל דברים דידי את, דאמר ליה אי מפקת מיניה עלי הדר.

חזינן דמפאת הא חשיבא בעל דין, ואם כן הכא נמי נהי דהמלוה יתבע את כל החוב רק מהבכור, אך כיון דיוכל אחר כך לתבוע מהאחים, שוב גם האחים הויין בעל דין, ואמאי צריך הבכור לוותר על

הבכורה כדי שהאחים יוכלו לטעון נגד המלוה.

[ואולי כוונת רבינו יונה דבזה דנותן להם על ידי שמסתלק מירושתו, יהא בטוח שיבואו עכשיו לבית דין, משא"כ מפאת עלי הדר שמא ישתהו מלבוא].

ג. ידונו אחר כך

אלא לכאורה החילוק פשוט, דהתם בבבא קמא יתבענו הקונה ואם כן צריך לטעון לסלק התביעה מהקונה, משא"כ הכא כאשר יתבע המלוה את האחים יוכלו להתדיין אז ולמה יתדיינו עכשיו.

אך זה אינו, דהא גם הכא הבכור יתבע אחר כך מהאחים מה שתבעו ממנו, דהרי איירי כאשר הבעל חוב תובע מהבכור יותר מחלק פי שנים בהחוב.

אלא אולי כוונת רבינו יונה לאוסופי היכא שתובע מהבכור רק חלק פי שנים מהחוב, ויותר אינו תובע כלל, באופן שאינו יכול לחזור על שאר האחים. אך הוא גוונא רחיקא.

ד. שעבוד בא מכחו

אלא יש לחלק דבמוכר שדה לחבירו חשיבא בעל דין מפאת דהשעבוד בא מכחו אלא דשלא באחריות לית ליה נפקותא אבל היכא דעליו הדר חוזר להיות בעל דין. משא"כ בנידון הבכור, דהשעבוד אינו בא רק מכח שאר האחים אלא מכח כל אח בפני עצמו.

אמנם אין נראה לחלק כך, דממה נפשך אם בלא טענת עלי הדר לא חשיבא בעל דין, אם כן חזינן דעלי הדר הוא דקא משוי ליה בעל דין.

ה. כל זה בכלל קבלת אחריות

היה מקום לומר דשאני גוונא דרבינו יונה מהך דמוכר באחריות, דבהך דמוכר, חייב המוכר לטעון השתא דהרי אף אם לוקח מהלוקח שלא כדין כל זה בכלל קבלת אחריות, משא"כ הכא יאמר המלוה דאין הפשוט בעל דין כיון דאינו גובה רק מהבכור, ואחר כך הבכור יחזור ויגבה מהפשוט ואז יטעון הפשוט לבכור שהשטר פרוע ולקחו ממנו שלא כדין.

אך צריך עיון בכל זה, חדא, דלא קיבל אלא אחריות על חוב אמת, ואם השהה השטר ביד המלוה ותבע שלא כדין צריך עיון אם הוי בכלל קבלת אחריות, ואם כן דמי להכא. ועוד צריך עיון בעיקר סברת הגמרא, דיש לבאר הסברא דכיון דעכשיו הדר אם כן רוצה למנוע השתא שלא יבוא עליו, ואם כן ליכא לחלק כהנ"ל.

ז. האחים אינם בעיר

אך באמת דברי רבינו יונה פשוטים, דאיירי הכא דאין אחיו בעיר כמבואר בדברי רבינו יונה, והלכך רוצה שילכו הנכסים לאחיו כיון דהם יודעים לטעון בדין יותר ממנו, ואם לא יסתלק מנכסיו, יצטרך הוא בעצמו לטעון ולא יוכל לומר שיטענו אחיו כי יחזור עליהם כיון שאינם כאן ואינו יכול להשהות הדיון עד שיבואו ויטענו.

ולפי זה תירוצא דרבינו יונה דאמרינן דהפשוטים יוכלו לטעון טענה שאיהו אינו יודע. [ואם כן הוה ליה כתירוצא בתרא דרשב"ם].

הטרחה בגביית הנכסים

הנה יש לעיין במלוה שרוצה לגבות נכסים מהלווה וצריך לשום או למכור ולקבל דמים, על מי הטורח לטפל בשומא ולדעת כמה מגיע להם, ולהביא את השמאי ולשלם, מי אמרינן דהטורח על הלוה, או דילמא אין הטורח עליו ויכול לומר הרי נכסי לפניך.

[הנה היכא דהמטלטלים במקום רחוק שצריך להביאם, לכאורה לכולי עלמא חייב הלווה בהאי טרחה, והנידון על שומא דהנכסים לפניו].

א. ר"י מיגש

הנה הבאנו לעיל דהר"י מיגש תירץ הקושיא דמאי נפקא מינה בהא דהבכור אומר איני נותן ואיני נוטל, דנפקא מינה שהבכור אינו רוצה לטרוח. ואם כן הבכור מסתלק וממילא הטירחה על אחיו.

חזינן דסבירא ליה לר"י מיגש דהטרחה על הלווה ועל יורשי הלווה, והלכך הבכור בהסתלקותו מרויח האי טרחה משא"כ מחלק הפשוט אינו יכול להסתלק.

ב. ברשב"א פליג

אמנם ברשב"א (בבא בתרא שם) פליג, דהטרחה על המלוה, דכי כופין בשוטים למי שאינו רוצה להטפל בנכסיו לפרוע, אלא אם רצה אומר לבית דין איני רוצה להטפל בנכסים שומו לו והורידוהו כל זמן שתרצו לדידן דקיימא לן דשעבודא דאורייתא.

והנה אמרינן (ערכין כ"ב א') דאין נזקקין לנכסי יתומים, ופליגי אמוראי אמאי אין נזקקין, רב פפא אומר משום דפריעת בעל חוב מצוה ויתמי לא בני מיעבד מצוה נינהו, ורב הונא בריה דרב יהושע אומר משום דחישיינן שמא צררי אתפסיה. [והיינו שהאב כבר שילם החוב].

מעתה כתב ברשב"א, דאפשר דלרב פפא דאמר פריעת בעל חוב מצוה שכופין אותו כשאומר לא בעינא למעבד מצוה (כתובות פ"ו א') ואם כן יש לומר כר"י מיגש דבאמת הטרחא על הלוה, אבל לדידן נקטינן כרב הונא בריה דרב יהושע דהגוביינא רק משום שעבודא דאורייתא, ואם כן אין כופין בשוטים אלא בהורדה לנכסים. [ומה שכתב ברשב"א לרב הונא בריה דרב יהושע הוא טעות סופר].

ג. רק מחמת שעבוד

שמעינן מרשב"א דרב הונא בריה דרב יהושע דסבירא ליה דמקטנים גובים בחייב מודה, פליג לגמרי על טעמא דמצוה, ולא דמוסיף טעמא דשעבוד. ולולי דברי הרשב"א יש לומר דלא פליג אלא מוסיף.

ויש לומר דטעמא דהרשב"א, או משום דהוה חידושא דיש מצוה ולרב הונא אין לנו לחדשו, או דאם יש שעבוד לא שייך מצוה.

וצריך עיון בדפדיון הבן דאיכא מצוה לפדות, אם כן יודה הרשב"א לר"י מיגש דהטרחה על הפודה.

ד. הנידון על טרחת הגוף

הנה העירו דיש לעיין דההוצאות של השומא או המכירה דלר"י מיגש הם על היורש, האם יוכל גבותם מהירושה, או דילמא משלם מכיסו. [כאשר אין בירושה יותר מהחובות].

ואם נימא דיכול ליטול הכסף מהירושה, אם כן אמאי יוותר, ולכאורה יש לומר דמסתלק רק ממה שיגבה בתור בכור, אבל נמצא דגם במה שנשאר יהא לו יותר מהפשוטים, ואם כן אכתי יגבה יותר מהפשוטים.

ולכן יש לומר דהנידון על טרחת הגוף במכירה או בשומא ולא יטול זאת מהירושה.

ה. רק בתולה מעותיו בעכו"ם

הנה אמרינן בגמרא כתובות (פ"ו א') במי שהיה חייב לשלם לבעל חוב והיה לו קרקע, ואתא בעל חוב וקא תבע מיניה הקרקע, דהלוה חייב למכור הקרקע, מכיון דהלוה היה לו מעות רק תלה מעותיו בעובד כוכבים, [פירש רש"י, מעות היה לו לפרוע ואומר של עובד כוכבים הם], ואם כן מכיון דהוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן.

מעתה תמה בתשובות מהרי"ט (חו"מ סי' ל"ה) היאך יתכן דלהר"י מיגש הטרחא על הלווה, הרי חזינן דרק בתולה מעותיו בעכו"ם הטרחה על הלווה והכריחוהו למכור.

ולענ"ד ודאי אין כוונת ר"י מיגש דהלוה חייב להפוך הקרקע לכסף, שהרי כתב דגם סגי לשום הקרקע, אלא כאשר אין שמאי אם כן על ידי מכירה ידעו כמה שוה. אבל התם דתלה מעותיו בעכו"ם, יש לו חיוב להפוך הקרקע לכסף.

בן יחידי

הנה יש לדון בבן יחידי והוא בכור, האם נוטל הכל בתור פשוט ואין כאן דין חלק בכורה כלל, או דילמא גם כשהוא יחידי נוטל חצי כחלק בכורה וחצי כחלק פשוט.

ונחלקו בזה בשבות יעקב ושב יעקב, דבשבות יעקב (ח"ג סי' קע"ד) סבירא ליה דיש לו תורת בכור, אבל בשב יעקב (חו"מ סוף סי' י"ט) סבירא ליה דאין לו תורת בכור. [מובא בפתחי תשובה חו"מ סי' רפ"א סק"ז].

א. הנחלה דר' יוחנן בן ברוקה

הנה איתא בגמרא בבא בתרא (ק"ל א') דר' יוחנן בן ברוקה אומר שאם אמר איש פלוני יירשני במקום שיש בת, על מי שראוי ליורשו

דבריו קיימין ועל מי שאין ראוי ליורשו אין דבריו קיימין. אמנם ילפינן התם דבחלק בכורה אינו יכול להנחיל לכל מי שירצה.

מעתה נפקא מינה להנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה, להאי תנא (שם) דיכול להנחיל לאח אף כשיש בן, האם יכול להנחיל הירושה של בן יחיד, שאם איכא חלק בכורה, אם כן חלק זה אינו יכול להנחיל, משא"כ אם כולה חלק דפשוט, אם כן יכול להנחיל למי שירצה.

ב. טומטום שנקרע ונמצא זכר

הנה אמרינן בגמרא (בבא בתרא קכ"ז א') דטומטום שנקרע ונמצא זכר אינו ממעט בחלק בכורה. וביאר ברשב"ם דאיירי בשלשה בנים, בכור ופשוט ואחד שהוא טומטום שנקרע, וחולקים הנכסים תחילה לשלשה חלקים כאילו אין כאן כי אם בכור ופשוט והטומטום כמאן דליתיה.

[וכן איתא (שם קמ"ב ב') לענין נולד לאחר מיתת אביו, אבל ביצא דרך דופן ממעט בנכסים, כמו שכתבו בתוספות (שם ד"ה בכור)].

מעתה נפקא מינה כשיש רק בכור ואחד שנקרע, דאם יש בכור בבן יחיד, יקח הבכור ג' רבעים, [היינו דתחילה חולקים הנכסים כאילו אין כאן אלא הבכור, ואם כן חצי מהנכסים הוה חלק הבכורה, ואחר כך החצי השני שהוא חלק הפשוט מתחלק עם הטומטום שנקרע, נמצא דיש להבכור ג' רבעים], אבל אם לכא חלק בכור בבן יחיד אם כן יקח מחצה.

ג. שטר חצי זכר

עוד נפקא מינה לענין שטר חצי זכר, והיינו שטר שכותב האב לבתו ליטול בירושתו כחלק חצי זכר. [עיין ברמ"א אה"ע סי' צ' סע' א']. דהנה אם יש בכור ופשוט, נוטל החצי זכר שביעית. [דהנה אם החצי זכר יקח שביעית, אז ישאר ו' חלקים, ב' חלקים לפשוט וד' חלקים לבכור, נמצא דהחצי זכר קיבל חצי מהפשוט],

מעתה אם יהא רק בכור וחצי זכר, אם להבן יחידי יש לו תורת בכור, יקח חמישית, [והד' חלקים יהא ב' לחלק בכור וב' לחלק פשוט, נמצא דחלק א' הוא חצי פשוט], אמנם אם אין לו תורת בכור יקח שליש, [וב' חלקים יהא לחלק פשוט, נמצא דחלק אחד להחצי זכר הוה חצי חלק פשוט].

ד. בכור שמת והניח שני בנים

עוד נפקא מינה, דהנה בכור שמת והניח שני בנים, חולקים בשוה בחלק בכורה, מעתה יש לעיין אם יש הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה מאחד לשני, דהרי מבן הבכור לפשוט אי אפשר להנחיל, אבל הא יש לומר דהכא איכא הנחלה, דהרי אינו מוציא מהבכור, רק מעביר הנחלה בין בניו. וכן היה נלענ"ד יותר.

ואם נימא דלא כן, ובאמת אין בזה הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה, יהא נפקא מינה בבכור בן יחיד שמת והניח בנים אם יש הנחלה. דאם נימא דחצי ממנו הוא חלק בכורה אם כן בזה אין הנחלה, משא"כ אם כולה כפשוט, אם כן יהא בזה הנחלה.

ה. רמ"ה לענין בכור וטומטום

הנה איתא ברמ"ה (שם קכ"ז א') דהיכא דליכא אלא בכור וטומטום שנקרע, נוטל הבכור שני חלקים והפשוט שליש.

וכתב בדבר אברהם (ח"א סי' כ"ז) דאם כן מוכח דבן יחידי אין לו תורת בכור, דהרי אם היה לו דין בכור, אם כן החלק בכורה הוא חצי, וחצי השני מתחלק בין הבכור להטומטום, נמצא דההבכור היה נוטל ג' חלקים והטומטום רבע.

אלא מוכח דלבן יחיד אין תורת בכור, וכי תימא אם כן יקח שוה בשוה עם הטומטום שנקרע, צריך לומר דסבירא ליה לרמ"ה דסברא היא שלא יהא טמוטום עדיף מאינו טומטום, שלא בא הכתוב אלא לגרע כחו דטומטום שלא ימעט בבכורה, ולא שיהא עדיף בשביל זה מאשר היה פשוט שהיה לוקח רק שליש.

ו. הוה אמינא שנוטל פי שנים בנכסים

הנה איתא בגמרא (בבא בתרא קכ"ב ב') דבעינן קרא דבכור אינו נוטל פי שנים בכל הנכסים אלא רק פי שנים מחלק אחד האחים.

ובדבר אברהם (שם) אייתי קושיית מהר"א ברודא, אמאי בעינן קרא להכי, הא מוכחא מהא דאיכא קרא דטומטום שנקרע אינו ממעט חלק בכורה, ואם בכור לוקח פי שנים בכל הנכסים, אם כן מאי נפקא מינה אם טומטום ממעט בחלק בכורה או לא, הרי לעולם חלק הבכורה במקומה עומד, והוא שני שלישי הנכסים דהוא פי שנים בכל הנכסים.

ואם נימא דבן יחידי אין לו תורת בכור, אתי שפיר, דבלא קרא דטומטום שנקרע, לא הוה בן יחיד, דהרי איכא הטומטום שנקרע, ואם כן הוה בכור ונוטל שני שליש בנכסים, משא"כ השתא לבתר קרא דטומטום שנקרע אינו ממעט, אם כן הוה בן יחיד ולא חשיב בכור כלל, ואם כן מתחלק בשוה עם הטומטום ויטול רק חצי.

אך למה שכתב ברמ"ה דבן יחיד וטומטום עדיין מתחלק ב' חלקים להבכור וחלק אחד לטומטום וכהנ"ל הא לא יתיישב. [ועיין עוד בדבר אברהם שם].

עניני שבת

למנוע נזק אם הוה צורך מקומו

הנה דנו רבנו בתראי, בלמנוע כלי מוקצה שיזיק, האם חשיבא צורך מקומו להתיר בכלי שמלאכתו לאיסור. ויש לדון בזה כמה ראיות:

א. קרנא דאומנא

חדא, הביאו מהך (שבת קנ"ד ב') דאם היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית, מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים, אבל אסור לקחת הכלים בידים, דאיירי בקרני דאומנא דלא חזיא ליה. [היינו כלי אומן שמקיז בהם דם דמחמת מאיסותם לא חזיא ליה בשבת למידן].

חזינן דאע"פ דקרנא דאומנא הוה כלי שמלאכתו לאיסור, ורוצה לטלטלו כדי שהכלי לא יזיק להחמור, מכל מקום לא חשיבא צורך מקומו.

[ויש לדחות דהתם החמור מוקצה ואם כן חשיב לצורך מוקצה].

ב. שרגא דחנוכתא

תו הביאו ראיה מהך (שבת מ"ה א') דשרינן לטלטל שרגא דחנוכתא, כשמפחד מהנכרים, דסמכינן על ר' שמעון דליכא מוקצה, דכדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק.

ותיקשי דמכל מקום הנר הוי כלי שמלאכתו לאיסור ומותר רק לצורך גופו או לצורך מקומו ולא מחמה לצל על מנת למנוע נזקים.

ואם כן אף לר' שמעון ליתסר. אלא נוכיח מהכא דלמנוע הכלי מלהזיק חשיב צורך מקומו.

[הנה האמור לדעת תוספות (קכ"ב ב' ד"ה רחת) דנר וארנקי וסיר ומטה המיוחדת למעות הוה כלי שמלאכתו לאיסור, ופליגי על הרשב"א (קכ"ב ב') דסבירא ליה דאינו מוקצה כלל, דשאני נר שהוא אינו משמש מלאכת איסור אלא שנעשה בסיס לנר].

אמנם תיקשי דבלאו הכי איתא דהנכרי היה גונב המעות. ואם כן הוי לצורך מוקצה.

ג. שפוד

תו הביאו מהא דאיתא בגמרא (ביצה כ"ח) דשפוד שצלו בו בשר, אסור לטלטלו ביום טוב, אלא שומטו ומניחו בקרן זוית, אע"פ שאין עליו בשר, מידי דהוה אקוץ ברשות הרבים.

ופירש בחזון איש (או"ח סי' מ"ג סק"ז) דמבואר בגמרא דאפילו לצורך מקומו אסור, מדקאמר מידי דהוי אקוץ ברשות הרבים, והיינו דמונח הקוץ ברשות הרבים דהוה לצורך מקומו ואפילו הכי אסור לטלטלו. חזינן מדבריו דלמנוע היזק חשיב צורך מקומו.

אך ברשב"א (שם) משמע דלא חשיב צורך מקומו. ועיין בתהלה לדוד (השמטות לסי' רע"ט).

<u>זאת למודעי</u> הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל. מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לעילוי נשמת
הר"ר **זלמן בן חיים הלל** ז"ל
יארצייט ד' כסלו
תנצב"ה

וידבר משה

דרשות הגאון ר' משה נתן יונגרייז זצוק"ל

ברכת יצחק ליעקב - כוח העמידה בגלויות

פרשת תולדות תשע"ח, היכל אברהם

ברכה של גלויות - חיזוק בתורה שבע"פ

א] בסוף הפרשה כתיב 'ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות כנען וגו'. וא-ל שד-י יברך אותך וגו', ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגורך אשר נתן וגו'. ובפשטות הכוונה בזה שבירך אותו שיתקיימו הברכות ויזכה גם לארץ ישראל, וע"י זה יזכה לכל הטובה והברכה.

אולם במדרש רבה (וישלח, עה, ח) איתא, למה חזר וברכו אלא שראה יצחק ברוח הקודש שעתידין בניו להגלות א"ל בא ואברככה ברכה של גליות וכו'. וביאר הבית הלוי (דרוש ג) שעפ"י השכל עיקר החוב של השיעבוד חל על עשו יותר מעל יעקב יען כי הוא הבכור, ואחרי שהתברר ליצחק שיעקב קנה את הבכורה והוא הבכור ויזכה לעבודה, א"כ בע"כ הוא ילך בגלות, ובזכות זה יזכה לארץ ישראל ולעבודת המקדש.

אולם נראה שיש כאן עוד עומק, ד'ברכה של גליות' שנזכר במדרש, היינו ברכה מיוחדת איך להחזיק מעמד בגלות.

וביאור הדברים, דהנה במדרש רבה (אמור, כט, י) איתא 'וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו - מלמד שהראה הקב"ה לאברהם אבינו את האיל ניתש מחורש זה ונסבך בחורש אחר, אמר הקב"ה לאברהם כך עתידין בניך להיות נאחזים בעונות ונסבכים בצרות וסופן ליגאל בקרניו של איל הה"ד (זכריה ט) וה' אלוקים בשופר יתקע וכו'.

והכוונה בזה ביארו ד'סופן ליגאל בקרניו של איל', היינו שמכוח קרנו של איל יחזיקו מעמד בגלות עד שיגאלו. וכמו שנאמר במתן תורה (שמות יט, יג) 'במשוך היובל המה יעלו בהר' ופירש רש"י 'היובל - הוא שופר של איל וכו', ושופר של אילו של יצחק היה'. והרמב"ן התקשה בזה דהא אילו של יצחק הקריב אותו לעולה והכל נשרף בעולה גם הקרניים והטלפיים, וכתב 'אולי גבל הקב"ה עפר קרנו והחזירו למה שהיה', ואינו מחוור מה השייכות בין שופר אילו של יצחק למתן תורה.

ונראה לבאר דקרנו של איל של יצחק מרמז על יסוד התורה שבע"פ, וכמו שכתב החת"ס (בסוף הקדמה ליו"ד) שיצחק הוא יסוד תורה שבע"פ שהרי הוא לא נצטווה על ה'עקידה' אלא שהאמין במה שאמר לו אברהם אבינו ע"ה וזהו תורה שבע"פ, וכבר נתבאר העניין בכמ"ד. ומבואר היטב השייכות בין שופרו של אילו יצחק למתן תורה, ששופרו של אילו יצחק מסמל את התורה שבע"פ, וזהו במשוך היובל - שופרו של יצחק המה יעלו בהר בלימוד התורה שבע"פ.

והנה איתא במדרש רבה (ויקרא ז, ג) 'אין כל הגלויות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות מה טעמא (הושע ח) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם', ובדומה לזה איתא בב"ב (ח, א), ומתבאר שגאולתם של ישראל תהיה ע"י התורה שבע"פ, וכמו שהאריך בזה הבה"ל. ומעתה מבואר שברכת יצחק היא הברכה שמחזיקה את ישראל בגלותם והיא זו שמביאה את הגאולה.

ואפשר להוסיף בזה, דהנה התורה שבע"פ נקראת 'רננה', וכמו שכתב במגלה עמוקות (פרשת נצבים) ש'שמחה' היינו תורה שבכתב, אך 'רננה' הוא תורה שבע"פ. ולפ"ז מבואר מה שאומרים במנחה של שבת 'יצחק ירנן', ולכאורה צ"ב למה רננה שייך דווקא ליצחק, ולפמשנ"ת כיון שתורה שבע"פ נקראת רננה לפיכך 'יצחק ירנן', ודו"ק.

ברכות יצחק ליעקב - כנגד שלושה עמודי העולם

ב] והנה כתיב (כה, כו) 'ואחרי כן יצא אחיו וידו אחזת בעקב עשו ויקרא שמו יעקב'. ובמדרש רבה (סג, ט) איתא 'ואחרי כן יצא אחיו - הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני, אמר לו מי תופס המלכות אחרינו, הביא נייר חלק ונטל קולמוס וכתב עליו ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב, אמרו ראו דברים ישנים מפי זקן חדש, להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק'. והדברים צ"ב.

ובדרשות בית דוד (דרוש א') כתב לבאר, ונביא תחילה את דבריו שבהמשך הדרוש (אות נא - נג). דהנה כשבירך יצחק את יעקב, כתיב (כז, כג) ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו, ולא מפורש בפסוק במה ברכו. ולהלן (כז - כט) כתיב ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. ויתן לך האלוקים מטל השמים ומשמני הארץ וגו.

וביאר בבית דוד שהשלושה פעמים שבירכו הוא כנגד ברכת כהנים, שגם שם יש שלשה ברכות, כנגד ג' עמודי העולם, תורה, עבודה וגמילות חסדים. דהנה בברכה הראשונה 'יברכך וגו', דרשו חז"ל במדרש רבה (נשא יא, ה) דהיינו בממון. 'יאר ה' וגו' דרשו חז"ל (שם, ו) ד'זה מאור תורה שיאיר עיניך ולבך בתורה ויתן לך בני תורה'. והברכה השלישית 'ישא ה' וגו', היינו שהקב"ה נושא להם פנים וסולח להם עוונותיהם וכמבואר בחז"ל (שם, ז) 'ישא ה' יעביר כעסו ממך, ואין ישא אלא לשון הסרה'.

ומעתה ברכה ראשונה כנגד גמילות חסדים שעושים בממון, 'יאר' כנגד עמוד התורה, ו'ישא' הוא כנגד עמוד העבודה דהיינו סליחת עוונות שע"י הקרבת קרבנות. והוסיף שבשלושה דברים האלו בירך יצחק את יעקב, 'ויברכהו' היינו בתורה שהוא דבר בלתי גשמי ומוגבל ולכן אין מפורט בזה במה בירכו. וכשהריח את ריח בגדיו הגם שהיו בגדי עשיו, אבל כיון שבפנימיות היה יעקב ברכו ואמר ראה ריח בני כריח השדה וזהו על סליחת עונות, והברכה השלישית 'ויתן לך' הוא ברכה על הגשמיות וכנגד העמוד של גמילות חסדים.

וביתר ביאור ביאר בריש הדרוש (אות ז), שעיקר תכלית חלק יעקב היינו עוה"ב תורה ומצוות אבל צריך לזה גם קצת סייעתא של תירוש ויצהר דהיינו עולם הזה, והביא דברי החבר למלך כוזר אחרי הפליגו במעלת אדם הראשון כתב (באות צה) וז"ל והוליד בנים רבים ולא היה מהם ראוי להיות במקום אדם, אלא הבל כי הוא היה דומה לו וכו', ניתן לו תחתיו שת והיה סגולה ולב וזולתו כקליפה, וסגולת שת אנוש, וכן הגיע הענין עד נח, ביחידים היו כולם דומים לאדם וכו', וכן מנח עד אברהם וסגולת אברהם מבניו יצחק, וסגולת יצחק יעקב ונדחה עשיו אחיו, ובני יעקב כולם ראוים לענין האלוקי וכו' עכ"ל.

ומבואר שעיקר מה שהעביר אברהם ליצחק ויצחק ליעקב הוא, שיעקב יהיה מטרת קיום העולם, ובזה יזכה לכל השפע הטוב וכל היעודים הרוחניים. וזה מה שבירך יצחק את יעקב בתחילה 'ויברכהו' ולא פירש מה הברכה, כי זה דברים רוחניים שאי אפשר לפרטם, ובזה נבחר יעקב

מעשיו, וזה היה שורש הברירה ע"י שיצחק בירך ליעקב, וממילא השאר הם פסולת.

והוסיף עוד (אות ט) דהנה יש שני מיני ראשון, ראשון בזמן וראשון במעלה, והנה פשוט שראשון במעלה ודאי עדיף על ראשון בזמן, ולפיכך אע"פ שעל עשיו נאמר שיצא ראשון היינו ראשון בזמן, אבל יעקב נקרא ראשון משום שהוא ראשון במעלה. וכמדויק בפסוק ואחרי כן יצא אחיו, ולכאו' צ"ב דהיה לומר 'ואחריו' יצא אחיו, וכתב הב"ד שמודגש בזה שזה היה רק בזמן 'אחרי כן', אבל לעולם יעקב אינו 'אחריו' של עשיו שהרי יעקב ראשון במעלה [ועי' בבה"ל בראשית (פכ"ה) שגם הזכיר הענין בקצרה].

ובזה ביאר מאמר הזקן שכתב על נייר 'ואחרי כן', וכוונתו היתה ללמד את ההגמון ענין זה שלא כתוב 'ואחריו' כיון שאין מעלה לעשיו שיצא קודם, ולזה הביא נייר חלק שכתוב בו רק מ'ואחרי כן וגו', היינו שמי שהיה קודם אין לו מעלה כלל, והנייר מתחיל רק מ'ואחרי כן' היינו ממעלת יעקב.

ברכה של גליות - תורה עבודה וגמילות חסדים

ג] ולפמשנ"ת שהברכה שבירך יצחק את יעקב כוללת שלוש ברכות כנגד שלוש הברכות שבברכת כהנים וכן כנגד ג' עמודי העולם, נראה שברכות הללו מיוחדות להיות 'ברכה של גליות' וכדברי המדרש שהובא לעיל (אות א), דהברכה הראשונה שבירך יצחק הייתה על תורה, וכבר נתבאר שהתורה היא זאת שמחזיקה את ישראל בגלות וגם נגאלים בזכותה וכנ"ל.

והנה באבות דרבי נתן (פ"ח) איתא 'מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בדרך, ורץ אחריו ר' יהושע אמר לו אוי לנו שאבד בית חיינו מקום שהיה מכפר על עונותינו, א"ל אל תירא יש לנו כפרה אחרת תחתיה, א"ל מה הוא, א"ל כי חסד חפצתי ולא זבח (הושע ו, ו), ומתבאר שגמילות חסדים מכפרת כקרבנות וזבחים.

ובמקו"א נתבאר להסביר ע"פ הבה"ל (דרוש טז) שכתב לבאר את הפסוקים (ישעי' סא ט- י) ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל ראיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. שוש אשיש בה' תגל נפשי באלוקי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני וגו'. וביאר שכשנתבונן בגלות הזו כמעט כל המצוות אין ביכולתנו לקיימם בכל פרטיהם בתכליתם לבד מצות צדקה שעדיין היא בשלימות שהרי אין לה קצבה כמה לתת וכל אחד צריך לתת לפי עשרו, והנה ידוע שכל התורה והמצות נקראים בזוה"ק בשם לבושין לנשמתא וחלוקי דרבנן, אשר בהם מתלבשת נשמתם של ישראל והם לבושי כבוד לו בזה העולם ובבא.

ולפ"ז ביאר שבתחילה בא הכתוב לומר שאף כשישראל ירדו מאוד ויהיו מעורבים בתוך העמים, מכל מקום כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה', שזוהי המעלה שיש להם בעצם זה שהם בניו של ה' יתברך וניכרים ע"י זה בכל מצב, והוסיף עוד הנביא להתבונן וגדלה שמחתו שאע"פ שכל המצוות ניטלו מהם בגלות, אבל מצות צדקה עוד נתחזקה בידם אשר בזכותה יוושעו ויגאלו, וכמו שנאמר (ישעי' א, כז) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה, וזהו שאמר שוש אשיש וגו' כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני, היינו שנתן לנו מלבושי כבוד ובהם ניוושע, ולכן הצדקה נקראת 'בגדי ישע' וזה 'מעיל צדקה'.

ונמצא א"כ שגם הברכה השניה שהיא כנגד עבודה וכן הברכה השלישית שכנגד גמילות חסדים הן 'ברכה של גלויות' שהרי ע"י הגמילות חסדים מקיימים אנו את מצוות 'עבודה' כשאין לנו בית המקדש וזה בגדי ישע להוציאנו מהגלות ודו"ק.

והדברים מבוארים בגמרא בברכות (ח, א) 'אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים, ומתפלל עם הצבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם'. ומפורש שהשלושה דברים האלו שהם ג' עמודי העולם הם אלו שמביאים את הגאולה, וזוהי ה'ברכה של גלויות' שבירך יצחק את יעקב שע"י הברכות הללו נזכה לגאולה שלימה.

בשעה שיצא יעקב אבינו - מסר לו יצחק את ברכת החול

ד] ונראה שנכלל כאן ענין נוסף למה ברכה זו היא ברכה של גליות, דהנה במדרש רבה (במדבר ב, יב) איתא שאברהם אבינו נתברך בכוכבים, יצחק בחול, ויעקב בעפר, וברכתו של יצחק שנתברך בחול, באתה בימי הושע שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים וכו'. ומקשה המדרש, והואיל דביצחק כתיב ביה ברכת החול היה נצרך לומר והיה מספר בני יצחק, ואינו אומר כן אלא והיה מספר בני ישראל, ולמה, אלא בשעה שיצא יעקב אבינו לילך לפדן ארם מסר לו יצחק את ברכת החול עי"ש.

וביאור הדברים ש'חול' מרמז על שמירה, כמבואר בגמרא בב"ב (ז, ב) דאמר ריש לקיש רבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב אספרם מחול ירבון, ומסיק, הכי קאמר אספרם למעשיהם של צדיקים מחול ירבון, וק"ו ומה חול שמועט מגן על הים, מעשיהם של צדיקים שהם מרובים לא כל שכן שמגינים עליהם. וכיון שברכתו של יצחק היא חול והיא מורה על שמירה שזה ענין שנצרך מאוד בגלות, לשמור מכל משמר שלא להתערב בגויים וללמוד מדרכיהם, לפיכך, בשעה שיצא יעקב אבינו לילך לפדן ארם מסר לו יצחק את ברכת החול, וזהו 'ברכת הגליות' ודו"ק.

והנה בפרקי דרבי אליעזר (פל"א) איתא 'הגיע ליל יו"ט הפסח וקרא יצחק לעשו וכו' אמרה רבקה אל יעקב: בני, הלילה הזה אוצרות טללים נפתחים, הלילה הזה העליונים אומרין שירה, הלילה הזה עתידים בניך להיגאל מיד שיעבוד, הלילה הזה עתידין בניך לומר שירה, עשה מטעמים לאביך ויאכל עד שהוא בעודו חי יברכך וכו', הלך והביא שני גדיי עזים. וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא להקריב אחד קרבן פסחים, ואחד עשה מטעמים וכו' עי"ש.

וביאור הדברים נראה שהרי בהקרבת קרבן פסח היה לכלל ישראל עבודה מיוחדת של 'משכו וקחו לכם', היינו היבדלות מוחלטת מהע"ז וטומאת מצרים, וכן השירה שהייתה אחר איבוד המצריים על הים הייתה שירה על איבוד השייכות עם מצרים וכמו שנאמר (שמות יד, יג) 'כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוספו לראותם עוד עד עולם'. כלומר שזכה יעקב אבינו לקבל את הברכות ע"י קרבן פסח, שע"י הפסח נפרדו מן העכו"ם ונבדלו מן האומות, וזוהי הברכה שצריך לקבל בלילה זה, שיהיו ישראל מובדלים מן האומות, והיא 'ברכה של גלויות', ודו"ק.

לע"נ

מרן הרב אשר אנשיל ב"ר שמואל הלוי זי"ע

נלב"ע ה' בכסלו

ת.נ.צ.ב.ה.

גליונות

מראות מרן רשכבה"ג רבנו **אהרן יהודה ליב שטינמן** זצוק"ל | גליון מס. 22

הגאון רבי אריה אברהמס זצוק"ל

השבוע נלב"ע הגאון המופלא רבי אריה אברהמס זצוק"ל. נביא כמה דברים אודותיו:

סח הגר"ש שליט"א, בן רבינו:

הגאון רבי אריה זצ"ל הגיע בצעירותו ממש לארץ ישראל והיה תקופה בחיפה, ושם היו כמה נערים שלמדו אצל אבי זיע"א בישיבה בכפר סבא וגם הגאון זצ"ל היה מסתופף בצל הישיבה בגלל הפגזים שהיו בחיפה, והיה לא כתלמיד מן המנין אלא שהה שם תקופות קצרות וגם בימים נוראים התפלל שם ובעוד הזדמנויות, ומאז הכיר את אבי זצ"ל, והיה מדבר הרבה בשבחו.

ושמעתי מאחד שלמד עם הג"ר אריה זצ"ל הרבה שנים, שרבי אריה זכר וסיפר הרבה עובדות שראה ושמע אצל אבי זיע"א.

וגם בשמחת הבר מצוה שלי, שלח ספר מאירי על גיטין יחד עם חמיו זצ"ל, שניהם הרגישו הכרת הטוב לאבי.

הוסיף הגר"ש שליט"א:

הגר"א זצ"ל היה שייך לדורות קודמים, זכורני כשהיינו צעירים בשנת השמיטה הגיע כל שבוע משאית עם תפוזים לכולל חזון איש, ואמרו שזה פירות שביעית הפקר וכל אחד יכול לקחת, אבל ביקשו שישתתפו קצת בהוצאת ההובלה, התברר שהפירות היו מפרדס ברעננה שהיה שייך למשפחת איברהמס, והגר"א זצ"ל לא חיפש שום קולות ודרכים להרויח כסף מפירות שביעית, הוא קיים בהידור את דיני הפקר של התורה, ושלח את הכל לחלק בבני ברק.

'הגאון הצדיק רבי אהרן ליב'

סיפר המגיד רבי ראובן קרלנשטיין בשם גיסו הג"ר אריה אברהמ"ס שהיה עד ראיה, שבכל ליל שבת בין קבלת שבת למעריב החזון איש היה בחדר שלו, ולקראת מעריב היה נכנס לציבור ושאל מה דיברו. פעם אחת שאל מה דיברו, ואמרו לו שדיברו על ישיבת חפץ חיים בכפר סבא, ועל רבי אהרן ליב. תיקן אותם לא כך אומרים אלא 'הגאון, הצדיק, רבי אהרן ליב'.

וזה פשר הנוסח שכתבו בהקדשה.

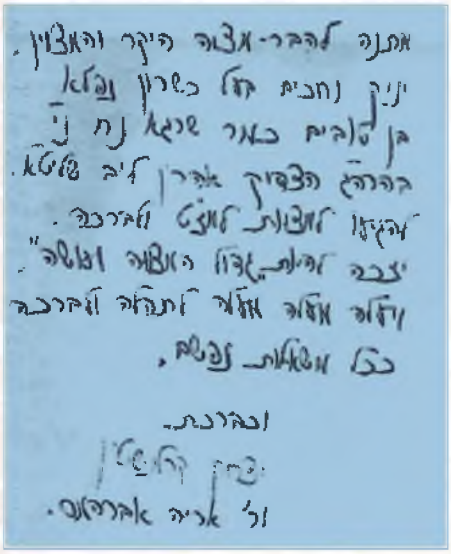

הקדשה מרבי אריה אברהמס זצ"ל, לבנו של "הצדיק רבי אהרן לייב שליט"א"

עולם הישיבות

יושבים אהלים – אהל שם ועבר

נביא קטעים בעניני ישיבות, מתוך הספר כאיל תערוג – עצות הדרכות והנהגות העומד לראות אור אי"ה לקראת יום היארצייט השני לרבנו זיע"א.

שיעורים

מספר הגרח"י יעקובוביץ':

שאלתי את רבנו: תכננתי הספק מסוים ללמד לשבוע, וזה קשה היות והבחורים מעיינים הרבה, אבל רמ"ם אחרים מספיקים... וע"ז התשובה: 'וכי אתה רוצה להפסיד את הבחורים'? אל תהיה בלחץ, תאמר כמו בישיבה גדולה... [מי מפריע לך לומר גם חבורות...].

כאשר עלתה הצעה לאמירת שיעור ההלכה לאחר תפילת שחרית בישיבה [הגרמ"י ליפקוביץ היה רגיל בזאת ולימד בס' חיי אדם, ואחר שהפסיק דנו אם להמשיך], ובאתי לקבל תגובתו: תלמד בספר משנה ברורה. שאלתי: קשה לי האחריות של לימוד הלכה למעשה ברבים? השיב: אם אומרים את מה שכתוב אין לך לפחד. [לאחמ"כ שאלתי את הגר"ח קניבסקי ככל הנ"ל, והשיב אותם דברים כאילו מילה במילה]. הייתי רגיל בתפילה כותיקין, אך היות ובין כה וכה בגמר התפילה הגעתי לישיבה ללימוד ההלכה כנ"ל, שאלתי אולי לשנות ולהתחיל להתפלל בישיבה. לא

הספקתי לסיים את השאלה ומיד אמר... זיכוי הרבים, זיכוי הרבים.

שח הגר"א מן:

אמר פעם רבנו שאם הרב מלמד טוב הוא יכול להצליח למסור גם ל 60, ואם לא, אז גם ל 20 לא טוב. וצריך לבחון כל דבר (כל משאלותיך).

הסדרים

מצוי אצל בחורים שהחשק ללימוד תופס אותם בעיקר בלילה, וזה גורם להם לעליה והתמדה, אלא שזה יכול לפגוע בתלמודם ביום. והאמת היא שכתוב (זוה"ק ויקרא צב, א) שבחצות הלילה הקב"ה לומד עם הצדיקים, ואז התרנגול קורא שבע קולות, ובקול השלישי אומר עמדו צדיקים ועסקו בתורה וכו' כמו שכתוב בפרק שירה, בשעה שבא הקב"ה אצל הצדיקים בגן עדן זולפים כל אילני גן עדן בשמים ומשבחים ואז גם הוא – התרנגול מתעורר ומשבח וכו'. אבל בגמ' יש מחלוקת למה נברא הלילה אם לגירסא או לשינתא. והרמב"ם נוקט שהלימוד בלילה עדיף טפי, וז"ל (הל' ת"ת פ"ג ה"ג): אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצ"ב אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה וכו'. אבל למעשה אם בחור ילמד בלילה הרי ביום יהי' עייף, והישיבה לא יכולה להרשות דבר כזה. וגם אם לבחור מסוים עדיף ללמוד בלילה וסדרי הישיבה אינם טובים לו, בכ"ז א"א להרשות ולשנות בשביל זה את סדרי הישיבות שכ"א ילמד מתי שנוח לו כי א"א אחרת, אחרת אין ישיבה, ולא שייך להנהיג ישיבה בצורה אחרת.

תפילה בישיבה

לכב' תלמידי ישיבת וכו'. שמענו שיש רפיון בין בחורי ישיבה בענין תפילה בישיבה וחושבים שעל ידי שלומדים בהתמדה עד שעה מאוחרת בלילה הותר להם זה, כי קשה להם לקום לתפילה בישיבה ועי"ז מתפללין שלא בציבור, או אפילו במקומות בציבור מתפללין תפילה חטופה וכגון זה נאמר בארחות חיים להרא"ש שצריך לבקש סליחה על אמרם סלח לנו בלי כונת הלב, וה"נ בשאר התפילה, ובמשנה פ' תפילת השחר שנינו העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, ותנן בפ"ב באבות אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים.

והנה בתפילה יש בה ב' דברים א' מצוה ככל המצוות מדאורייתא או מדרבנן, ויש בה פרטים מתי ובאיזה זמן מתקיימת המצוה. גם יש סיכויים שבקשתו תתקיים, וכדי שבקשתו תתקבל יש הרבה שיקולים וזה תלוי רק בדעת מלכו של עולם אשר לא תמיד מספיק קיום פרטי המצוה, אבל תפילה כזו שהיא רק כדי להתפטר ממנה לא רק שאין סיכויים שתתקבל אלא גם אין לך זלזול גדול מזה.

והנה כל א' יודע שאחרי כל המאמצים קשה להתרכז שכל התפילה תהיה בכונה שצריכים אפילו לכונת המילים לבד, וכ"ש למה שצריך כונת הלב, אמנם מה שיותר גרוע אם לכתחילה עומד ע"מ לא להתפלל כהוגן. וידוע מש"כ בשערי תשובה (חלק א' אות ו') על מי שאינו נזהר מחטא אחד ואינו מקבל על נפשו להיזהר ממנו דהרי זה כמו אם העבד יגיד לאדונו על דבר אחד איני מסכים לקבל, דשבר בזה עול אדונו מעליו, ואיך לא יפחד לב האדם שבהנהגה כזאת נכנס ח"ו בגדר מורד באדונו.

על כן חוסו ידידים על נפשכם ועל כל ישראל, כי כל מה שהאדם פוגם זה מכריע את כלל ישראל, ושימו לב על הדברים. תשתדלו שלא תהיה מצות תפילה כדבר מזולזל אשר ניתן רק לגסי השכל. ויה"ר שבזכות ההשתדלות לקיים תפילה כדינה נזכה כולנו לעליה מאד ולישועה ברוחניות ובגשמיות, ויהי נועם ה' עלינו לזכותינו בזה ובבא. הכו"ח לטובתכם ולטובת הכלל. ג' סיון תשנ"ז בני ברק יצ"ו. אהרן יהודה ליב שטינמן (קובץ אגרות - אגרת מ').

שח בן רבנו, הגר"ש:

רבנו אמר הרבה פעמים לא לזרוק בחור מהישיבה אם מחסיר תפילות בישיבה, כי יתכן שהוא פשוט זקוק לשינה יותר מאחרים. בחור בגיל הגדילה זקוק ליותר אוכל ויותר שעות שינה. ויתכן גם שאין לו חשק לקום כי אין לו חברותא שנהנה אתו. אמנם זה לא פוטר את הבחור. הוא מצדו צריך לתרץ למה החסיר כדי שלא יתנהג בהפקרות בלי גבולות, אבל הנהלת הישיבה צריכה לקבל את התירוצים שלו, גם אם אינם מספיקים. אבל אם נוזפים בו חזק כבר יהיה ממודמר ולא ילמד כל אותו היום.

מספר הרב א.י.ג:

שאלתי את רבנו: בחור בישיבתנו רגיל להתפלל תפילת שחרית באופן קבוע ב'שטיבלאך'. התפילה מתחילה בשעה 8.00, ובשעה 9.00 הבחור כבר מגיע ל'סדר'. האם מן הראוי לחייבו להתפלל בישיבה? שאל רבנו: האם הוא מקפיד על מנין קבוע ב'שטיבלאך'. השבתי: אכן, הוא מקפיד מאד להתחיל את התפילה בזמן קבוע. אמר רבנו: הרי זו ראיה שיש לו טעם בתפילה והוא 'בתורת', וא"כ שייך לדבר עמו על גודל ענין התפילה בישיבה...

רבינו בהיכל ישיבת תפרח

תיקוני עירובין

גליון שאלות הלכתיות

המתחדשות מידי שבוע בבדיקת העירובים השכונתיים

מוקד העירוב בארץ הקודש 054-84-833-20

עירובין למעשה
עיון | שימוש | כשרות

גליון מס' 228
כסלו תש"פ

לקראת השלמת לימוד הלכות עירובין למעשה

בשבועות אלו עומדים מאות אברכים לסיים ולהשלים את מחזור הלימודים של מסלול "בודקי עירובין", לימוד הלכות עירובין למעשה, שע"י "מוקד העירוב". האברכים החלו את לימודם בחודש אייר, ובמשך חצי שנה עמלו בלימוד ההלכות בהיקף רחב, מדברי הפוסקים עם הוראות פוסקי זמנינו, ובאופן המיוחד ביותר של שילוב המחשות מעשיות ע"י תמונות מהשטח, ממאות עירובים שנבדקו במשך השנים, ורכישת הנסיון הרב בנקודות החשובות שבהן מצויות בעיות, עם הביאור מה דינן לשיטות השונות ומהי ההכרעה בכל נושא.

לקראת סיום הלימוד, נערכים בימים אלו מבחנים יסודיים ומקיפים, שבהם כל אברך נדרש להגדיר במילות קצרות את שורת ההלכה בכל דין, והאם זה פוסל או חומרא, על מנת שידעו כולם בידיעה ברורה, כיצד לעשות את העירובים כהלכה, ואיך להורות למעשה את ההוראה.

כמו כן אנו דואגים לשלב את הלומדים במסגרת זו, ביציאה לשטח וסיורים בעירובין, כל אחד לפי בקשתו, וכפי ההשקעה שהוא מעונין להשקיע בנושא. הסיור בשטח בליווי הסבר, הוא דבר המחכים ביותר, בפרט למי שכבר למד את ההלכות, והסיור הוא כמו עשיית שימוש בהלכות שחיטה, שללא שימוש אי אפשר לדעת לעשות ע"פ הלימוד לבד. ובעשיית השימוש נזכרים בהלכות ומקשרים אותם עם המציאות, ואז גם כשהולכים אח"כ למקומות אחרים, שמים לב לפרטי ההלכות שבכל דבר.

שלשה ערים שנבדקו בשבוע זה, ושימוש האברכים

בשבוע האחרון נבדקו שלשה עירובים בערים וישובים בארץ, במרכז ובדרום, ובשלושת המקומות היו אחראים מסורים מאוד למלאכת הקודש, שביקשו להביא את העירוב למצב כשר, וביקשו לשמוע במה הם צריכים לתקן, או להדר את העירוב. הבודק של המוקד עבר עם הבודקים של כל מקום, ובשילוב אברכים מהשיעורים, והיו מספר הערות, וכל הדברים תוקנו מיידית באותו יום או למחרתו, ועד השבת סידרו את העירוב במתכונתו, ברמה הניתנת לעשותו.

אחד מהסיורים נערך בישוב בשומרון, יחד עם קבוצת אברכים מלומדי השיעורים סניף מודיעין עילית. בעירוב זה היו תנאי שטח של סלעים ומפלסים שונים, וגם אזורי בניה סביב לישוב, ולכן העירוב לא היה בטנדרט רגיל של עמודי עירוב עם חוטים, אלא היו מגוון רחב של פתרונות ואילתורים, והיה לאברכים הלומדים אתגר גדול להיות עירני לכל פרטי ההלכות בכל דבר ודבר, ולדעת כיצד לשפר אותו.

מתיחת חוט העירוב, שראשו קשור לסלע

היו מקומות שהחוט היה רפוי, והאברכים ציינו את ההגדרה הנכונה, העירוב אינו פסול, אבל הוא נתון למחלוקת הפוסקים שהביא המשנ"ב (סי' שס"ב ס"ק ס"ו), מפני שבמצב כזה החוט מתנדנד ברוח, ונחלקו מחצית השקל והמשכנות יעקב האם יש בו דין "מחיצה שאינה עומדת ברוח, לא הוי מחיצה". וכן משום מה שכתב בשער הציון שם בשם המשכנות יעקב שאם החוט נכפף כלפי מטה בעיגול, יש ליזהר לתקנו. לאחר שהגדירו את הנושא וההלכה, נגשו ביחד עם הרב ועם הבודק, מתחו את חוטי העירוב, במקומות שהיה ניתן למתוח בקלות. באחד המקומות היתה קשירת החוט בצורה מענינת, החוט עבר דרך ראש העמוד, והמשיך לכיוון הקרקע וקשרו אותו סביב סלע גדול שעמד שם.

קשירת חוט ארוך לכמה עמודים

יש לציין דבר חשוב בנושא זה שנוגע לכל העוסקים בעירובין, להקפיד לעשות חוט נפרד לכל צורת הפתח, ולא למשוך חוט ארוך לכמה צורות הפתח. בישוב הזה עשו את ראשי העמודים בצורת טבעת ולא בצורת v, [ולא ידוע אם חשבו שזה יותר טוב, או שכנראה לא המתקין לא ידע על המעלות של צורת v, שאז אפשר לקשור חוט שנקרע בלי לטפס לראש העמוד, משא"כ בטבעת צריך לעלות לגובה כדי להשחיל את החוט בתוך הטבעת. יתכן שהצורה הזו נובעת מכך שהמתקין עשה חיקוי של הערכה הצבאית להקמת עירוב בשדה, שבה משתמשים בסוג של טבעת]. והנה כאשר יש טבעת ומעבירים את החוט בתוך הטבעת, הוא לא יכול לברוח לצד, ולכן חושבים שיותר נוח להמשיך עם אותו חוט לעמוד הבא. אבל בצורה כזו אי אפשר למתוח את החוט חזק, מפני שהמתיחה יורדת לפי אורך החוט, וכשהחוט באורך 30 מטר ניתן למתוח אותו טוב, אבל כשהוא באורך שתי צוה"פ שהם יחד 60 מטר, קשה למתוח אותו, ובפרט אם הזוית של החוט שונה.

ראש עמוד עם צורת טבעת

ויש להוסיף חיסרון נוסף בחוט המשמש לכמה עמודים ברצף, שאם נקרע מקום אחד, הרי כולם נופלים, והאחראי צריך אח"כ לחזור ולקשור את כולם, משא"כ כשיש לכל עמוד חוט נפרד, הרי אם נקרע החוט, נופל רק מקום אחד. לכן חשוב לקשור לכל פתח חוט נפרד, שיש בזה גם תועלת הלכתית, וגם עזרה לאחראי.

דין חלל י' טפחים בצורת הפתח

בהמשך הסיור היו מקומות שהעמודים היו נמוכים, והתעוררו שאלות בענין גובה החוט, לדוגמא, מה הדין כאשר יש סלע גדול באמצע החוט, ובמקום קטן ראש הסלע מתקרב לחוט, ואין חלל בגובה י' טפחים תחת החוט. האם דבר כזה פוסל את צורת הפתח.

והנה מקור הדין שצורת הפתח צריכה חלל י' טפחים, מבואר במשנ"ב (סי' שס"ג ס"ק צ"ג) שבלשון השו"ע משמע שיש להכשירה, אבל הרבה אחרונים הסכימו לדינא שאם היה חלל נמוך מי' טפחים אינו מועיל, וביאר המשנ"ב שהרי אפילו מחיצה אינה כשרה כשאין בה גובה י'. וכן מבואר בהלכות מזוזה ובכמה מקומות שאין פתח כשאין בו חלל י'. [ובמשנ"ב י"ל שבא לאסור אף כשהחסרון רק במחיצות המבוי וכדברי אבן העוזר, המובא בשעה"צ ס"ק נ"ט ואכמ"ל]. לפ"ז אם עמודי העירוב גבוהים יותר מי' טפחים, אבל באמצע יש הר או

מיישרים את החוט שהיה למטה מי' טפחים

הכינוס הארצי הגדול לרבנים ובודקי עירובים - לחיזוק מערכות כשרות העירובים בארץ הקודש

הכינוס יתקיים בעז"ה בחודש כסלו הבעל"ט במרכז ירושלים, בשעות אחר הצהריים. פרטים יבואו בגליון הבא

תלולית שמגיעה עד קרוב לחוט, הרי זה פוסל את הצוה"פ, כיון שבאותו מקום שמעל התל אין שיעור מחיצה, והצוה"פ אינה שלימה, אין פתח שלם, וא"כ היא נחלקת ונפסלת.

ואמנם אם יהיה דבר ארעי תחת החוט, ולא ישאר חלל י' טפחים מעליו, כגון באופן שמשאית חונה תחת החוט, ואין בין גג המשאית לחוט י' טפחים, פשוט שהמשאית אינה פוסלת את הפתח. והחילוק הוא, משום שהמשאית אינה מתבטלת לקרקע, אלא היא דבר הנמצא על הקרקע, וא"כ ביחס לקרקע יש שיעור מחיצה. משא"כ כשמדובר בתל עפר, הרי זה קרקע, ואם החוט אינו גבוה י' טפחים מעליו, אין לצוה"פ שיעור מחיצה בקטע זה, ואינה כשרה.

האם טלע גדול ושיה נחשבים קדקע למעט מגובה החוט

לפ"ז יש לדון מה הדין כאשר יש סלע גדול תחת החוט, וכיון שהחוט היה נמוך, נמצא שהיה מקום מעל הסלע שלא נשאר חלל י' טפחים. האם הסלע מוגדר כקרקע, וכיון שאין חלל י' זה פוסל את כל צוה"פ. או שמא לא צריך להתחשב בסלע שאינו תופס אלא מעט מהפתח.

במהלך הסיור למדנו שסלע קבוע נחשב קרקע, אלא שבכל זאת

@@זטח:@@זטת:ש^לחלק

ר:)ב55זטל:[7זטש:((7זטח:5זטמ

דרשו ת; ועוזו
הסיום העולמי תש"פ

עלון מלוקת הכרטיסים מתעדכן; הסיום

אנו מתנצלים על העומס בימים הראשונים לפעילות מוקד הרישום לקבלת הכרטיסים, אנו עושים את המיטב על מנת להעניק לבני משפחת דרשו את המענה המהיר והיעיל לכל פניה.

שלב א' של חלוקת הכרטיסים יסתיים א"ח ביום רביעי בבוקר.

כפי שפורסם, במסגרת שלב א' ייערך הרישום המוקדם לקבלת הכרטיסים לנבחני: 'קנין תורה', 'קנין ש"ס', 'קנין הלכה', מגידי שיעור של 'הדף היומי בהלכה'.

בעת יצירת הקשר עם מוקד הרישום המוקדם לקבלת הכרטיסים, יש לציין האם תרצו להשתתף במעמד ב'בנייני האומה' או ב'יד אליהו'.

בימים הקרובים ייפתח שלב ב' לרישום מוקדם לחלוקת הכרטיסים לנבחני 'הדף היומי בהלכה'.

בני הישיבות משתתפי תכניות 'דרשו' יקבלו את הכרטיסים ע"י האחראים בישיבות, אין צורך ליצור קשר עם מוקד הרישום לכרטיסים.

הרישום למעמד 'בית של תורה' לנשות 'דרשו' ייפתח בשלב הבא ותבוא הודעה על כך.

מוקד הרישום למבחן הראשון במסכת ברכות ב'דף היומי' במחזור החדש עומד לרשותכם כל העת במספר: 02-5609000 ככל שתקדימו את הרישום למבחן הראשון, תוכלו לקבל את כל חמידע הנדרש לנבחני 'דרשו' ותקלו עלינו את הטיפול בהרכבת המוקדי המבחן ברחבי הארץ.

פניות חריגים שאינם בקריטריונים לעיל יש להעביר אך ורק באמצעות פקס: 02-6540269

Rabbi Eliyahu Ben Haim, Director
Dirshu World Study Center
020.8050.2615 DirshuWorldStudy@gmail.com

המוקד המרכזי לרישום לקבלת כרטיסים 073-76-83-733

המשרד המרכזי של 'דרשו' אינו מטפל בנושא הכרטיסים ויש ליצור קשר רק עם המוקד המיוחד של הכרטיסים במספ' חנ"ל

אותנטי

שנת העשור

הבבא קמא של ה'ברכת שמואל' **נפתח לי**

ספרא אמר, ספרא יודע.

מברכים על המוגמר:

סדרת 'שיעורי רבנו חיים שלמה'
על מסכת בבא קמא

80 שנה לאחר פטירת מאורן של ישראל בעל ה'ברכת שמואל' זיע"א,
שוב מפציע אורו הגדול בכרך נוסף מסדרת ספרי נכדו מעתיק השמועה,
מרן הגאון רבי חיים שלמה ליבוביץ זצוק"ל.

להשיג בכל חנויות הספרים המובחרות | הפצה ראשית ספרי אור החיים | להזמנות מסחריות: 0527686318

אלעד: רבי יהודה הנשיא 94, **אשדוד:** רבי יהודה הנשיא 8, רבי אליעזר בן הורקנוס 8, **בית-שמש:** רבי יהודה הנשיא 6, נחל ניצנים 3, **ביתר:** הר"ן 9, **בני ברק:** נחמיה 28, הרב כהנמן 62, הרב שך 8 (אצקוביץ) רבי עקיבא 68, אהרונוביץ 12, רבי עקיבא 152, **חיפה:** מיכאל 27, **ירושלים:** שאולזון 49 (הר נוף), חבקוק 2 (מאה שערים), שמגר 21, הפסגה 45 (בית וגן), הרשב"ם יחל, **מודיעין עילית:** שד' יחזקאל 2 ברכפלד, חפץ חיים 7 קרית ספר, **נתיבות:** הרמב"ם 1, **פתח תקוה:** רשש"ל 75

ספרי חגיגות העשור
אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ISRAEL | U.S.A | EUROPE